

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖАРІКОВ АНТОН ЮРІЙОВИЧ

УДК 336.143.330

ДИСЕРТАЦІЯ

**БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ
ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ А.Ю.Жаріков

Науковий керівник

**Морозова Людмила Сергіївна
доктор економічних наук, професор**

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика в умовах економічних перетворень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (07 «Управління та адміністрування»). – Державний торговельно-економічний університет, Київ, 2023.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування бюджетно-податкової політики, підвищення фінансово-бюджетної результативності в умовах економічних перетворень.

Бюджетно-податкова політика як складова державного регулювання економіки спрямована на створення дієвої системи управління фінансовими ресурсами. Виважений підхід щодо бюджетного планування є важливою передумовою ефективної соціально-економічної політики. Формування бюджету заслуговує відповідної уваги виходячи з необхідності підвищення результативності управління державними фінансами в умовах економічних перетворень. Важливим є визначення напрямів розвитку інституційних засад формування бюджетно-податкової політики виходячи із необхідності фінансового забезпечення національної оборони та безпеки, соціального захисту населення, особливого значення набуває ефективність бюджетно-податкових механізмів та інструментів економічного розвитку. З метою посилення впливу фінансової політики держави на суспільний розвиток потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня бюджетної результативності, збалансованості, ефективності видатків бюджету в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням

податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Важливим є планування бюджетних програм та суспільних послуг, які відповідають встановленим пріоритетам держави, та є найбільш ефективними та дієвими, спроможними забезпечувати економічну стійкість у перспективному періоді. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства.

У даних суспільно-економічних умовах важливим є визначення пріоритетних напрямів бюджетно-податкової політики, впровадження дієвих фінансових та бюджетних інструментів соціально- економічного розвитку країни. Важливим є удосконалення підходів щодо дієвого використання бюджетно-податкових механізмів як складової фінансово-економічної політики держави, формування фінансово-бюджетної політики у системі інституційного середовища суспільства, розробка основних напрямів бюджетно-податкової політики в умовах економічних трансформацій, посилення впливу публічних фінансів на економічне зростання.

Об'єктом дослідження є бюджетно-податкова політика.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми формування бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень.

У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний

методи використано при розкритті сутності бюджетно-податкової політики. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід формування та здійснення бюджетно-податкової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при визначенні основних напрямів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування бюджетно-податкової політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної аудиторської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розкритті сутності формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень, яка полягає у системі державного управління фінансово-економічними відносинами виходячи з пріоритетів розвитку суспільства, змін фінансово-економічного середовища, використанні сукупності адаптивних фіскальних інструментів відповідно до економічного стану, що надасть можливість підвищити обґрунтованість бюджетного планування, фінансово-бюджетну результативність в умовах недостатнього рівня податкових надходжень, необхідності динамічної збалансованості видаткової частини бюджету. Удосконалено підходи щодо формування бюджетно-податкової політики у системі соціально-економічного розвитку країни; положення щодо особливостей формування та реалізації пріоритетів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень; підходи щодо дієвого використання бюджетно-податкових механізмів як складової фінансово-економічної політики держави.

Дістало подальший розвиток положення щодо інституційних засад бюджетно-податкових відносин, що сприятиме результативності суспільно-економічних перетворень; узагальнення та систематизація досвіду

формування та здійснення бюджетно-податкової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, що надасть можливість підвищити ефективність управління державними фінансами; підходи до розробки основних напрямів бюджетно-податкової політики у системі фінансово-економічних відносин, що сприятиме забезпеченню дієвого впливу публічних фінансів на економічне середовище.

Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність бюджетно-податкової політики, мають практичне значення при розробці та реалізації бюджетно-податкової політики, підвищення фінансово-бюджетної результативності в умовах економічних перетворень.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань формування бюджетної та податкової політики (довідка від 28.08.2023 № 67-192/1-23).

Положення дисертаційної роботи використано у навчальному процесі Державного торговельно-економічного університету при викладанні дисциплін «Бюджетна система», «Податкова система» (довідка від 01.09.2023 р. № 120).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Ключові слова: бюджет, податки, бюджетна система, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетна політика, податкова політика, бюджетно-податкові механізми, економічні перетворення.

ANNOTATION

Zharikov A.Yu. Budget and tax policy in the conditions of economic transformations. – The qualifying scientific work on the manuscripts rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" (07 "Management and Administration"). – State University of Trade and Economics, Kyiv, 2023.

The dissertation is a comprehensive study of the theoretical foundations and improvement of the methodological provisions of the formation of the budget and tax policy, the increase of financial and budget effectiveness in the conditions of economic transformations.

Budget and tax policy as a component of state regulation of the economy is aimed at creating an effective system of financial resources management. A balanced approach to budget planning is an important prerequisite for effective social and economic policy. The formation of the budget deserves appropriate attention based on the need to increase the effectiveness of public finance management in the conditions of economic transformations. It is important to determine the direction of development of the institutional foundations of the formation of the budget and tax policy based on the need for financial support of national defense and security, social protection of the population, the effectiveness of budget and tax mechanisms and tools of economic development is of particular importance. In order to strengthen the influence of the state's financial policy on social development, it is necessary to take measures aimed at increasing the level of budget effectiveness, balance, and efficiency of budget expenditures in conditions of limited state financial resources. The budget and tax policy should contribute to the development of institutional sectors of the economy, increase the level of financial stability of the public finance system. The effectiveness of the functioning of the tax system is to some extent determined by the level of combination and coherence of the fiscal and incentive components. An important task of tax regulation as a tool for influencing economic processes is to establish a certain optimal level of taxation and the mechanism of tax administration, which will ensure the combination of the interests of taxpayers and

the state. It is important to plan budget programs and public services that meet the established priorities of the state, and are the most effective and efficient, capable of ensuring economic stability in the long-term. The priority areas of the country's budget policy are strengthening the openness and publicity of the placement of state orders, optimizing the system of state administration bodies and social infrastructure facilities, increasing the effectiveness of the social protection system of the population, reducing the weighted indicators of budget expenditures for servicing the state debt. Budgetary policy as a component of socio-economic relations consists of a set of appropriate forms of interdependencies and mutual influences of institutional components of the budget space and the economic environment in the process of budget formation and the use of budget funds to achieve strategic goals and the main tasks of the development of society.

In these socio-economic conditions, it is important to determine the priority directions of the budget and tax policy, the implementation of effective financial and budget tools for the socio-economic development of the country. It is important to improve approaches to the effective use of budget and tax mechanisms as a component of the financial and economic policy of the state, the formation of financial and budget policy in the system of the institutional environment of society, the development of the main directions of budget and tax policy in the conditions of economic transformations, strengthening the influence of public finances on economic growth.

The object of research is budget and tax policy.

The subject of the study is the theoretical foundations and mechanisms of the formation of the budget and tax policy in the conditions of economic transformations.

The work uses a set of methods and approaches, which made it possible to realize the conceptual unity of the research. Systemic and structural methods were used to reveal the essence of the budget and tax policy. With the help of comparative and factor methods, the experience of formation and implementation of budget and tax policy in countries with developed and transformational economies is summarized. The methods of scientific abstraction and synthesis were applied in

determining the main directions of the budget and tax policy in the conditions of economic transformations.

The information base of the study consisted of legislative and regulatory acts on the formation of budget and tax policy, statistical and analytical materials of the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Economy of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, the State Treasury Service of Ukraine, the State Audit Service of Ukraine, relevant monographs, scientific articles domestic and foreign scientists.

The scientific novelty of the obtained results lies in the disclosure of the essence of the formation and implementation of the budget and tax policy in the conditions of economic transformations, which consists in the system of state management of financial and economic relations based on the priorities of the development of society, changes in the financial and economic environment, the use of a set of adaptive fiscal instruments in accordance with the economic state that will provide an opportunity to increase the soundness of budget planning, financial and budgetary effectiveness in conditions of insufficient tax revenues, the need for a dynamic balance of the expenditure part of the budget. Approaches to the formation of budget and tax policy in the system of social and economic development of the country have been improved; regulations regarding the specifics of the formation and implementation of budget and tax policy priorities in the conditions of economic transformations; approaches to the effective use of budgetary and tax mechanisms as a component of the state's financial and economic policy.

The provisions regarding the institutional foundations of budgetary and tax relations have been further developed, which will contribute to the effectiveness of socio-economic transformations; generalization and systematization of the experience of formation and implementation of budget and tax policy in countries with developed and transformational economies, which will provide an opportunity to increase the efficiency of public finance management; approaches to the development of the main areas of budget and tax policy in the system of financial and economic

relations, which will contribute to ensuring the effective influence of public finances on the economic environment.

The theoretical provisions and conclusions of the dissertation, which reveal the essence of the budget and tax policy, are of practical importance in the development and implementation of the budget and tax policy, increasing the financial and budget performance in the conditions of economic transformations.

The main conclusions and results of the dissertation work were used by the Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine in the development of projects of normative legal acts on the formation of budget and tax policy (reference dated August 28, 2023 No. 67-192/1-23).

The thesis statement was used in the educational process of the State University of Trade and Economics when teaching the disciplines "Budget System", "Tax System" (reference dated September 1, 2023, No. 120).

The personal contribution of the recipient consists in revealing the essence of the budget and tax policy in the conditions of economic transformations. Scientific results and conclusions presented for defense were obtained by the author independently.

Key words: budget, taxes, budget system, budget revenues, budget expenditures, budget policy, tax policy, budget and tax mechanisms, economic transformations.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Zharikov A.Yu. State financial policy in the system of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic. 2020. Vol.3. N.59. pp.20-25. (0,4 друк. арк.)
2. Жаріков А.Ю. Інституційні засади формування системи бюджетно-податкового регулювання. *Агросвіт*. 2020. № 24. С. 79–85. (0,4 друк. арк.)
3. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL:[http:// www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua) (0,4 друк. арк.)
4. Жаріков А.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі*. 2023. № 58. С. 5–11. (0,4 друк. арк.)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

5. Жаріков А.Ю. Економічна сутність формування бюджетної політики // Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3.С. 38-40. (0,2 друк. арк.)
6. Жаріков А.Ю. Бюджет у системі державного регулювання економіки // Міжнародна науково-практична конференція " Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України ", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С. 28-30. (0,2 друк. арк.)

7. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.57-60. (0,3 друк. арк.)

8. Жаріков А.Ю. Формування фінансово-бюджетних відносин в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція " Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки ", (м.Київ, 14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.45-47. (0,2 друк. арк.)

9. Жаріков А.Ю. Фінансовий механізм у системі економічного розвитку // Міжнародна науково-практична конференція "Сучасні дослідження світової науки", (м.Львів, 25-27 грудня 2022 р.). Львів , 2022. С.1016-1022. (0,4 друк. арк.)

10. Жаріков А.Ю. Напрями бюджетної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів. "Фінансова політика як складова економічного розвитку " : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 57–59. (0,2 друк. арк.)

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ	
1.1. Економічна сутність бюджетно-податкової політики	19
1.2. Бюджетно-податкова політика у системі фінансово-економічних відносин	40
1.3. Бюджетно-податкова політика у країнах із розвинутою та трансформаційною економікою	55
Висновки до розділу 1	68
Список використаних джерел до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	
2.1. Розвиток інституційних засад бюджетно-податкових відносин в Україні	80
2.2. Бюджетно-податкова політика як інструмент суспільного розвитку	98
2.3. Фінансово-бюджетні механізми забезпечення соціально-економічного розвитку України	118
Висновки до розділу 2	137
Список використаних джерел до розділу 2	141

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Пріоритети формування бюджетно-податкової політики економічного розвитку	154
3.2. Напрями удосконалення бюджетно-податкових механізмів як складової фінансово-економічної політики	170
Висновки до розділу 3	186
Список використаних джерел до розділу 3	189
ВИСНОВКИ	202
ДОДАТКИ	206

ВСТУП

Актуальність теми. Бюджетно-податкова політика як складова державного регулювання економіки спрямована на створення дієвої системи управління фінансовими ресурсами. Виважений підхід щодо бюджетного планування є важливою передумовою ефективної соціально-економічної політики. Формування бюджету заслуговує відповідної уваги виходячи з необхідності підвищення результативності управління державними фінансами в умовах економічних перетворень. Важливим є визначення напрямів розвитку інституційних засад формування бюджетно-податкової політики виходячи із необхідності фінансового забезпечення національної оборони та безпеки, соціального захисту населення, особливого значення набуває ефективність бюджетно-податкових механізмів та інструментів економічного розвитку. З метою посилення впливу фінансової політики держави на суспільний розвиток потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня бюджетної результативності, збалансованості, ефективності видатків бюджету в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку бюджетних відносин можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, А. Лаффера, К. Макконнела, К. Рау, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, В. Танзі, С. Фішера, Дж. Хікса.

Питанням формування та реалізації бюджетно-податкової політики присвячені праці вітчизняних вчених: О. Василика, Т.Канєвої, Л.Козарезенко, Н.Крючкової, М. Кужелєва, Г.Кучер, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, А. Мазаракі, В. Макогон, Л.Морозової, М.Пасічного, Ю.Радіонова, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Разом з тим у даних суспільно-економічних умовах важливим є визначення пріоритетних напрямів бюджетно-податкової політики, впровадження дієвих фінансових та бюджетних інструментів соціально-економічного розвитку країни. Важливим є удосконалення підходів щодо дієвого використання бюджетно-податкових механізмів як складової

фінансово-економічної політики держави, формування фінансово-бюджетної політики у системі інституційного середовища суспільства, розробка основних напрямів бюджетно-податкової політики в умовах економічних трансформацій, посилення впливу публічних фінансів на економічне зростання.

Зазначене свідчить про актуальність дисертаційної роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного торговельно-економічного університету: «Фінансово-бюджетна стратегія економічного зростання» (номер державної реєстрації 0119U100577), «Фінансова політика соціально-економічного розвитку країни» (номер державної реєстрації 0121U100344), «Державна фінансова політика суспільного розвитку» (номер державної реєстрації 0122U001433), автором надано відповідні матеріали та пропозиції щодо формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень системи формування бюджетно-податкової політики, підвищення фінансово-бюджетної результативності в умовах економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень;
- узагальнити та систематизувати досвід формування та здійснення бюджетно-податкової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- удосконалити підходи щодо формування бюджетно-податкової політики у системі соціально-економічного розвитку країни;
- розвинути положення щодо інституційних засад бюджетно-податкових відносин;

- удосконалити положення щодо особливостей формування та реалізації пріоритетів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень;
- розвинути підходи до розробки основних напрямів бюджетно-податкової політики у системі фінансово-економічних відносин;
- удосконалити підходи щодо дієвого використання бюджетно-податкових механізмів як складової фінансово-економічної політики держави .

Об'єктом дослідження є бюджетно-податкова політика.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми формування бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності бюджетно-податкової політики. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід формування та здійснення бюджетно-податкової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при визначенні основних напрямів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування бюджетно-податкової політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної аудиторської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше:

- розкрито сутність формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень, яка полягає у системі державного управління фінансово-економічними відносинами виходячи з пріоритетів розвитку суспільства, змін фінансово-економічного середовища, використанні сукупності адаптивних фіскальних інструментів відповідно до економічного

стану, що надасть можливість підвищити обґрунтованість бюджетного планування, фінансово-бюджетну результативність в умовах недостатнього рівня податкових надходжень, необхідності динамічної збалансованості видаткової частини бюджету;

удосконалено:

- підходи щодо формування бюджетно-податкової політики у системі соціально-економічного розвитку країни;
- положення щодо особливостей формування та реалізації пріоритетів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень;
- підходи щодо дієвого використання бюджетно-податкових механізмів як складової фінансово-економічної політики держави;

дістало подальший розвиток:

- положення щодо інституційних засад бюджетно-податкових відносин, що сприятиме результативності суспільно-економічних перетворень;
- узагальнення та систематизація досвіду формування та здійснення бюджетно-податкової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, що надасть можливість підвищити ефективність управління державними фінансами;
- підходи до розробки основних напрямів бюджетно-податкової політики у системі фінансово-економічних відносин, що сприятиме забезпеченню дієвого впливу публічних фінансів на економічне середовище.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність бюджетно-податкової політики, мають практичне значення при розробці та реалізації бюджетно-податкової політики, підвищення фінансово-бюджетної результативності в умовах економічних перетворень.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань формування бюджетної та податкової політики (довідка від 28.08.2023 № 67-192/1-23).

Положення дисертаційної роботи використано у навчальному процесі Державного торговельно-економічного університету при викладанні дисциплін «Бюджетна система», «Податкова система» (довідка від 01.09.2023 р. № 120).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення, результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: «Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика» (м. Полтава, 2020 р.), «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України» (м. Ірпінь, 2020 р.), «Фінансова політика як складова економічного розвитку» (м. Київ, 2020 р.), «Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки» (м. Київ, 2021 р.), «Сучасні дослідження світової науки» (м. Львів, 2022 р.), «Фінансова політика як складова економічного розвитку» (м. Київ, 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 10 наукових працях, у тому числі трьох статтях у наукових фахових виданнях, одній статті у наукових виданнях країн Європейського Союзу загальним обсягом 3,1 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінок. Дисертація містить 10 таблиць, 15 додатків, список використаних джерел включає 227 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Економічна сутність бюджетно-податкової політики

Основу бюджетної політики складають напрями і завдання, які визначають довгострокову перспективу формування і використання фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів; шляхи вирішення завдань, що впливають з особливостей суспільного розвитку країни та циклічності економічних процесів; динамічну збалансованість, стійкість та стабільність бюджетної системи. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній політиці тенденцій розвитку інституційного середовища фінансово-бюджетного простору, динаміки суспільного розвитку. Підвищення дієвості бюджетної політики та її взаємозв'язків з фінансовими інститутами на сучасному етапі розвитку системи державних фінансів обумовлює необхідність поглиблення дослідження бюджетної архітектури, розробки концепції її інституціоналізації на основі обґрунтування оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових, що визначають бюджетний простір. В умовах економічних перетворень вагомим завданням є розробка бюджетної політики соціально-економічного розвитку країни, спрямованої на забезпечення фінансово-бюджетної стабільності, прискорення економічного зростання, розвитку людського. Вагомими завданнями є забезпечення обґрунтованості бюджетної архітектури, зокрема щодо видаткової частини бюджету; підвищення дієвості системи бюджетного регулювання, що надасть можливість для взаємоузгодження бюджетної політики із стратегічними завданнями розвитку країни; розвиток системи бюджетних відносин; визначення принципів формування дохідної та планування видаткової частини бюджету, розвитку системи міжбюджетного регулювання, фінансування дефіциту бюджету, управління державним боргом з врахуванням економічних

перетворень. Як важливий інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів бюджетна політика визначає напрями розвитку складових фінансової політики, що надає можливість для взаємоузгодження шляхів реалізації її завдань. Бюджетна політика сприяє ефективній реалізації інституційних фінансово-бюджетних інструментів, спрямованих на створення умов для забезпечення соціально-економічного розвитку країни з урахуванням динамічності та циклічності економічних процесів. Рівень дієвості інституційного забезпечення у бюджетній сфері залежить від обґрунтованості бюджетної політики. В умовах економічних перетворень вагомим завданням є удосконалення інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин та формування і реалізації бюджетної політики на довгострокову перспективу [3,5,24,45,54].

Бюджетну політику слід розглядати як чинник цілеспрямованого впливу відповідних інститутів держави на економічні та соціальні процеси країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги та створення відповідних умов для економічного зростання шляхом перерозподілу фінансових ресурсів між певними галузями та сферами суспільного розвитку. У сучасних умовах розвитку економіки доцільним є визначення відповідних інституційних засад бюджетної політики, підвищення результативності виконання бюджетних програм, посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, удосконалення системи управління державними фінансами з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів, внутрішнього споживання, стимулювання економічної діяльності країни. Формування та здійснення бюджетної політики як складової державного регулювання суспільного розвитку має ґрунтуватися на підходах, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, дієвості економічних перетворень. Процес фінансово-економічних трансформацій свідчить, що дієвість бюджетної політики визначається бюджетними інститутами, які здійснюють визначені функції, взаємодіючи між собою в процесі прийняття бюджетних рішень, встановленими принципами, механізмами бюджетного

процесу. Досягненню стратегічних завдань бюджетної політики сприятиме розвиток інструментарію оцінки та моніторингу бюджетних програм, що дозволить забезпечити взаємозв'язок між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів, визначити чинники, які надають можливість виконати бюджетну програму на необхідному рівні та досягти запланованих результативних показників, обґрунтувати напрями підвищення ефективності прийняття рішень органами державного управління, спрямованих на забезпечення ефективності та результативності використання бюджетних коштів. Підвищення ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально - економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами [5,9,24,30,65] .

З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. Для розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує

необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму. Розробка і реалізація бюджетної політики має спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань бюджетних відносин, що посилять збалансованість державних фінансів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів країни. Основним завданням бюджетного регулювання є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка у необхідних межах запасу стійкості бюджетної системи. Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави. Отже, встановлення довго- і середньострокових цілей та завдань фінансово-бюджетної політики, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування та посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни [3, 26,48,62,70].

Для реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни необхідним є удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету, підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, запровадження середньострокового бюджетного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм, застосування дієвих підходів управління державними фінансами. Удосконалення державної підтримки галузей економіки є важливим завданням виходячи з необхідності забезпечення економічного зростання та досягнення результатів, які передбачені загальнодержавними та регіональними цільовими програмами. Через видатки бюджету здійснюється вплив на формування величини фондів споживання та нагромадження, необхідні зміни структури галузей економіки та відповідно виробництва, рівень підтримки та розвиток соціальних стандартів.

Бюджетна політика визначає і регулює темпи зростання бюджетних видатків, їх структуру та обсяги, як загалом, так і по окремих напрямам, бюджетним програмам. Важливим є визначення пріоритетів та ступінь забезпечення фінансування програм суспільного розвитку. Важливим є підвищення ефективності видатків бюджету як дієвого інструменту впливу на розвиток суспільства, на сучасному етапі розвитку державних фінансів. Бюджетна політика має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин у складі фінансової політики, спрямованої на створення умов для підвищення якості державних послуг, соціально-економічного розвитку країни та територій. Бюджет як суспільно-економічна категорія відображає відповідні відносини у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту з приводу вироблення, розподілу, споживання послуг та регулювання соціально-економічного розвитку з метою задоволення потреб суспільства. З іншого боку бюджет є категорію, що синтезує у собі відносини, які виникають у процесі цілеспрямованого впливу держави на суспільне відтворення. Розвиток суспільства на даному етапі вимагає використання бюджету як дієвого інструменту державного регулювання економічних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи в цілому. Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Бюджетний механізм та реалізація відповідної політики у сфері державних фінансів із використанням регулюючих можливостей бюджету є вагомими інструментами впливу держави на розвиток економіки, забезпечення необхідного рівня соціальних стандартів. Особливо вагомого значення набуває бюджетний механізм за умови трансформаційних перетворень економіки та необхідності її

стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекtonіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання. Бюджет як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в дієвий засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Соціальні пріоритети бюджетної політики мають зменшувати нерівномірність ринкового механізму розподілу доходів, вирішувати питання подолання бідності. Розбудова інституту бюджетної політики, що включає розробку відповідних норм, правил, інституцій сприятиме вирішенню проблем, які існують у сфері державних фінансів. Архітекtonіка бюджетної політики має створювати належні інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, які у сукупності повинні формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства [3,5,26,39,42,54].

Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджет є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Бюджетну політику слід розглядати як чинник цілеспрямованого впливу відповідних інститутів держави на економічні та соціальні процеси країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги та створення

відповідних умов для економічного зростання шляхом перерозподілу фінансових ресурсів між певними галузями та сферами суспільного розвитку. Метою бюджетної політики є забезпечення відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання, державного фінансового контролю. Державне регулювання в сучасних умовах являє собою макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Прогнозування бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на довгострокову перспективу. Бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, оскільки у процесі його складання здійснюється розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Підвищення дієвості системи управління бюджетним процесом передбачає формування бюджету на основі сталого, довгострокового підходу. Розробка бюджетної політики забезпечить визначення орієнтирів розвитку бюджетної системи, напрямів формування та шляхів реалізації бюджетної політики; встановлення балансу між власними та позиковими ресурсами; підвищення рівня обґрунтованості та дієвості рішень органів державного управління і місцевого самоврядування. Вагомим завданням при цьому є здійснення моніторингу процесу реалізації бюджетної політики, визначення умов, дотримання яких характеризує її ефективність, проведення дієвих фінансових перетворень шляхом використання обґрунтованих методів та інструментів бюджетної політики, спрямованих на отримання якісного суспільного кінцевого результату. Державне регулювання економічної та соціальної політики реалізується за допомогою бюджетного механізму, який

включає як процес перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, так і вплив на соціально-економічний розвиток країни [9,30,45,54,65].

Необхідність бюджетних відносин зумовлена тим, що основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб громадян, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, тобто через попит і пропозицію. До них належить зокрема, структурна перебудова економіки, захист навколишнього середовища, оборона, правопорядок, соціальна підтримка малозахисених верств населення, проведення фундаментальних наукових досліджень, охорона здоров'я тощо. Виходячи з цього, держава формує бюджетну політику, основним завданням якої є визначення відповідної моделі перерозподілу фінансових ресурсів із метою забезпечення економічного зростання та добробуту населення. Бюджетна стратегія визначає можливість збалансованого управління фінансовими ресурсами державного сектору економіки. Особливе значення має визначення ролі бюджету в економічних перетвореннях, яке полягає в економічній стабілізації; адаптації до змін економічного середовища; стимулюванні інвестиційної активності. Моніторинг макроекономічних показників дозволяє виявити реальну ситуацію у фінансовій сфері. Вагоме значення мають рівень бюджетного дефіциту, хід виконання бюджету, рівень дебіторської та кредиторської бюджетної заборгованості, рівень інфляції, зміни валютного курсу тощо. Бюджетна стабільність означає наявність стійких джерел фінансування, можливість залучення коштів на ринку капіталів, накопичення ресурсів для розвитку суспільного сектора економіки. Бюджетна політика є однією з основних складових державного регулювання економіки країни, визначення бюджетної пріоритетності достатньо суттєво впливає на структурні перетворення у галузях економіки, соціальній сфері, рівень людського капіталу, конкурентноспроможність національної економіки. З метою підвищення якісного рівня функціонування системи бюджетного регулювання важливим є використання архітекtonіки як особливої науки, що досліджує загальні принципи побудови цілісних систем, у тому числі інституційних. Адаптивні

інституційні зміни у бюджетній системі являють собою необхідну складову економічного зростання. Застосування положень інституційної архітекtonіки надасть можливість визначити рівень функціонування та збалансованості бюджетної системи як вагової складової державного регулювання економіки та підвищити якість процесу бюджетного регулювання. Досягнення середньо- та довгострокових цілей економічного розвитку держави знаходиться в залежності від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища суспільства, тому інституційна архітекtonіка бюджетної політики має передбачати поліпшення якісних характеристик бюджетних інститутів, які б сприяли розвитку соціально-економічної складової суспільства. Зазначене потребує удосконалення інституційного середовища економічного та бюджетного простору, підготовки відповідних інституційних змін. Вагомим чинником ефективної бюджетної політики є якість інституційного середовища, зміна якого відбувається у тому числі під впливом розвитку інформаційного потенціалу економіки. Архітекtonіка бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура бюджетної політики як важлива складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Створення відповідних інституційних умов для формування та реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітекtonіки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого та стійкого соціально-економічного розвитку держави [5,42,48,60,73].

У бюджетній політиці відображаються суспільні інтереси і завдяки їй реалізуються функції і завдання держави, вона формується у ході бюджетного процесу та передбачає визначення цілей і завдань в галузі державних фінансів, розробку механізму наповнення дохідної частини бюджету, вибору напрямів використання бюджетних коштів, управління фінансами у бюджетній сфері, здійснення за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання

економічних і соціальних процесів. Як суспільно-економічна категорія бюджетна політика має певну структуру, яка включає суб'єкт, об'єкт та взаємозв'язки між ними, відповідний набір методів та інструментів регулювання у відповідності з визначеними у суспільстві цілями та завданнями. Основною метою бюджетної політики є забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, яка передбачає формування стабільної податкової бази на основі створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, своєчасного та достатнього рівня фінансування основних напрямів розвитку соціально-економічної сфери, формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання. Виходячи із світового досвіду бюджетна рівновага досягається при збалансованому бюджеті, який має впливати на темпи економічного зростання, рівень добробуту населення. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави та регіонів. За останні роки здійснено вагомі кроки щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів відбувається подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу, перш за все як складової системи перспективного бюджетного прогнозування та планування. Доцільним є впровадження стратегічного планування в практику роботи головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними належних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, орієнтовані на результат, з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків [3,24,49,54,83].

В умовах інституційних перетворень економіки результативність та дієвість бюджетної стратегії є важливим інструментом впливу на ефективність макроекономічного регулювання, економічне зростання з врахуванням

необхідності забезпечення динамічної збалансованості та стійкості системи управління державними фінансами. Під бюджетними інститутами розуміють сукупність суб'єктів бюджетних відносин, що діють на основі формальних і неформальних принципів, правил, норм. Рівень впливу формальних принципів залежить від того, якою мірою учасники бюджетних відносин підпорядковані їх приписам і здійснюють контроль за їх виконанням. Розвиток бюджетних інститутів визначає особливості інституційного середовища формування і реалізації бюджетної стратегії. Досвід розвитку системи державних фінансів в Україні свідчить про підвищення ефективності бюджетних інститутів, але одночасно про необхідність забезпечення стабільності інституційного середовища формування і реалізації бюджетної політики. Пріоритетними завданнями бюджетної політики країни в умовах інституційних перетворень є створення умов для макроекономічної стабілізації економіки, сприяння її структурній перебудові та розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності, забезпечення узгодженості соціально-економічної, бюджетної та грошово-кредитної політики, удосконалення системи середньострокового бюджетного планування, раціонального формування системи податкових надходжень, що базується на підходах поєднання фіскальної і стимулюючої функції податків, посилення контролю за ефективністю використання бюджетних коштів, підвищення ефективності управління державним боргом, удосконалення системи міжбюджетних відносин, фінансового забезпечення комплексного і динамічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. В умовах економічних перетворень з метою забезпечення макроекономічної стабільності та стійкого економічного зростання важливим завданням є удосконалення інституційного забезпечення розробки бюджетної стратегії, обґрунтованого формування доходів та видатків бюджету, планування дефіциту бюджету та джерел його фінансування, управління державним боргом, визначення оптимального рівня бюджетної централізації, міжбюджетного регулювання. Розвиток інституційного середовища формування та реалізації бюджетної стратегії в Україні взаємопов'язаний з трансформаційними економічними процесами,

значним рівнем впливу екзогенних факторів на вітчизняну економіку та передбачає здійснення інституційних перетворень у бюджетних відносинах з урахуванням суспільно-економічних умов та збалансованості бюджетної системи [5,24,42,54,68].

В умовах обмеженості фінансових ресурсів вагомим завданням реалізації бюджетної стратегії є концентрація фінансування на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни, обґрунтування ієрархії цілей, завдань та принципів бюджетної політики, узгодження фінансових можливостей бюджету щодо реалізації даних цілей в межах бюджетних періодів. Доцільним є поглиблення взаємозв'язку річного та перспективного бюджетного планування. При розробці перспективних напрямів бюджетної політики необхідним є врахування здійснення переорієнтації економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. Важливим є впровадження середньострокового індикативного планування в діяльність головних розпорядників бюджетних коштів. Під час економічних та соціальних перетворень актуалізуються питання розробки методів та інституційних механізмів підвищення ефективності формування і реалізації податкової політики держави. Податки є важливим фінансовим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Від ступеня оптимальності співвідношень складових податкового регулювання залежить рівень та темпи розвитку галузей економіки, територіальних громад, соціальних відносин, стійкість та збалансованість державних фінансів. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку важливим є подальше впорядкування і підвищення ефективності системи бюджетного регулювання; розробка стратегічних цілей і пріоритетів розвитку адміністративно-територіальних одиниць, забезпечення їх врахування в бюджетному плануванні, розробка системи показників, які дозволяють оцінити результативність бюджетної політики щодо досягнення поставлених цілей. Бюджету як основному інструменту регулювання економіки, джерелу стійкості фінансового забезпечення державної політики, належить провідне місце в системі розвитку економіки, створенні відповідного фінансового середовища для

прискорення подальшого розвитку всіх її галузей, забезпеченні макроекономічної рівноваги в умовах економічних перетворень. Відповідно до визначеної фінансової політики країни, що має ґрунтуватися на пріоритетах економічного та соціального розвитку, бюджет покликаний регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту між галузями економіки, адміністративно-територіальними одиницями. Створення економічних, правових, організаційних засад для підвищення ролі бюджету як інструменту формування і оптимального розподілу фінансових ресурсів є важливим завданням держави. Удосконалення бюджетних відносин, системи управління бюджетним процесом, послідовне проведення науково-обґрунтованої бюджетної політики є необхідними умовами забезпечення ефективності функціонування економічного механізму. Економічна сутність формування бюджетної політики в умовах трансформації економіки як складова системи державного фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку країни полягає у поєднанні складових адаптивної фінансово-бюджетної архітекtonіки дохідної частини бюджету, податкового навантаження, видаткової частини бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу з урахуванням циклічності економіки, змін економічного середовища, ефективності використання бюджетних коштів, дієвості державного фінансового контролю, що надасть можливість підвищити якісний рівень бюджетного планування та прогнозування, у тому числі на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, динамічної збалансованості бюджетної системи, результативності бюджетного механізму економічного зростання, посилити взаємозв'язок між основними функціями, завданнями учасників бюджетного процесу, бюджетними призначеннями та пріоритетами суспільного розвитку.

Економічна наука дає низку визначень бюджету, зокрема зважаючи на те, що бюджет представляє собою багатогранне явище, в економічній теорії існують певні точки зору щодо визначення сутності бюджету в залежності від аспектів його аналізу, як економічної категорії, як фінансового плану держави, як централізованого фонду фінансових ресурсів. Бюджет, як економічна категорія,

являє собою сукупність економічних відносин між державою та іншими учасниками суспільного виробництва - юридичними і фізичними особами в частині розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою формування та використання централізованого фонду грошових коштів, необхідних для забезпечення державою своїх функцій. Зведений бюджет на підставі зведених показників доходів та видатків, всієї бюджетної системи країни дозволяє здійснити аналіз та визначити прогностичні засади державного регулювання економічного і соціального розвитку України. Державному бюджету України належить провідне місце в бюджетній системі України, з якого фінансуються витрати на здійснення загальнодержавних заходів у галузі соціально-культурного будівництва, оборони держави, забезпечення функціонування органів державної виконавчої влади. З метою економічного вирівнювання регіонів країни через державний бюджет шляхом надання субвенцій, субсидій, дотацій здійснюється перерозподіл частини фінансових ресурсів [5,32,39,48,54].

Принцип ефективності та результативності полягає у досягненні всіма учасниками бюджетного процесу максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів. Бюджетна класифікація становить групування доходів та видатків бюджету, джерел фінансування дефіциту за однорідними ознаками, які розташовані та закодовані у певному порядку, і використовується для складання і виконання бюджетів. За допомогою бюджетної класифікації забезпечуються: контроль за діяльністю розпорядників бюджетних коштів; єдина база щодо систематизації показників бюджетів усіх рівнів бюджетної системи; прозорість бюджетної системи. Відомча класифікація видатків та кредитування бюджету складається із переліку головних розпорядників бюджетних коштів, систематизуючи видатки та кредитування бюджету за їх ознаками. Вказана класифікація застосовується при підготовці документів, які використовуються у процесі виконання бюджету, наприклад, розпису державного бюджету, для ведення реєстрів усіх головних розпорядників коштів та одержувачів

бюджетних коштів органами Державного казначейства України, місцевими фінансовими органами. Відомча класифікація видатків та кредитування державного бюджету визначається відповідним законом про державний бюджет. Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету має розділи, в яких систематизуються та конкретизуються видатки та кредитування бюджету, пов'язані з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Зазначена класифікація видатків та кредитування застосовується про підготовці аналітичних та статистичних документів, зокрема, звіту про виконання зведеного бюджету, при проведенні макроекономічного аналізу, формуванні галузевої політики. Економічна класифікація видатків бюджету базується на економічній характеристиці операцій, що здійснюються при їх проведенні, тобто групує їх за економічним змістом. При формуванні бюджетної політики держава повинна виходити з необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності. Передбачуваність бюджетної політики є ключовим фактором загальної макроекономічної стабільності. Розробка механізму раціонального вибору найбільш важливих напрямів фінансування за всіма рівнями бюджетної системи та ефективних підходів щодо пропорцій розподілу коштів між зазначеними пріоритетними напрямами є першочерговим завданнями. Необхідною умовою є узгодження та координація бюджетної політики з податковою політикою, при здійсненні бюджетної політики слід враховувати наявність і вплив на кінцевий її результат зовнішніх та внутрішніх чинників. Розробка та проведення бюджетної політики являє собою динамічний процес, на спрямованість якого впливає стан економічного середовища. Бюджетна політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність при необхідності утримання індикативних значень дефіциту бюджету та державного боргу. Особливого значення набувають питання запровадження системи середньострокового та стратегічного бюджетного планування. З метою забезпечення послідовності, системності та ефективності бюджетної політики важливим є формування довгострокової бюджетної стратегії із визначенням результативних показників реалізації її основних напрямів. Серед основних

чинників, які характеризують стан зовнішнього середовища, можна виокремити стан кредитних відносин України з іншими країнами та міжнародними фінансовими організаціями, характер зовнішньоекономічної діяльності. До внутрішніх чинників належать загальна спрямованість економічної політики держави, досягнутий рівень соціально-економічного розвитку, необхідність реформування економічних та адміністративних інфраструктур зумовлена трансформаційними процесами. Таким чином, бюджетна політика, будучи невід'ємною частиною фінансової політики, являє собою діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо вибору найбільш раціональних способів та засобів застосування наявних обмежених бюджетних ресурсів, результат якого має бути спрямований на фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни, підтримку дієвого розвитку суспільства [5,9,26,42,54].

Функції бюджетної політики взаємопов'язані і проявляються у комплексі, паритет функцій сприятиме ефективності всієї бюджетної системи, зокрема, фінансова функція знаходить вияв через напрями бюджетної політики у сфері доходів. Регулююча через механізм бюджетної політики у сфері видатків, міжбюджетних відносин; стимулююча через вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни. Середньострокове бюджетне планування є одним із основних інструментів регулювання соціальної, регіональної, зовнішньоекономічної, наукової та інших сфер діяльності держави. Запровадження системи такого бюджетного планування багаторічний, ітеративний процес, в ході якого методи та інструменти планування та прогнозування повинні поетапно удосконалюватися. В останні роки здійснено комплексні заходи щодо створення ефективної бюджетної системи. В умовах фінансово-економічної рецесії важливим є запровадження дієвих механізмів взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування та фінансовими інститутами. Ключові завдання зазначеного полягають у збалансуванні бюджетів усіх рівнів, запобіганні коливань таких макроекономічних показників як інфляція, обмінний курс, обсяг державного

боргу, процентних ставок на фінансових ринках. Оскільки стійкість бюджету з точки зору як доходів, так і видатків виражається у забезпеченні стабільності цих параметрів до валового внутрішнього продукту. Одна із основних функцій держави, надання населенню суспільних благ та послуг, які забезпечують якість життя та рівень добробуту населення здійснюється за допомогою державного та місцевих бюджетів. В процесі утворення і використання основного централізованого державного фонду бюджетних коштів, необхідного для задоволення важливих суспільних потреб, як то сприяння розвитку основних галузей економіки, науки та освіти, культури, медицини формуються бюджетні відносини. Бюджетна політика є ефективним інструментом регулювання соціально-економічного розвитку. Система бюджетного регулювання ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємовідносин, інституційних бюджетних складових щодо визначення та реалізації основних напрямів бюджетної політики, планування і прогнозування бюджетних показників, використання бюджетних коштів, здійснення контролю за виконанням бюджету, досягнення відповідних соціально-економічних цілей та завдань. Доцільним є використання регуляторного механізму бюджетної політики, який базується на інтеграції бюджетного регулювання у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, державного боргу. У сфері бюджетної політики необхідно здійснити ряд заходів, у тому числі необхідно зменшити негативний вплив фінансово-економічної рецесії при формуванні місцевих бюджетів, зокрема, уточнення прогнозу доходів бюджету на основі оцінки податкоспроможності платників податків; здійснення аналізу податкових доходів бюджету і розробка пропозицій з підвищення ефективності їх адміністрування; оптимізація переліку податкових пільг і відповідність суспільним інтересам; скорочення недоїмки по податках і зборам до бюджетів; здійснення аналізу неподаткових доходів бюджету та підготовка пропозицій щодо вдосконалення управління майном; підвищення ефективності використання комунальної власності; розробка прогнозу обсягу трансфертів з державного бюджету. Побудова моделі бюджетної системи, найбільш стійкої

до кризових явищ у світовій економіці, має стати пріоритетним завданням економіки. Бюджетна політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність при необхідності утримання індикативних значень дефіциту бюджету та державного боргу. Особливого значення набувають питання запровадження системи середньострокового та стратегічного бюджетного планування. З метою забезпечення послідовності, системності та ефективності бюджетної політики важливим є формування довгострокової бюджетної стратегії із визначенням результативних показників реалізації її основних напрямів. В умовах обмеженості фінансових ресурсів вагомим завданням реалізації бюджетної стратегії є концентрація фінансування на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни [3,5,32,49,74].

Ступінь державного регулятивного впливу, вибір напрямів, форм і методів визначаються у залежності від існуючого етапу соціально-економічного розвитку країни, історично сформованого суспільного бачення щодо обсягу втручання у процеси перерозподілу централізованого державного фінансового фонду. Реалізація бюджетної політики відбувається в умовах складного характеру соціально-економічної політики, що характеризується необхідністю підвищення конкурентоспроможності країни, стати рівноправним учасником світових економічних і фінансових відносин, підвищенням рівня забезпечення населення державними суспільними послугами. Фіскальна архітектура створює основу для ефективної реалізації податкової політики. Необхідність модернізації податкових механізмів обумовлена суспільною потребою формування довгострокової концепції розвитку фінансово-економічної системи. Задля посилення ступеня взаємоузгодженості податкового регулювання та фінансової стратегії держави доцільним є обґрунтування основних положень координації бюджетно-податкової політики з урахуванням необхідності адаптації складових податкової системи до змін макроекономічних умов. Проведення збалансованої фінансової, економічної та соціальної політики країни потребує обґрунтованого податкового регулювання як вагомого інструмента інституційного забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності. Разом з тим,

важливим є розкриття економічної сутності податкового регулювання, спрямованого на забезпечення найбільш оптимальних співвідношень між відповідними елементами податкової архітектури. Постає необхідність удосконалення системи формування та реалізації механізмів оподаткування в умовах економічної циклічності, положень щодо зміцнення податкової та бюджетної безпеки держави як інструменту забезпечення сталого розвитку країни, методологічних засад оцінки ефективності бюджетно-податкової політики в умовах децентралізації. Вагомим є розробка методологічних підходів до оцінки впливу інституційної трансформації податкового регулювання на доходи бюджету у перспективних періодах. Важливим є розвиток інституційної архітектури податкового регулювання як складової забезпечення соціальної та економічної стабільності в країні. Податки є дієвим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку країни, збалансованість їх структури та розміру є необхідною умовою для забезпечення підтримки стійких темпів економічного зростання. Державна політика у сфері податкового регулювання має постійно досліджуватися як вагова складова дієвої системи регулювання економіки. Підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування, залучення інвестицій, створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва обумовлюють доцільність інституційних змін у вітчизняній податковій системі, посилення ролі податкової політики в регулюванні соціальних та економічних процесів. Важливими пріоритетами податкової політики має стати формування інституційного середовища, яке б стимулювало економічний розвиток на основі структурно-інноваційних перетворень. Основним завданням податкового регулювання є формування достатнього обсягу податкових надходжень бюджетів усіх рівнів для виконання державою її функцій та зобов'язань. Реалізація відповідних заходів податкового регулювання при виконанні такого завдання потребує врахування впливу податкової політики на динаміку розвитку економіки, її галузей, соціальні сфери, економічну поведінку платників податків, вирішення екологічних проблем, розвиток людського капіталу. Доцільним є активізація використання

податкової системи для регулювання процесів створення та розподілу товарів і послуг. Формування сприятливих умов для досягнення та підтримки макроекономічної стабільності потребує розробки науково обґрунтованих підходів до інституційних змін системи податкового регулювання, спрямованих на сприяння економічному зростанню, фінансовій стабільності, повній зайнятості, обмеженню інфляції, зменшенню нерівності в розподілі доходів. Дослідження теоретико-методологічних засад формування податкового регулювання дозволило розкрити його економічну сутність, яка полягає у сукупності економічних відносин пов'язаних із забезпеченням найбільш оптимальних співвідношень між відповідними елементами податкової архітектури з урахуванням економічної динаміки, зміни інституційного середовища, структурних трансформацій системи державних фінансів, взаємозв'язку з стратегічними економічними пріоритетами розбудови країни, що надасть можливість підвищити дієвість податкового механізму у формуванні дохідної частини бюджетів усіх рівнів, забезпечити його результативність як складової фінансово-бюджетної політики країни. Податкове регулювання є складною багатофункціональною категорією, використання якої має забезпечувати виконання суспільно визначених у певний період часу соціально-економічних завдань [5,9, 24,48,72].

В умовах економічних перетворень доцільним є посилення обґрунтованості процесу формування податкових надходжень бюджету, необхідним є забезпечення його динамічності та адаптивності до змін суспільного розвитку. Податковий механізм формування доходів бюджету повинен забезпечувати належний рівень фінансово-бюджетної та соціально-економічної безпеки країни. Сучасний динамічний розвиток країни вимагає виваженого застосування важелів податкової політики, як вагомої складової загального механізму державного регулювання на макроекономічному і регіональному рівнях. Реалізація податкової політики через цілеспрямовану зміну податкових механізмів, кількості податків та їх платників, розмірів і видів податкових ставок, податкових пільг, об'єктів та бази оподаткування, порядку

обчислення, податкових періодів, строків та порядку подання звітності та сплати податків має забезпечувати регулювання макроекономічного розвитку, соціальних процесів в країні, доходів бюджетів на усіх рівнях бюджетної системи, галузевих пропорцій, інвестиційної активності, економічної поведінки підприємств та домогосподарств. Дослідження досвіду формування і реалізації податкового регулювання у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою показало важливість адаптації вітчизняної податкової системи до міжнародних тенденцій податкової політики. Такими є розбудова механізмів оподаткування операцій в цифровій економіці, податкового контролю за доходами іноземних компаній, протидія в розмиванні податкової бази, удосконалення правил розкриття інформації про платників податків і об'єкти оподаткування, підвищення ефективності механізмів вирішення трансграничних податкових спорів, удосконалення діючих механізмів зміни двосторонніх податкових договорів. Основні тенденції податкової політики в зарубіжних країнах визначають доцільність підвищення інституційної спроможності вітчизняної системи податкового регулювання за рахунок зниження рівня мінімізації податкових зобов'язань, покращення транспарентності в сфері оподаткування, посилення міжнародної співпраці по налагодженню інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності фіскальних органів у рамках контролю діяльності транснаціональних корпорацій, здійснення системного моніторингу податкових ризиків. Важливим є удосконалення правил трансферного ціноутворення, розширення бази оподаткування податками на загальнодержавному та місцевому рівнях, покращення електронних сервісів взаємодії фіскальних органів і платників податків. Для підвищення адаптивності вітчизняного податкового регулювання до змін екзогенного інституційного середовища важливим є врахування загальних тенденцій трансформації податкових механізмів, які притаманні майже всім країнам світу та зумовлені глобалізацією економічних і соціальних відносин. Бюджетно-податкова політика суттєво впливає на створення відповідних умов для підвищення рівня розвитку національної економіки з

урахуванням достатнього рівня збалансованості державних фінансів, дієвості бюджетного планування, системи міжбюджетних відносин, державного фінансового контролю. Вагомою умовою досягнення основних цілей бюджетної політики є розвиток інструментарію оцінки та моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних програм, що надасть можливість забезпечити відповідний взаємозв'язок між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів [5,9,24,42,54].

1.2. Бюджетно-податкова політика у системі фінансово-економічних відносин

Розвиток суспільства та стратегічні пріоритети України зумовлюють посилення уваги до обґрунтованості та дієвості бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Трансформація цілей і завдань бюджетної політики, що обумовлена посиленням впливу ендогенних та екзогенних факторів на соціально-економічні процеси в країні, актуалізує необхідність формування дієвого механізму реалізації бюджетної політики з метою забезпечення сталого економічного зростання. Становлення інституту бюджетної політики є вагомою складовою удосконалення бюджетної системи в процесі визначення концептуальних засад та основних завдань інституційних перетворень відповідно до соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі економічних перетворень доцільним є посилення дієвості реалізації механізму регулювання економічних процесів, підвищення рівня адаптивності бюджетної системи, вдосконалення інструментарію бюджетного планування та прогнозування. Враховуючи важливість вирішення завдань бюджетного регулювання, забезпечення єдності економічної та фінансової політики, розробка пріоритетів бюджетної політики має ґрунтуватися на стратегічних завданнях сталого розвитку. Водночас, фінансова стійкість і макроекономічна стабільність є основними умовами для підтримки

економічного зростання у середньо- та довгостроковому періоді. Суттєвий рівень фіскального дефіциту, значний рівень державного боргу можуть стримувати приватні інвестиції і знижувати темпи економічного розвитку. Бюджетна політика є активним інструментом економічної політики держави, в сучасних умовах одним з першочергових її завдань є забезпечення фінансової стійкості та збалансованості бюджетної системи. Бюджетна політика є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Система бюджетного регулювання базується на цілісній сукупності фінансових та економічних взаємовідносин, інституційних бюджетних елементів стосовно вибору й реалізації головних напрямів здійснення бюджетної політики, планування та прогнозування основних бюджетних показників, напрямів використання бюджетних ресурсів, досягнення запланованих соціально-економічних цілей й завдань. Задля розробки та впровадження фінансово-бюджетного регулювання на протязі певного періоду бюджетна політика повинна розроблятися на основі циклічності економічного розвитку фінансової системи, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на показники економічного зростання. Інституційний підхід включає аналіз бюджетного регулювання як цілісної та динамічної системи, яка постійно вдосконалюється відповідно до головних макроекономічних завдань розвитку країни. Бюджетна політика має на меті згладжувати коливання економічного циклу та базується на стимулюванні державою сукупного попиту шляхом збільшення видатків бюджету та зменшення податкового навантаження в період спаду, в результаті чого відбувається вирівнювання показників економічного розвитку. При зниженні рівня доходів бюджету доцільним є не зменшення видаткової частини бюджету, а фінансування зниження податкових надходжень через позикові інструменти [3, 24,42,54,63].

Доходи бюджету є вагомою складовою системи фінансових відносин. Циклічність розвитку економіки в умовах посилення процесів глобалізації зумовлює трансформації структури та обсягу дохідної частини бюджету.

Важливим є визначення відповідних інституційних засад формування доходів бюджету в системі бюджетного регулювання з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів та економічного зростання країни. Від ступеня оптимальності співвідношень між елементами бюджетної системи залежить рівень збалансованості бюджетного регулювання та ефективність його впливу на суспільний розвиток. Стратегічні пріоритети удосконалення системи формування доходів бюджету передусім перебувають у сфері податкового регулювання. У соціальному напрямку важливим є удосконалення прогресивної шкали ставок оподаткування доходів фізичних осіб, доцільним є врахування сімейного стану платника, запровадження оподаткування доходів від розміщення коштів на депозитних рахунках, удосконалення механізму непрямого оподаткування щодо товарів споживання, оподаткування нерухомого майна. Бюджетна політика має бути спрямована на підтримку стійкості національної фінансової системи, від рівня інституційного забезпечення якої залежать економічні можливості країни. Важливим є підвищення дієвості контролю та аудиту використання фінансових ресурсів держави, підвищення транспарентності бюджетних відносин. Зростання ефективності використання бюджетних ресурсів на всіх етапах бюджетного процесу розпорядниками бюджетних коштів та бюджетними установами забезпечується проведенням якісного внутрішнього контролю та аудиту. Виконуючи функцію попередження, дані форми контролю займають провідне місце на кожній стадії виконання бюджету й забезпечують обґрунтоване прийняття управлінських рішень. Забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи має ґрунтуватися на основі зниження показників структурного дефіциту бюджету та боргового навантаження на бюджет, підвищення фіскальної ефективності податкової системи, що з урахуванням раціональної політики в системі формування видатків бюджету, надасть можливість посилити результативність бюджетної політики країни. Необхідним є розробка підходів щодо посилення ефективності функціонування бюджету, що надасть можливість покращити якісний рівень планування бюджетних

доходів та видатків, підвищити ступінь економічного розвитку країни. Програмно-цільовий метод планування бюджету формує систему звітування та оцінювання діяльності розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів, забезпечує підвищення прозорості державного фінансового управління, що сприяє створенню умов для розробки довгострокової політики, прийняттю раціонального складу доходів та видатків бюджету на перспективу. Зазначений метод планування бюджету потребує удосконалення у сфері застосування механізму оцінки ефективності та моніторингу виконання бюджетних програм. Важливим є використання методологічних підходів до визначення рівня ефективності бюджетної програми на основі системи розрахунку кількісних і якісних показників та оцінювання програми за результатами виконання. Вагомим є розроблення та запровадження оцінки виконання бюджетних програм, визначення найбільш ефективних бюджетних програм, планування показників на наступний бюджетний період на основі фактичного виконання в минулому періоді. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватися на кінцевих стратегічних цілях, передбачених планами діяльності головного розпорядника бюджетних коштів. Важливе значення для забезпечення дієвого контролю ефективності формування видатків бюджету має застосування при складанні бюджетних програм відповідних принципів: бюджетні програми повинні мати відповідну структурну побудову, завдання і напрями мають бути деталізованими, що сприятиме забезпеченню гнучкого управління програмами, контрольованості їх реалізації, прозорості використання бюджетних коштів. Розробка бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку сприятиме підвищенню керованості бюджетного процесу. Бюджет як інструмент економічного регулювання має бути збалансованим у середньо- і довгостроковій перспективі. Бюджетна стратегія на середньострокову перспективу повинна бути спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць і країни в цілому при врахуванні критеріїв ефективності та результативності бюджетних видатків. Доцільним є запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом як складової системи управління

державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку країни та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості та послідовності бюджетної політики, яка реалізується через систему бюджетних механізмів і забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси [3,9,24,48,70] .

Основна мета системи прогнозування бюджетних показників, яка ґрунтується на сукупності фінансово-економічних відносин у сфері формування дохідної частини бюджету, полягає у реалізації збалансованої бюджетно-податкової політики країни. Роль видатків бюджету визначається обсягами перерозподіленого через них валового внутрішнього продукту. Забезпечуючи перерозподіл валового внутрішнього продукту через бюджетну систему, держава змінює структуру суспільного виробництва, здійснює соціально-економічні перетворення. Бюджетні видатки суттєво впливають на економічне зростання, передусім завдяки пріоритетному фінансуванню наукових досліджень, розвитку важливих галузей економіки, вирівнюванню регіональних диспропорцій, підтримці соціально незахищених верств населення. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни. Доцільним є впровадження стратегічного планування у діяльність головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними належних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, орієнтовані на результат, з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків. Програмно-цільовий метод планування видатків бюджету є ваговою складовою системи державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Визначення бюджетної пріоритетності у сфері видатків є дієвим інструментом впливу на структурні перетворення в соціальній сфері та галузях економіки. Розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі здійснюється у напрямі запровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування. Прогнозування та планування видаткової частини

державного бюджету є достатньо наукоємним процесом, що передбачає постійне удосконалення інституційних механізмів його реалізації. Важливим питанням розвитку стратегічного планування та програмно-цільового методу є удосконалення підходів до розробки та реалізації бюджетних та державних цільових програм, які повинні розроблятися виходячи з основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, що сприятиме підвищенню результативності економічних перетворень. Вагомою складовою у системі планування видатків має стати система моніторингу та оцінки бюджетних програм, яка дозволить визначити рівень ефективності, проблеми в ході їх реалізації з метою розробки і вжиття відповідних заходів, спрямованих на покращення виконання програми, підвищення рівня обґрунтованості рішень щодо раціонального управління бюджетними коштами. Створення ефективної системи моніторингу та оцінки бюджетних програм має стати основою для прийняття рішення щодо необхідності включення програми у бюджет, що забезпечить найбільш ефективне управління видатками бюджету. Результативні показники є інструментом оцінювання витрат для досягнення мети, надають можливість розрахувати ефективність використання бюджетних коштів, проаналізувати необхідність бюджетної програми. Доповнення програмної класифікації кодом функціональної класифікації створить умови для здійснення аналізу видаткової частини бюджету у розрізі програм та головних розпорядників бюджетних коштів за відповідною функціональною ознакою. Останніми роками здійснено низку заходів щодо посилення обґрунтованості планування бюджету, його впливу на економічне зростання та соціальний розвиток. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів доцільним є подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу, насамперед як складової системи перспективного бюджетного планування та прогнозування. Розробка прогнозних бюджетних показників на довгострокову перспективу з урахуванням циклічності економічного розвитку сприятиме підвищенню рівня Ефективне та результативне використання бюджетних коштів є одним з

найважливіших завдань планування і виконання бюджету в умовах обмежених ресурсів. Важливим є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Подальший розвиток системи планування бюджету, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо посилення дієвості середньострокового планування бюджету та підвищення ефективності використання бюджетних коштів [9,32,48,54,69].

Інституційні перетворення соціально-економічної моделі розвитку суспільства обумовлюють необхідність посилення дієвості бюджетно-податкової політики. Важливим є підвищення ступеню координації між її складовими у сфері підтримки розвитку реального сектору економіки та забезпечення макроекономічної стабільності. Бюджетно-податкова політика має ґрунтуватись на використанні сукупності заходів податкового регулювання, реалізації виваженої бюджетної політики для забезпечення економічного зростання, достатньо низького рівня інфляції. З метою активізації структурних змін в економіці важливим є застосування збалансованого підходу до формування бюджету. Фіскальна політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність за необхідності досягнення позитивного бюджетного балансу в умовах відновлення зростання валового внутрішнього продукту. Особливого значення набувають питання запровадження державного стратегічного та перспективного бюджетного планування. Формування прогнозних бюджетної показників має узгоджуватись з державною фінансовою стратегією. Вагомим є вплив бюджетно-податкової політики на динаміку внутрішнього інвестиційного та споживчого попиту, яка ґрунтується на комплексному поєднанні бюджетних, податкових механізмів з врахуванням лагових ефектів, рівня інституційного забезпечення, зміни екзогенного та ендогенного економічного середовища, що дозволить підвищити результативність фінансової складової суспільного розвитку. Доцільним є розвиток положення щодо оцінки ефективності вітчизняної бюджетно-податкової політики на основі критеріїв збалансованості бюджету, стабільності податкової системи, динаміки індексу споживчих цін,

передбачуваного рівня валютного курсу, сальдо платіжного балансу, що сприятиме посиленню конкурентоспроможності економіки. Динамічність змін економічної кон'юнктури обумовлює необхідність формування виваженої та адаптивної фінансової політики, що сприятиме забезпеченню умов для відновлення економічного зростання та соціальної стабільності у суспільстві. Бюджетно-податкова політика як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль у визначенні цілей, завдань структурних перетворень податкової, бюджетної системи з посиленням якісного рівня їх управління. Формування та реалізація дієвої бюджетно-податкової політики має базуватися на принципах функціональної збалансованості, обґрунтованості, системності, адаптивної ефективності, що спрямовано на забезпечення оптимальних співвідношень між її складовими. Можливості використання заходів фінансової політики пов'язані з умовами та результатами виробництва, рівнем розвитку продуктивних сил та економічних відносин, характером споживання суспільного продукту. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Від рівня обґрунтованості рішень у сфері справляння податків, регулювання видатків бюджету, дефіциту бюджету залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, обсяг тінізації економіки, перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. Дослідження процесів формування та реалізації фіскальної політики потребує використання збалансованого підходу виходячи із поставлених завдань щодо забезпечення відповідного рівня фінансування бюджетних зобов'язань та створення фундаментальних умов для стійкого економічного зростання. Інституційні зміни в податковій політиці мають забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки. Подальший розвиток підходів щодо розробки податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. Податкова політика є більш волатильною в країнах з

трансформаційною економікою, що проявляється у зміні кількості податків, їх ставок, бази, податкових пільг, перегляду переліку та пропорцій розподілу загальнодержавних податків і зборів між державним та місцевими бюджетами. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Взагалі необхідним є не тільки розробка прогнозних бюджетних показників на середньострокову перспективу але й визначення довгострокової бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, що підвищить керованість бюджетного процесу. Для проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. Для розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму [3, 24,32,68,71].

Рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через видаткову частину бюджету та її структура змінюється й адаптується до умов макроекономічного розвитку країни. На динаміку показника видатків бюджету

впливають перетворення фінансової системи, процеси фінансової інтеграції, економічна циклічність, демографічна структура населення. Бюджетна політика повинна забезпечувати всебічний розвиток людського потенціалу та створювати сприятливі умови для довгострокового економічного зростання. Фінансово-бюджетні механізми підтримки галузей суспільного виробництва мають адаптуватись до змін стратегії соціально-економічного розвитку та забезпечувати структурні перетворення в економіці та соціальній сфері. Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, оскільки у процесі його складання здійснюється розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Рівень збалансованості бюджетної політики впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Тому важливим є запровадження

відповідної методології розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Взагалі необхідним є не тільки розробка прогнозних бюджетних показників на середньострокову перспективу але й визначення довгострокової бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, що підвищить керованість бюджетного процесу. Від виваженості та своєчасності прийняття зазначених рішень залежить рівень ефективності бюджетно-податкової політики та функціонування фінансової системи держави в цілому. Державне регулювання економічної та соціальної політики реалізується за допомогою бюджетного механізму, який включає як з одного боку процес перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, так і вплив на соціально-економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць. Перспективне прогнозування доходів і видатків бюджету є одним із вагомих елементів державного регулювання сталого розвитку та забезпечення економічного зростання [3,9,24,49,54].

Розробка і реалізація бюджетно-податкової політики має спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань бюджетних відносин, що безперечно посилить збалансованість державних фінансів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості

економічних процесів країни. Бюджет є ваговою складовою системи фінансового регулювання економіки, його збалансованість, оптимальність є однією з основних умов економічного зростання. Слід зазначити, що бюджетне регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи соціально-економічного розвитку, а також на стійкість і збалансованість бюджетної системи. Основним завданням фінансового, у тому числі бюджетного регулювання, є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи. Податкова політика забезпечує найбільшу частку надходжень до доходної частини зведеного бюджету. Одночасно, враховуючи постулати економічної теорії та результати емпіричного аналізу, податкова політика є достатньо дієвим інструментом впливу на динаміку сукупного попиту, що є фундаментальним чинником забезпечення стійкого економічного зростання. Дана політика покликана виконувати фіскальну, регулюючу та стимулюючу функції, забезпечуючи економічну спроможність органів державної влади і місцевого самоврядування реалізовувати покладені завдання. Податкове регулювання потребує постійного удосконалення та адаптації до змін моделі соціального і економічного розвитку. Необхідним є подальший розвиток підходів щодо використання податкових інструментів з урахуванням глобалізаційних трендів, особливостей структури та стану вітчизняної економіки на певному етапі її функціонування. Ефективність податкової політики, певним чином, залежить від спроможності уповноважених інституцій справляти податки та збори для забезпечення фіскальної функції. Виважене і послідовне регулювання податкових ставок становить важливе значення для підвищення дієвості фіскального регулювання економіки. На сучасному етапі розвитку вітчизняної фінансової системи податкова політика має сприяти розширенню бази оподаткування за умов зниження рівня тіньової економіки. В свою чергу зазначимо, що податкові пільги повинні бути економічно обґрунтованими, стимулювати залучення інвестицій та інноваційну діяльність

та носити тимчасовий характер. Підвищення дієвості системи податкового планування та прогнозування, виходячи із сукупності детермінованих фінансовою наукою принципів, дозволить мінімізувати трансакційні витрати та забезпечити реальні обсяги бюджетних доходів. економічні суб'єкти з доволі тривалим лагом формують ділові очікування відповідно інституційних змін податкової політики, в тому числі механізмів і процедур податкового адміністрування. Важливим завданням держави є підвищення довіри платників до фіскальної політики. За сучасних умов стратегія адаптивної модифікації податкової системи з урахуванням стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни та євроінтеграційних процесів набула пріоритетного значення. Необхідним є подальша уніфікація податкового законодавства, розбудова сервісної складової функціоналу податкових і митних органів, імплементація апробованих практик щодо елімінації випадків податкового ухилення. Реалізація зазначеного сприятиме посиленню фіскальної значимості податків у доходах бюджетів усіх рівнів та забезпечить достатній фінансовий ресурс для ефективного виконання відповідних соціальних та інфраструктурних проектів. Вагомим є формування податкових надходжень, враховуючи динаміку економічних та соціально-демографічних показників, інституційні особливості оподаткування та трансформації механізму адміністрування податків, що надасть можливість підвищити дієвість податкових стимулів економічного розвитку та фіскальну значимість податкових надходжень; визначення особливостей розвитку податкової системи, враховуючи здійснення державної економічної політики, взаємовідносини між платниками податків і фіскальними органами, що сприятиме посиленню інституційної спроможності податкового регулювання та забезпеченню фіскальної рівноваги. Ефективність фіскальної функції податків поєднує критерії рівня податкового навантаження, динаміки якості механізму адміністрування податків, ступеню ухилення від оподаткування, довіри платників до фіскальних органів. Показниками виміру зазначеної категорії є середні ефективні ставки, які розраховуються шляхом співвідношення податкових надходжень до податкової бази, обрахованої

відповідно до системи національних рахунків. Значення ефективної ставки податків на споживання зросло з 17,9 відсотка у 2001–2005 роках до 24,5 відсотків у 2016–2020 роках. Основними причинами наведеного є поетапне розширення бази оподаткування, удосконалення порядку бюджетного відшкодування податку на додану вартість, збільшення ставок акцизного податку. Податки є індикатором економічного розвитку країни та одночасно фінансовим інструментом його регулювання [3,5,24,45,54].

Підвищення ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально - економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами.

З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі розвитку державних фінансів, необхідним є переосмислення сутності бюджетної системи у процесі регулювання економіки, підвищення теоретико-методологічного рівня бюджетної політики та розробки нової парадигми системи бюджетного регулювання на основі виявлених особливостей бюджетного процесу, враховуючи вітчизняний та

зарубіжний досвід, з одного боку як інструменту впливу, з іншого – як об'єкту регулювання економічного розвитку [132].

Зазначене надасть можливість приймати ефективні рішення стосовно розвитку бюджетних відносин як вагомого інструменту економічного зростання та поглибити розуміння сутності бюджету як економічної категорії і бюджетної системи як важливого регулятора економічних процесів.

Стабільність податкової системи визначає наміри економічних суб'єктів щодо реалізації діяльності у середньостроковій перспективі. Встановлені правила регулювання підприємництва, дія механізмів захисту прав власності, прозорий механізм адміністрування податків, а також помірність їх ставок у розрізі груп платників є визначальними умовами для прийняття рішень щодо інвестування в проекти та розвиток економіки. Пріоритетними заходами податкової політики у напрямі зниження рівня податкового навантаження для формування сприятливих умов економічної діяльності є здійснення інституційних змін системи взаємовідносин фіскальних органів і платників податків, проведення упорядкування видаткової частини бюджету, удосконалення системи бюджетного планування і прогнозування. Важливим є подальше спрощення процедур виконання податкових зобов'язань, підвищення якісного рівня послуг, зменшення витрат часу на сплату податків, з одночасним посиленням дієвості податкового контролю.

Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на формування дієвої моделі перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи, сприяти соціально-економічному розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць. Належний рівень обґрунтованості управлінських рішень щодо формування бюджетних показників надасть можливість підвищити ефективність фінансової політики держави. Процеси фінансової глобалізації обумовлюють уніфікацію систем оподаткування, спрощення механізмів адміністрування податків. Механізм публічних закупівель має ґрунтуватись на принципах прозорості, справедливості та ефективності [3, 26,62,54,65].

1.3. Бюджетно-податкова політика у країнах із розвинутою та трансформаційною економікою

Бюджетне регулювання у країнах із розвинутою економікою показує підвищення впливу бюджету на економічний та соціальний розвиток держав. У багатьох країнах із розвинутою економікою розвиток державного управління у сфері надання суспільних, державних послуг, спрямованих на кінцевий результат, є чітко визначеною тенденцією на протязі останніх років. Програмно-цільовий метод бюджетування, який забезпечує зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами від їх використання, регулює розподіл бюджетних коштів між програмами на основі вимірюваних результатів, сприяє більшій ефективності та прозорості, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів. Мета програмно-цільового методу бюджетування полягає, в першу чергу, в забезпеченні використання державних коштів протягом заданого періоду для надання державою конкретних послуг. Програмно-цільовий метод, як інструмент бюджетного регулювання, дозволяє чітко встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень, а також отримати інформацію від громадян про рівень наданих послуг. Кожна країна має свої особливості при впровадженні системи програмно-цільового бюджетування, однак низка підходів та принципів є загальними. В якості інструменту звітності органів державного управління перед суспільством застосовується система показників ефективності та результативності бюджету. Встановлена система показників бюджету служить інструментом звітності органів державної влади перед населенням країни. Необхідність звітування перед громадськістю закріплені на законодавчому рівні, також існує громадський контроль в особі професійних об'єднань, асоціацій, рад, рекомендації яких виконуються суб'єктами суспільних фінансів. Звіти по системі показників ефективності та результативності бюджету є відкритими для суспільства, публікуються у засобах масової інформації та публічно обговорюються. Планування

спрямування фінансових ресурсів у майбутніх періодах здійснюється з врахуванням результатів розрахунків показників ефективності та результативності бюджету звітуемого періоду. Пріоритетним напрямом бюджетної політики розвинутих країн є забезпечення стійкості системи державних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. Особливої значущості набувають питання підвищення ефективності бюджетних видатків. Задля посилення дієвості заходів бюджетного регулювання необхідним є проведення системних реформ у сфері державних фінансів. Бюджетна політика у країнах з розвинутою економікою є ефективним інструментом регулювання соціально-економічного розвитку. Система бюджетного регулювання ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємовідносин, інституційних бюджетних складових щодо визначення та реалізації основних напрямів бюджетної політики, планування і прогнозування бюджетних показників, використання бюджетних коштів, здійснення контролю за виконанням бюджету, досягнення відповідних соціально-економічних цілей та завдань. Зміни фінансової політики країн з розвинутою економікою наприкінці минулого століття пов'язані з науковими розробками вчених монетаристів неокласиків, неолібералів і розробкою на основі їх поєднання нової теорії - „економіки пропозиції”, головна увага якої спрямовувалася, на відміну від кейнсіанського підходу, на стимулювання пропозиції. Теорія „економіки пропозиції” шляхом одночасного скорочення податків і державних видатків переслідувала ціль скорочення державного втручання в економіку, сповільнення інфляції і прискорення темпів економічного зростання. Перебудова механізму бюджетних видатків та методів бюджетного фінансування на основі неокласичної парадигми означало зниження ролі бюджету у здійсненні політики економічного зростання та у скороченні видатків на соціальні потреби. Скорочення податків на прибутки корпорацій та на особисті доходи громадян, скорочення бюджетних видатків, включаючи соціальні, крім пріоритетних видатків на оборону, загострило проблему бюджетного дефіциту та спричинило до зростання державного боргу.

Основними завданнями бюджетної політики стало досягнення збалансованості бюджету. З цією метою у США було прийнято закон про збалансований бюджет та розроблені цільові програми скорочення частки бюджетних видатків у ВВП. Цілий ряд соціальних програм було передано на рівень штатів та муніципалітетів. Шляхом поєднання інструментарію податкової політики, у тому числі податкових механізмів стимулювання інвестицій у науку і технології, освіту та перепідготовку кадрів з іншими регуляторними заходами було суттєво скорочено дефіцит бюджету, призупинено зростання державного боргу, знижено темпи інфляції, підвищено рівень зайнятості населення і збільшено темпи економічного зростання. Так, у останньому десятилітті ХХ століття у США спостерігалися найвищі темпи приросту ВВП серед розвинених країн – у середньому 3,5 відсотка щорічно. У цей період було досягнуто середньострокового бездефіцитного бюджету, разом з тим зростання профіцитів бюджету у певних роках склало у середньому 1,5 відсотка ВВП. [2,3,10,93,95].

Бюджетна політика як складова загальної державної економічної стратегії є засобом стимулювання економічного зростання та розвитку, ефективної перебудови економічної структури суспільства. У більшості країн бюджетні механізми використовуються для переорієнтації бюджетних потоків у напрямку стимулювання пріоритетних напрямів економічного зростання. Економічні механізми зарубіжних країн, особливо на етапі становлення їх економічних систем, зосереджували увагу на внутрішніх важелях при виробленні економічної політики. При цьому використовувалися саме ті стимулюючі економічне зростання бюджетні механізми, які найменшою мірою залежать від кон'юнктури світових ринків чи поведінки іноземних інвесторів. Практичний досвід проведення бюджетної політики розвинутих країн свідчить про важливість виконання умови послідовності рішень у реалізації бюджетної політики. Стратегія бюджетної політики у розвинутих країнах світу є складовою загальної державної економічної стратегії, засобом стимулювання економічного зростання та ефективної перебудови економічної структури

суспільства. Практичний досвід проведення бюджетної політики у провідних країнах світу має значення для України. Удосконалення бюджетної політики у зарубіжних країнах здійснювалося переважно ринковими методами, зокрема шляхом удосконалення законодавства, водночас, у кризові періоди підсилюється роль адміністративних методів. Ознайомлення із досвідом інших країн у різні періоди їх розвитку з метою подальшої модернізації бюджетної політики дасть змогу визначити власні геофінансові пріоритетів в історичній перспективі, вийти на траєкторію сталого економічного зростання та розвитку суспільства. Середньострокове планування видатків бюджету, яке застосовується у бюджетному процесі більшості розвинутих країн, передбачає застосування різних принципів і підходів до управління видатками бюджету з метою посилення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку держави і результатами діяльності органів державної управління. Аналіз міжнародного досвіду перспективного бюджетного планування дозволяє визначити наступні основні переваги застосування середньострокового планування видатків бюджету: підвищення рівня ефективності і послідовності бюджетної політики шляхом визначення пріоритетів соціально-економічного та бюджетного розвитку у середньостроковій перспективі; вибір раціональних способів бюджетного забезпечення запланованого рівня економічного і соціального розвитку на підставі аналізу рівня ефективності та результативності використання бюджетних ресурсів. Досвід зарубіжних країн показує, що дієвість бюджетної політики залежить від рівня розвитку фінансово-бюджетних інститутів, суспільно-економічних відносин. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. У країнах із розвинутою економікою відбувається застосування сучасних методів управління бюджетними ресурсами, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, подальший

розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю[2,10,54,94,97].

Бюджетна політика Великобританії спрямовується на довгострокове регулювання економіки та соціального розвитку, вирішення таких вагомих для суспільств питань, як структурна перебудова економіки, вирішення проблем самозабезпечення енергетичними ресурсами, утримання інфляції на обґрунтованому рівні. Разом з тим, у другій половині двадцятого століття політика у сфері бюджету була спрямована, в основному, на згладжування циклічних коливань економіки. Зазнала істотних перетворень така вагома складова бюджетної політики, як система оподаткування. Реформування податкової системи проводилось, зокрема з метою скорочення дефіциту бюджету без підвищення оподаткування. Вдало функціонуючі основні принципи оподаткування згодом поширилися на інші розвинені країни. У числі основних напрямів реформи податкової системи слід відзначити наступне: для стимулювання економіки і ефективного розподілу фінансових ресурсів зменшення податкових ставок, одночасне скорочення податкових пільг, розширення бази оподаткування; перехід до пропорційного оподаткуванню доходів, зниження рівня прогресивності податкової системи; підвищення ролі непрямих податків в структурі доходів державного бюджету, що дозволило посилити регулюючу функцію податкової системи, збільшити дохідну частину бюджету. Економічне зростання Великобританії, більш інтенсивне у порівнянні з іншими розвинутими європейськими країнами, у період останнього десятиліття минулого століття пояснюється, пояснюється особливостями податкової політики, зокрема: для стимулювання зростання економіки було знижено ставки прямих податків, одночасно за рахунок скорочення пільг розширено базу оподаткування; були розроблені і введені пільгові ощадні умови, за яких повністю або частково звільнялись від обкладення податками інвестування в економіку, передусім вказане стосувалось дрібних інвесторів. Крім того, було відмінено субсидування неконкурентних галузей економіки; обмежено соціальні витрати з метою посилення стимулювання до праці. Одним

з ключових напрямів бюджетної політики залишалось податкове стимулювання формування заощаджень населення як важливого джерела фінансування інвестицій, реформи на ринку праці. Так, достатньо жорсткому реформуванню в Великобританії піддався ринок праці, що в достатньо стислі терміни дозволило досягти значних скорочень норми безробіття, за п'ять років безробіття скоротилось з близько десяти до п'яти відсотків. Ключовими заходами стали обмеження страйків, спрощення привал прийому на роботу та звільнення, відміна мінімального рівня заробітної плати, скорочення допомоги по безробіттю. Вагоме значення надавалось податковому стимулюванню капіталовкладень приватними особами, зокрема дрібними інвесторами. Податок на прибуток за короткий термін було знижено з п'ятдесяти до тридцяти відсотків. Зменшення ставки податку на прибуток корпорацій було компенсовано відміною податкових кредитів, що дозволило стимулювати збільшення норми чистого прибутку та інвестиційної привабливості країни. На даний час рівень оподаткування корпорацій у Великій Британії нижчий, ніж у більшості країн із розвинутою економікою, що позитивним чином впливає на темпи економічного росту. Так, показники економічного росту Великобританії у порівнянні із іншими країнами Європейського Союзу вище середнього [2,10,54,94,96].

Для Німеччини характерним є достатньо висока роль держави в процесах державного регулювання суспільного розвитку. Питома вага валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджет складає близько п'ятдесяти відсотків. За рахунок бюджету забезпечується фінансування традиційних сфер діяльності федерації та земель. Центральним урядом здійснюється фінансування зовнішніх відносин, військових видатків, видатків на фінансове сприяння розвитку окремих галузей і регіонів через систему субсидування, кредитування та пряме фінансування, наукових розробок, соціальні видатки, видатки на освіту, державне управління. Слід зазначити про традиційно соціальне спрямування бюджету країни, так у структурі видатків значна їх частина є видатки соціального характеру. Видатки бюджету на

соціальні потреби суспільства складають близько тридцяти відсотків, із врахуванням видатків соціальних фондів - близько п'ятдесяти відсотків. Також необхідно зазначити про пріоритетність фінансування науково-дослідних розробок та освіти та тенденцію при збільшенні видатків на вказані потреби в останні роки. Із країн-членів Європейського Союзу в останні роки саме Німеччина по розмірам фінансування наукових розробок – це близько трьох відсотків валового внутрішнього продукту наблизилась до вимог та цілей нової Стратегії розвитку Європи. Соціальна справедливість є визначальним фактором бюджетної політики у сфері податків в Німеччині. Достатньо вагоме податкове навантаження на протязі тривалого часу було відмінною рисою податкової системи, разом з тим вказане надавало можливість за допомогою відповідних бюджетних інструментів регулювати рівень життя населення та забезпечувати доступ до широкого спектра суспільних благ. Слід зазначити, що бюджетна політика, не змінюючи базових принципів, протягом останніх десятиліть зазнавала змін. Підвищення рівня економічного розвитку впливало на рівень ВВП, який перерозподіляється через бюджет країни. Побудована система бюджетного регулювання довела свою продуктивність, проте певна відсутність гнучкості в нинішніх умовах негативним чином впливає на ефективність соціально-економічного розвитку. Традиційно в Німеччині роль держави в економіці висока, а економічна політика зосереджена на регулюванні загальних умов господарювання. На сьогодні країна знаходиться в фазі пошуку нової моделі бюджетного регулювання, більш адаптованої до сучасних вимог, що зумовлено необхідністю прийняття заходів стимулювання економічного розвитку та утримання рівня соціальних стандартів на прийнятному рівні [10,26,54,94,95].

Досвід зарубіжних країн показує, що дієвість бюджетно-податкової політики залежить від рівня розвитку фінансових інститутів, економічних відносин. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, подальшого розвитку програмно-цільового методу планування видатків бюджету,

системи державного фінансового контролю. У країнах із розвинутою економікою відбувається застосування сучасних методів управління державними фінансовими ресурсами, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів, низка провідних країн використовують дієві механізми інтеграції коротко- і середньострокового бюджетного планування. Достатньо високі соціальні стандарти та відповідні зобов'язання безпосередньо впливають на частку ВВП, що перерозподіляється через бюджет країни. Нині у бюджетах більшості розвинутих країн зосереджено близько половини всього національного валового внутрішнього продукту, все більше фінансових ресурсів розподіляється саме через бюджет та соціальні фонди. У країнах ЄС зберігаються тенденції до достатньо високого рівня державних видатків. За останнє десятиліття середній показник питомої ваги видатків у ВВП основних країн ЄС становив від 35 відсотків у Швейцарії до 56 відсотків у Франції. В умовах виходу країн із фінансово-економічної рецесії загальний бюджет ЄС розглядається як спільний інструмент досягнення цілей, визначених стратегією розвитку Європи до 2030 року. Стратегія розвитку економіки Європи будується базуючись на взаємопов'язаних пріоритетах: інтелектуальне зростання, що спирається на нових знаннях та інноваціях; ефективність економічного зростання - розвиток економіки ефективного та ощадливого використання природних ресурсів; сприяння розвитку соціально-орієнтованої економіки із високими показниками зайнятості населення. Підвищення інноваційного спрямування економіки передбачається за рахунок інвестування в науково-дослідні розробки не менш ніж трьох відсотків ВВП. Низка окреслених цілей підкреслює соціальне спрямування стратегії. Ключову роль в цьому відіграє покращення якості людського капіталу та освіти, скорочення кількості населення за межею бідності. Отже, саме інновації, які є основою прогресу, міжнародної конкурентоспроможності, зростання соціального захисту та зайнятості, покликані допомогти зменшити кризові наслідки та виклики, що стоять перед ЄС. В Стратегії розвитку Європи має місце застосування терміну «соціально ринкова економіка», за основу якої взято

соціально-економічна модель Німеччини. Загальний бюджет ЄС став наднаціональним механізмом регулювання диспропорцій в соціально-економічному розвитку країн-членів. Важливим аспектом формування фінансово-бюджетної політики зарубіжних країн є напрацювання та подальше дотримання фіскальних правил. В Європейському Союзі діє процедура регулювання надмірного розміру дефіциту, яка вперше була визначена Маастрихтською угодою та передбачає дотримання двох базових бюджетних нормативів щодо показників дефіциту бюджету в межах до 3 відсотків від валового внутрішнього продукту та державного боргу, який не має перевищувати 60 відсотків від валового внутрішнього продукту. За умови коли Європейська Комісія та Рада міністрів фінансів Європейського Союзу встановили ситуацію щодо перевищення нормативних значень дефіциту та державного боргу країною-членом, необхідним є реалізація системних заходів щодо їх зниження у визначений даними інститутами період часу. У Японії прийнята і реалізується національна програма створення інформаційного суспільства. Важлива роль у даній програмі відводиться фінансовій системі. Фінансова система Японії складається з бюджету центрального уряду (загальний рахунок), бюджетів місцевої влади і спеціальних рахунків, які включають як спеціальні фонди, так і рахунки підприємств, служб, корпорацій, які належать центральним і місцевим органам влади. Доходи і витрати бюджету мають певне угруповання, яке включає розділи, статті й параграфи. Підготовка проекту бюджету здійснюється Міністерством фінансів і його департаментами, інші міністерства і відомства готують пропозиції щодо обсягу і структури своїх бюджетів, а також з деяких інших фінансових питань [2,10,24,93-97].

Модель фінансово-бюджетної політики в Німеччині закріплює відносини співробітництва між законодавчою і виконавчою владою протягом усього процесу соціально-економічного регулювання. Також варто відзначити, що німецька модель пропонує вирішення проблеми розподілу бюджетних коштів між землями і центром. При повному пануванні центра в процесі прийняття бюджету і федерація, і землі мають свою, жорстко фіксовану законом, частку у

використанні загальних бюджетних доходів країни, які врегульовані федеральним законодавством. Також використовується такий принцип бюджетного законодавства Німеччини, як вирівнювання фінансових можливостей, відповідно до якого менш дохідним землям надається фінансова допомога як з боку більш дохідних земель, так і з боку федерації. У держбюджет включаються доходи і витрати трьох рівнів адміністративного управління – федерації (центрального бюджету), земель (регіональні бюджети) і громад (місцеві бюджети). Зведений (консолідований) держбюджет створюється шляхом додавання доходів і витрат бюджетів всіх трьох рівнів за винятком міжбюджетних трансфертів (субсидій, дотацій). На другому місці після державного бюджету країни за обсягами знаходяться спеціальні фонди, які є важливою і невід'ємною ланкою фінансової системи Німеччини. У фінансову систему країни також входять позабюджетні фонди, які перебувають у розпорядженні центрального уряду: Фонд вирівнювання тягара війни, Фонд розвитку європейської економіки та інші цільові фонди. Стан фінансово-бюджетної системи Китаю, як і економічні реформи, багато в чому зумовлені інтеграцією країни у світовий ринок – членством в таких організаціях, як СОТ, МВФ, Світовий банк. Держава встановлює бюджет на п'яти рівнях. Проведена в останні кілька років консолідація забезпечує широкі можливості для підтримки економіки за рахунок податково-бюджетної політики. Лібералізація економіки проявилася в переході від підрядних відрахувань до податкових форм виконання бюджетних зобов'язань. Пореформена бюджетна система КНР сьогодні спирається на місцеві, центральні та спільні податки, але основний внесок вносить до бюджету податок на додану вартість. Місцевій владі (як і центру) певний дохід приносять позабюджетні надходження, які відраховуються, головним чином, з прибутку державних підприємств. Бюджети різних рівнів підтримують баланс між доходами і витратами. При цьому, якщо органи влади будь-якого рівня без передбаченого законом дозволу довільно змінюють свій бюджет, то це призводить до перевищення загальних витрат над загальними доходами спочатку прийнятого збалансованого бюджету

або до збільшення боргових зобов'язань, які повинні на себе взяти у порівнянні з прийнятим бюджетом. У цьому випадку розслідуються адміністративні порушення керівника та(або) осіб, які несуть пряму відповідальність. Державний бюджет включає доходи, передані місцевими органами до центрального уряду, і повернені доходи та субсидії, виділені центральним урядом місцевим органам. Місцевий бюджет складається із загальних бюджетів різних провінцій, автономних районів та муніципалітетів, що знаходяться в прямому підпорядкуванні центрального уряду [2,10,24,93-97].

Державні фінанси Польщі визначаються як сукупність економічних відносин, виражених у грошовій формі, направлених на формування і розподіл валового суспільного продукту для виконання функцій держави. Бюджетний устрій досліджуваної країни обумовлений її державним устроєм, територіально-адміністративним поділом, рівнем розвитку економіки та її структурних елементів і включає в себе дві ланки управління: центральне та місцеве, що поділяється на три рівні, що характеризуються демократизацією та децентралізацією управління. Модель міжчасового споживання, яка використовується у Польщі, де дефіцит бюджету є сприятливим для економічного зростання на перспективу, сприяє збільшенню інвестицій і не супроводжується погіршенням сальдо поточного рахунку, також це стосується припливу капіталу. Основним завдання фінансово-бюджетної політики на сучасному етапі залишається стабілізація державних фінансів, що залежить від правильної політики використання методів фінансування дефіциту державного бюджету. Державна заборгованість Польщі формувалася на тлі трансформаційних перетворень під впливом несприятливої економічної кон'юнктури: спаду виробництва, девальвації національної валюти. Стрімке накопичення державного боргу за період наприкінці минулого століття призвело до зростання витрат бюджету на його обслуговування, що перетворилося в основну статтю витрат державного бюджету, набагато перевищуючи асигнування на освіту, медицину й інші сфери економічного і соціального життя. У процесі еволюційного розвитку державної заборгованості

досліджуваної країни найбільш динамічно відбувалися зміни у складі позичальників, у структурі інструментів здійснення зовнішніх та внутрішніх запозичень. Зазначимо, що основним напрямом боргової політики Польщі є стимулювання попиту населення і спрямування надлишку внутрішніх ресурсів на ринок державних цінних паперів. На даний час можливе загострення проблем на борговому ринку країни спричинено наявністю дефіциту державного бюджету, потребою впровадження заходів бюджетної економії, зростанням дефіцитів місцевих бюджетів. Необхідність стабілізації економіки, потреба у фінансовій консолідації країн-членів Євросони можуть призвести до уповільнення процесу економічного розвитку, зменшити податкові надходження до державного бюджету та надходження для інфраструктурного розвитку з Європейського Союзу. Підхід розвинутих країн до формування фінансової політики є важливим з позиції необхідності оцінки впливу рівня та структури оподаткування, державних видатків на економічне зростання країни, визначення оптимального рівня монетизації економіки з метою стимулювання соціально-економічного розвитку завдяки їх багаторічному прогнозуванню макроекономічних показників виходячи із циклічності економічного розвитку. Крім того, доцільним є врахування відповідного досвіду в частині напрямів використання бюджетних ресурсів з урахуванням особливостей функціонування національної економіки[2,10,26,93-97].

Податковій політиці відводиться важливе місце серед складових державної фінансової політики, яка здійснює вплив на показник ділової активності економічних агентів, а це в свою чергу позначається на темпах економічного зростання. Податкові надходження є джерелом фінансового забезпечення суспільно необхідних функцій держави, розмір яких залежить від особливостей соціально-економічної системи відповідної країни з урахуванням її еволюційного розвитку. Показником який розкриває ступінь втручання держави в економічні процеси, є співвідношення податкових надходжень до ВВП. Розрахунки показали, що середній показник частки податкових надходжень зведеного бюджету України у ВВП за період 2011–2020 років

складав 24,5 %, при частці загальних податкових надходжень (без урахування соціальних внесків) 28 країн-членів ЄС у ВВП – 26,4 %. У країнах Європейського Союзу з метою зниження рівня дефіциту бюджету здійснюються заходи щодо підвищення дієвості механізму податкового регулювання. В період економічної рецесії дієвим інструментом фінансового регулювання стало використання цільових, податкових пільг, які стали ваговою складовою програми стимулювання економіки США, Канади, Великобританії, Німеччини, Франції, Австрії. Доцільним є систематизація досвіду реалізації заходів фінансового регулювання у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою з метою виявлення можливостей їх практичного впровадження у діяльність вітчизняних інституцій. З метою протидії наслідкам глобальної економічної рецесії для стабілізації фінансового сектору та підтримки рівня економічної активності підприємств розвинутими країнами було розроблено та реалізовано сукупність заходів бюджетного регулювання стимулюючого характеру. Відповідні заходи координувалися в рамках об'єднаного фінансового плану та передбачали додаткову капіталізацію системних фінансових установ і надання державних гарантій, виділено значні обсяги фінансової підтримки країнам, які зазнали суттєвого розбалансування системи державних фінансів, в тому числі Греції, Ірландії, Іспанії, Португалії. Базовими умовами здійснення такого фінансування є проведення комплексних економічних перетворень та забезпечення збалансованості бюджету. Реалізація зазначеного передбачала проведення компенсаторних заходів податкового регулювання – підняття ставок податків на споживання, майнових податків та податку на доходи фізичних осіб. Зокрема, базова ставка податку на додану вартість в періоді 2011–2020 років збільшилась у представлених країнах в середньому на 2,6 відсоткових пункти, в цілому в країнах Європейського Союзу на 1,9 відсоткових пункти. Вагомим заходами фінансової політики постстабілізаційного періоду стало проведення інституційних змін системи пенсійного забезпечення та державного управління. Виникнення консультаційних рад з фінансово-бюджетної політики є багатообіцяючим початком інституціональних змін у міжнародному фінансово-

бюджетному середовищі. У ряді країн, у тому числі в Данії, Нідерландах, США й Бельгії, давно існують агентства, які здійснюють контроль за фінансовою політикою. Однак, незважаючи на те, що зазначені інститути довели свою надзвичайну корисність, зазвичай вони обмежені у своїх діях. Офіс Конгресу США, зокрема, має право готувати довгострокові проекти в області фінансово-бюджетної політики, засновані на власних найкращих оцінках економічного росту, але в основному він змушений приймати політичні бачення за номінальною вартістю, що частково нейтралізує потенційну критику політики в області дефіциту бюджету. Шведська рада фінансового контролю володіє відносною свободою у винесенні рішень, що надає їй повноваження не лише прогнозувати, але й більш ретельно аналізувати мотивацію і наслідки політики уряду. Звичайно ж, одних рад з фінансово-бюджетної політики, незалежно від того, наскільки добре вони організовані, недостатньо. Крім того, політичний цикл створює стійкі передумови для оцінки дефіциту, шляхом підвищення реальних витрат за рахунок прихованої заборгованості або скорочення довгострокових інвестицій. Засобами підвищення ефективності фінансово-бюджетної політики як джерела економічного росту є цільові бюджетні програми, які надають інвестиціям цільовий характер. Цільові видатки бюджету плануються на основі результативних моделей фінансово-бюджетного управління і повинні бути прив'язані до результатів виконання цільових бюджетних програм [2,10,24,93-97].

Висновки до розділу 1

Бюджетна політика є основою для визначення ефективних інституційних фінансових механізмів забезпечення стійкості та збалансованості бюджетної системи з урахуванням трансформаційних перетворень. Інструменти бюджетної політики мають розглядатися як засоби формування інституціонального середовища бюджетного простору. Трансформація бюджетних інститутів є важливим етапом в процесі якісного розвитку системи державних фінансів. Інституційне середовище формування і реалізації бюджетної стратегії впливає на

стійкість макроекономічного розвитку країни, необхідним є підвищення ефективності інституційної основи бюджетної політики, яка враховує циклічність та динамічність соціально-економічних процесів. Дієвість інституційного середовища формування і реалізації бюджетної стратегії передбачає взаємоузгодженість дій бюджетних інститутів, які виникли еволюційно та сформували бюджетний простір. Важливими завданнями є створення умов для розвитку інституційної структури бюджетного простору, забезпечення макроекономічної стабільності та економічної збалансованості, сприяння структурній перебудові економіки та розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності. Оцінюючи ефективність інституційного середовища формування і реалізації бюджетної стратегії важливим є врахування дієвості бюджетного інституційного середовища; адаптивності бюджетної політики до соціально-економічних процесів; прозорості бюджетної політики; результативності діяльності та відповідальності органів державного управління і місцевого самоврядування за досягнення поставлених цілей.

Досвід зарубіжних країн показує, що дієвість бюджетно-податкової політики залежить від рівня розвитку фінансових інститутів, економічних відносин. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, подальшого розвитку програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю. У країнах із розвинутою економікою відбувається застосування сучасних методів управління державними фінансовими ресурсами, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів, низка провідних країн використовують дієві механізми інтеграції коротко- і середньострокового бюджетного планування. Бюджет є ваговою складовою системи державного регулювання економіки. Завданнями бюджетної політики на середньострокову перспективу є спрямованість на покращення економічного розвитку, формування достатнього обсягу фінансових ресурсів держави. Виваженість прогнозування та планування доходів бюджету здійснює вплив на рівень бюджетної збалансованості. З метою розвитку системи планування

видаткової частини державного бюджету необхідним є розробка методологічних засад складання органами державного управління планів діяльності на відповідний період на основі цілей, завдань та очікуваних результатів функціонування у перспективі відповідно до встановлених державних пріоритетів. Система бюджетного регулювання суттєво впливає на стійкість фінансової системи та економічне зростання. Важливим є питання оптимізації показників дефіциту бюджету та бюджетних видатків, відповідно до пріоритетів економічної політики країни, підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, удосконалення методологічних засад планування бюджету у середньостроковому періоді. Бюджетно-податкова політика суттєво впливає на створення відповідних умов для підвищення рівня розвитку національної економіки з урахуванням достатнього рівня збалансованості державних фінансів, дієвості бюджетного планування, системи міжбюджетних відносин, державного фінансового контролю. Вагомою умовою досягнення основних цілей бюджетної політики є розвиток інструментарію оцінки та моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних програм, що надасть можливість забезпечити відповідний взаємозв'язок між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у першому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [11-20].

Список використаних джерел до розділу 1

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії : вступ до фінансової науки / передм. та наук. ред. В. М. Федосова. – К. : Либідь, 2000. 654 с.
2. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / за заг. ред. А.А.Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2010. 409 с.
3. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / за ред. Л. В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456 із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
5. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
6. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: пер. з англ. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 175 с.
7. Василик О.Д. Теорія фінансів. К.: НІОС, 2000. 416 с.
8. Гаврилова Л.В. Формування бюджету в країнах з розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 46–51.
9. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2018. 376 с.
10. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / за ред. І. Я. Чугунова. К. : Акад. фін. упр., 2009. 471 с.
11. Zharikov A.Yu. State financial policy in the system of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic. 2020. Vol.3. N.59. pp.20-25.
12. Жаріков А.Ю. Інституційні засади формування системи бюджетно-податкового регулювання. *Агросвіт*. 2020. № 24. С. 79–85.

13. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Ефективна економіка. 2021. № 12. URL:[http:// www.economy. nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua)
14. Жаріков А.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі . 2023. № 58. С. 5–11.
15. Жаріков А.Ю. Економічна сутність формування бюджетної політики // Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3.С. 38-40.
16. Жаріков А.Ю. Бюджет у системі державного регулювання економіки // Міжнародна науково-практична конференція " Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України ", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С. 28-30.
17. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.57-60.
18. Жаріков А.Ю. Формування фінансово-бюджетних відносин в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція " Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки ", (м.Київ,14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.45-47.
19. Жаріков А.Ю. Фінансовий механізм у системі економічного розвитку // Міжнародна науково-практична конференція "Сучасні дослідження світової науки",(м.Львів, 25-27 грудня 2022 р.). Львів , 2022. С.1016-1022.

20. Жаріков А.Ю. Напрями бюджетної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів. "Фінансова політика як складова економічного розвитку " : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 57–59.
21. Жибер Т.В. Удосконалення процесу бюджетування в Україні. *Фінанси України*. 2009. № 8. С.76-81.
22. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія. К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. 528 с.
23. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2020. Вип. 44. С. 172–179.
24. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
25. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // *Вісник Львівської державної фінансової академії* 2012. № 23. С. 28–35.
26. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
27. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн. К.: Кондор, 2008. 384 с.
28. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: пер. с англ. М.: Гелиос. 2012. 352 с.
29. Лисяк Л. В. Теоретичні засади оцінки ефективності бюджетної політики. *Світ фінансів*. 2017. № 3 (12). С. 50–57.
30. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. К.: НаУКМА, 2014. 229 с.
31. Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 323–327.
32. Максюта А.А.,Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку // *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 3. С. 45–54.

33. Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 19-е изд.: пер. с англ. М.: Вильямс, 2015. 1360 с.
34. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Антология экономической классики. В 2-х томах. Т.1. М.: МП «ЭКОНОВ», 1991. 475 с.
35. Стиглиц Дж. Е. Экономика державного сектора. К.: Основи, 1998. 854 с.
36. Стиглиц Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. М.: Эксмо, 2011. 512 с.
37. Теорія фінансів / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбов. л-ри, 2010. 576 с.
38. Фінанси / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
39. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: монографія / за ред. І.Я. Чугунова. К.: ДННУ АФУ, 2009. 848 с.
40. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. К.: НІОС, 2003. 488 с.
41. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Державні видатки у системі фінансового регулювання. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 3-8.
42. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
43. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3-10.
44. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13-22.
45. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни// *Казна Україна*. 2014. № 6. С. 25-28.
46. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень// *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.

47. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. 2016. № 28/1. С. 217–226.
48. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни // *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
49. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.
50. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 2. С.103–121.
51. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 3. С.40–52.
52. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С.87–98.
53. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 6. С.57–65.
54. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.
55. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінанси міжнародного валютного фонду. // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 2. С. 77–95.
56. Ahmed, I., Soccì, C., Severini, F., Pretaroli, R. (2019). Fiscal policy for households and public budget constraint in Italy. *Economia Politica*, 36(1), pp. 19-35.
57. Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.
58. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. *Scientific Route*. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.

59. Government Finance Statistics Yearbook/ - Washington, DC: Prepared by the Government Finance Division, IMF Statistics Department. 2017. Vol. XXV. 596 p.
60. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.
61. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 3-4 (2). pp. 66-69.
62. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. Scientific bulletin of Polissia. 2018. № 1 (13). P.1. pp. 54–61.
63. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. № 15 (4), pp.113-122.
64. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.
65. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.
66. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.
67. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. The potential of modern science. volume 2. Science Publishing. London, United Kingdom. 2019. pp.29-44.
68. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Volume 17, Issue №4, pp. 252-261.

69. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 17. 2020, Issue №1, pp. 134-142.
70. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. 2020. No. 1 pp. 130-135.
71. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. N. 2. pp. 100-107.
72. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. 4, Issue №35. pp. 328-334.
73. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(1), pp. 42-52.
74. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph. Primedia eLaunch. Boston, USA. 2020. pp. 139-160.
75. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic. 2020. Vol. 3. N. 54. pp. 12-18.
76. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. *Actual problems of science and practice*. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.
77. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal regulation in the conditions of social and economic transformations. Scientific basis of solving of the modern tasks. Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference. Frankfurt am Main, Germany 2020. pp. 26-30.

78. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
79. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country . Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.
80. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.
81. Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research (Hamburg, Germany, April 28, 2022). “EASR”. No. XXVIII (2022), pp. 6-7.
82. Chugunov, I., Sidelnykova, L., Sosnovska, O., Zhytar, M., Navolokina, A. Tools for Assessing the Level of Adaptivity of the Financial Architecture of Economy to Financial Globalization Conditions based on the Capacity of Banks, Non-Banking Financial Institutions and Stock Market. WSEAS Transactions on Business and Economics, 2022, № 19, pp.1075–1084.
83. Chugunov I., Makogon V., Kaneva T., I Adamenko. The influence of financial support of human capital development on economic growth. Problems and Perspectives in Management. 2022, № 20(2). pp.269-280.
84. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery from COVID-19 and Sustainable Development. PROBLEMY EKOROZWOJU – PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT. 2022, № 17(2), pp.102-109.
85. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. Public and Municipal Finance. 2023, № 12(1), pp.1-11.

86. DeLong, J. B., Summers, L. H. (2012). Fiscal policy in a depressed economy. *Brookings Paper on Economic Activity*, 2012(1), pp. 233-297.
87. Gaspar, V., Amaglobeli, D., Garcia-Escribano, M., Prady, D., Soto, M. (2019). Fiscal policy and development: Human, social, and physical investments for the SDGs. *International Monetary Fund*, 45 p.
88. Larch, M., Orseau, E., Van Der Wielen, W. (2021). Do EU fiscal rules support or hinder counter-cyclical fiscal policy?. *Journal of International Money and Finance*, Volume 112, 102328.
89. Makogon V. D., Adamenko I. P. Fiscal policy as an element of socio-economic transformations. *Scientific Bulletin of Polissya*. 2018. №2(14). P.1. P.129-135.
90. Markuts Y.I., Adamenko I.P. Fiscal policy in the countries with transformational economic systems. *Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: Collective monograph*. Prague. OKTAN PRINT s.r.o. 2019. pp. 239-253.
91. Morozova, L, Kholiavko, N, Zhavoronok A Integrated Model of the Higher Education Financing Under the Quadruple Helix Concept. *International Journal of Computer Science and Network Security* 2021 VOL.21 No.7. pp.125-132.
92. The official website of OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org>
93. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>
94. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>
95. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>
96. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Розвиток інституційних засад бюджетно-податкових відносин в Україні

Бюджетна політика повинна визначатися, з одного боку, з урахуванням циклічності економічного розвитку, з іншого – стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якої може призвести до ускладнення проведення ефективного державного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання. На даному етапі розвитку бюджетної системи як складової державних фінансів важливим є використання обґрунтованих методів бюджетного планування з метою покращення результативності використання бюджетних коштів, надання державних послуг, спрямованих на отримання якісного суспільного результату. Доцільним є удосконалення системи планування і моніторингу ефективності бюджетних видатків за допомогою якісних і кількісних індикаторів, підвищення рівня середньострокового бюджетного планування, дотримання принципу прозорості та підзвітності органів державного управління громадськості. Наявність середньострокового бюджетного планування, довгострокового бюджетного прогнозування є основою дієвої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня бюджетної ефективності. Для розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму. Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток країни. Для стимулювання економічного зростання необхідним є використання дефіциту бюджету з метою збільшення видаткової частини бюджету, внутрішнього попиту з врахуванням співвідношення державного боргу, видатків бюджету на обслуговування державного боргу до валового

внутрішнього продукту. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекtonіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання. На даному етапі розвитку суспільних відносин фінансова наука, у достатній мірі, зосереджує увагу на дослідженні впливу інституціональних чинників на розвиток бюджетної системи. Залежність результативності функціонування системи формування бюджету від інституціональних та макроекономічних факторів обумовлює необхідність дослідження їх особливостей та визначення подальших можливостей, обмежень щодо становлення архітекtonіки бюджетної системи. Процес становлення та розвитку державних фінансових інститутів є доволі складним та потребує належного рівня теоретико-методологічного забезпечення. Пройдені початковий та етап подальшого розвитку інституційних засад розвитку системи формування бюджету, які характеризуються недостатнім рівнем координації функцій та повноважень органів державного управління та місцевого самоврядування щодо формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів. Потребують належного удосконалення механізми взаємодії між фінансовими інститутами в сфері державного управління, підвищення наукової обґрунтованості рішень щодо планування та прогнозування зведеного бюджету, забезпечення дієвості в питаннях міжнародного фінансового співробітництва. Значним чином на темпи, якісний рівень та збалансованість економічного зростання впливають структурні складові системи соціально-економічного розвитку, у тому числі рівень національної економіки, фінансова система, інституційна система економіки, соціальна система. Важливим є удосконалення регуляторного механізму бюджетної політики з урахуванням ступеню розвитку соціально-економічних відносин країни. Бюджетні відносини мають досліджуватись як вагома

складова системи інститутів суспільства, підвищення якісного рівня фінансового регулювання сприятиме посиленню результативності здійснення інституційних змін системи управління бюджетом та економічного середовища у цілому. Під інститутами слід розуміти правила реалізації суспільних взаємовідносин, певні обмеження, які направлені на зниження рівня невизначеності даних взаємовідносин внаслідок поведінки людей. Крім того, інститут є формою цілеспрямованого узгодження інтересів економічних суб'єктів в умовах різноманітності форм координації їх взаємодії [1,3,21,30,62]. Сучасні інституційні перетворення системи фінансово-економічних взаємовідносин направлені на формування відповідних адаптивних очікувань економічних суб'єктів, які посилюють тенденцію сталого економічного зростання країни на середньо- та довгострокову перспективу. Вдосконалення бюджетної політики доцільно здійснювати з урахуванням пріоритетів довгострокового соціально-економічного розвитку суспільства, що спрямовано на підвищення результативності структурних перетворень. На даному етапі інституційних змін суспільний розвиток потребує підвищення рівня врахування його відповідних потреб та інтересів, водночас доцільним та необхідним є зменшення диспропорції між рівнем доходів різних груп населення з одночасним належним стимулюванням людей з більш високим інтелектуальним, творчим потенціалом та продуктивністю праці. Інституційна структура системи управління бюджетом еволюціонує та удосконалюється разом з інституційною системою суспільства. Відповідно до теорії інституціоналізму інституційні зміни не відбуваються дискретно, для них характерний поступовий перехід від старих до нових інститутів, залежність від тенденцій попереднього розвитку визначає інституційну стійкість суспільства. Також взаємовплив спостерігається між інституційним середовищем суспільства та бюджетною політикою. Позитивні результати запланованих інституційних змін сприятимуть підвищенню дієвості механізмів формування бюджету в системі соціально-економічного розвитку країни. Модель економічного зростання країни має поєднувати інноваційні, соціальні,

бюджетні складові, що забезпечить якісне функціонування бюджетної системи. Ступінь розвитку інституційного середовища, в достатній мірі, впливає на обсяг трансакційних витрат, чим більший рівень прозорості державних інститутів, тим вища дієвість державного управління. Система формування бюджету потребує врахування трансакційних витрат, зміна яких може відбуватись під впливом держави на інституційні засади системи бюджетного регулювання, що надасть можливість забезпечити створення в суспільстві економічно ефективних і соціально справедливих інститутів. Необхідним є розвиток інституційної архітектури бюджетної системи в контексті розмежування відповідальності, завдань та функцій учасників бюджетних відносин. Формування засад інноваційного розвитку потребує активізації регуляторної та фінансової діяльності держави. Зазначене має забезпечити нарощування бюджетного потенціалу держави, територіальних громад, суб'єктів підприємництва та населення, сприяти узгодженості їх інтересів та потреб; врахування взаємозалежностей між ними дозволить підвищити результативність та ефективність використання бюджетних ресурсів держави. В основі формування архітектури податкового регулювання має бути закладена його мета: створення інституційних умов ефективного функціонування податкового механізму та досягнення дієвого впливу податкових важелів на розвиток країни через регулювання економічного зростання та соціального розвитку, забезпечення відповідних співвідношень оподаткування, їх єдності, досягнення та підтримки оптимальних значень інституційних показників, визначення та досягнення індикаторів інституційних змін у податковій системі країни. Архітектура сучасного податкового регулювання має розвиватися, виходячи із ієрархії доміантних суспільних потреб, при цьому враховувати фінансову природу та призначення податків. У рамках забезпечення стратегічних потреб суспільства необхідно виділяти фіскальні, економічні та соціальні цілі податкового регулювання. З метою забезпечення послідовності, системності та ефективності бюджетної політики важливим є формування довгострокової бюджетної стратегії із визначенням

результативних показників реалізації її основних напрямів. Доцільним є поглиблення взаємозв'язку річного та перспективного бюджетного планування. В сучасних умовах, при розробці перспективних напрямів бюджетної політики необхідним є врахування здійснення переорієнтації економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. Формування інституціональних засад системи бюджетно-податкового регулювання базується на підході до держави як до певного набору економічних відносин. До складу останнього входять відносини із забезпечення поточних, перспективних суспільних потреб, відносини, що виникають у процесі діяльності держави. Застосування такого інституційного підходу дозволяє виділити основні інститути бюджетно-податкового регулювання держави. Місія першого із зазначених інститутів полягає у забезпеченні ефективного державного управління бюджетними коштами. Другий основний інститут бюджетно-податкового регулювання держави носить інвестиційно-фінансовий характер. Його місія полягає у забезпеченні ефективного державного управління грошовими фондами і державними інвестиціями. Третій основний інститут бюджетно-податкового регулювання держави – це незалежний аудит. Держава має потребу в незалежному аудиті з метою забезпечення вірогідності фінансової звітності державних підприємств, а також підприємств, у капіталі яких держава володіє частками або пакетами акцій. Бюджетно-податкове регулювання сучасної держави виходить як із традиційних, устояних принципів, норм, стандартів, процедур і структур здійснення даного виду державної діяльності, так і з нових реалій суспільних відносин, які склалися у перші десятиліття нинішнього століття: послідовної лібералізації економіки і соціальної сфери, що вимагає застосування якісно нових інструментів державного регулювання; динамічного розвитку так званих віртуальних суспільних відносин, в основі яких процеси соціальної інформації; інтенсивного розвитку публічних процесів і структур, діяльність сучасної соціальної держави. Інституційні основи формування системи фінансово-бюджетного регулювання держави встановлюються на основі реалізації підходів нової інституційної теорії. Базовий елемент даної

теорії – інститути, що упорядковують взаємодію між суб'єктами, дозволяючи вирішити протиріччя, які виникли внаслідок обмеженості ресурсів; тим самим інститути визначають головні результати економічної системи і основний напрям її розвитку [3,27,30,55,62].

Бюджетно-податкове регулювання одна з форм економічного регулювання держави. Значимість цієї форми зростає, оскільки динаміка грошових фондів, розвиток фінансового ринку в останні десятиліття істотно випереджали динаміку товарних потоків і розвиток товарного ринку. Фінансове регулювання з боку сучасної держави виходить як із традиційних, устояних протягом багатьох років принципів, норм, стандартів, процедур і структур здійснення даного виду діяльності держави, так і з якісно нових реалій суспільних відносин, які склалися за останні десятиліття. Державне фінансове регулювання економіки в його традиційному розумінні є складовою частиною управлінських функцій держави у фінансовій системі, зокрема облік, аналіз і контроль. Особливістю фінансово-бюджетного управління держави є те, що в нього містяться параметри, за якими фіксуються відхилення фактичних даних від нормативних. Інститути, як деякі стійкі структурні утворення, впорядковують процес взаємодії між економічними суб'єктами, дозволяючи ефективно вирішувати протиріччя, які виникають внаслідок обмеженості ресурсів і розбіжностей приватних інтересів у ході конкуренції. Інститути, як деякі вбудовані регулятори й стабілізатори соціально-економічного розвитку, визначають основні результати економічної системи. В основі будь-якої економічної системи лежать два фундаментальних інститути – влада й власність. Поняття трансакційних витрат має основне значення в новій інституціональній теорії, оскільки самі інститути пояснюються її представниками не з позицій улагоджування конфлікту між інтересами різних суспільних класів, а з погляду одержання економії на трансакційних витратах. Інститут фінансового регулювання певним чином пов'язаний з фундаментальним інститутом власності, оскільки бюджетно-податкове регулювання має справу з фондами, фінансовими результатами руху капіталу

конкретних власників. Але у ще більшому ступені інститут фінансового регулювання пов'язаний з фундаментальним інститутом влади. Інститут незалежного аудиту, за визначенням, не належить державі. Однак він, за необхідності, стає інститутом фінансового контролю держави в умовах функціонування державних підприємств. Інституціональна єдність фінансового регулювання повинна відповідати економічній єдності конкурентного поля взаємодії економічних суб'єктів. Економічний зміст ефективного функціонування інституту фінансового регулювання полягає у зниженні втрат від нецільового руху відповідних фінансових потоків. Стратегія подальшого розвитку інституту фінансово-бюджетного регулювання бюджетних видатків зводиться до концентрації ресурсів і повноважень на вирішення завдань бюджетно-податкового регулювання, сформульованих у полі фінансового забезпечення поточних соціальних потреб. Ставиться стратегічне завдання з тими ж фінансовими ресурсами одержати більш високий соціально-економічний результат за рахунок зниження обсягів нецільового використання фінансових ресурсів. Інститут фінансового регулювання створений відповідно до потреб розвитку інвестиційного процесу, у якому держава відіграє значну роль. Держава може виступати в декількох ролях: власник інвестиційних товарів; власник інвестиційних грошей; законодавець на інвестиційному правовому полі; практичний адміністратор інвестиційного ринку. Функція фінансового регулювання торкається всіх зазначених ролей, але найбільше відноситься до формування, розподілу й використанню інвестиційних фондів держави. Початок цього століття характерний процесом інтенсивної взаємодії, зрощування фінансових і інвестиційних відносин. Одним з істотних результатів такого процесу стали інвестиційно-фінансові інститути, які забезпечують узгодження й взаємне упорядкування базових процесів: акумуляції вільних фінансових ресурсів та інвестування даних ресурсів [1,3,51,62,105].

Інститути як традиції, правила, норми створюють обмеження функціонування економічної системи певного типу та її суб'єктів. Економічні інститути формуються у процесі історичної еволюції та структурують

взаємодію між людьми в економічній, політичній та соціальній сферах. Інститути й організації доволі тісно пов'язані між собою, тобто інститут виступає як функціональна організація, котра забезпечує реалізацію конкретної системи однорідних інституцій, при цьому види організацій можуть бути різноманітними: політичні організації, парламент, державні установи, уряд, економічні структури, громадські організації, домогосподарства, профспілкові організації, підприємства, навчальні заклади. Наведене розмежування важливе в методологічному плані для проведення інституційного аналізу: взаємодія інститутів і організацій визначає напрям інституційних змін у бюджетній та інших сферах. В умовах трансформаційних перетворень діяльність законодавчих і виконавчих органів держави полягає у створенні нових інститутів, заміщенні неефективних або сприянні запровадженню відповідних зовнішніх інститутів у національне середовище, що зумовлюватиме зміну інституційної основи суспільства. Однак у реальному інституційному середовищі неефективні інститути витісняються ефективними протягом досить тривалого періоду. Формування інституціональних засад системи фінансово-бюджетного регулювання базується на підході до влади держави як до певного набору економічних відносин. До складу останнього входять відносини із забезпечення поточних суспільних потреб, перспективних суспільних потреб, а також відносини, що виникають у процесі діяльності держави як господарюючого суб'єкта. Застосування такого інституціонального підходу дозволяє виділити три основних інститути фінансово-бюджетного регулювання держави. Місія першого із зазначених інститутів полягає у забезпеченні ефективного державного управління грошовими фондами і потоками бюджетного характеру. Другий основний інститут фінансово-бюджетного регулювання держави носить інвестиційно-фінансовий характер. Його місія полягає у забезпеченні ефективного державного управління грошовими фондами і потоками державних інвестицій. Ідейні, організаційні і матеріальні передумови такого інституту частково містяться в діяльності Державної казначейської служби України та Національного банку України. Однак

концептуально даний інститут виходить далеко за межі їхніх наявних можливостей, повноважень і обов'язків. Третій основний інститут фінансово-бюджетного регулювання держави – це незалежний аудит. Держава як господарюючий суб'єкт має потребу в незалежному аудиті з метою забезпечення вірогідності фінансової звітності державних унітарних підприємств, а також підприємств, у капіталі яких держава володіє частками. Важливим чинником ефективної фінансово-бюджетної політики є якість інституційного середовища, зміна якого відбувається, в тому числі, під впливом розвитку інформаційного потенціалу економіки. Архітектоніка фінансово-бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура як вагома складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Враховуючи те, що економічна діяльність здійснюється в межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель фінансово-бюджетної політики має спиратися на інституційне середовище суспільства як систему основних економічних, соціальних, політичних, правових положень, що визначаються історією, традиціями, культурою країни [21,30,62,97,102].

Створення відповідних інституційних умов для формування й реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітектоніки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого і стійкого соціально-економічного розвитку держави. Під інституційною архітектонікою розуміють структуру інститутів, яку складають правила, норми, стереотипи, традиції, установи та інші соціальні утворення в їх співвідношеннях з суттю і загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи. У цьому визначенні відображені і об'єктивні, внутрішньо властиві системі відносини, і значення суб'єктів перетворюючої діяльності, і необхідність її побудови згідно з внутрішніми

закономірностям системи. Інституційна архітектоніка об'єднує в собі значення глибинної інституційної структури, мистецтва інституційного будівництва та загального естетичного плану побудови цілісної системи інститутів. Аналіз інституційної архітектоніки неможливий без проведення певної класифікації складових її інститутів. Класифікація завжди є важливим попереднім етапом дослідження, тому що дозволяє не тільки упорядкувати існуючі уявлення, а й показати, які елементи можуть бути включені в ті чи інші системи, а також визначити координати системи в просторі та часі. Значення класифікації інститутів пов'язано і з конкретними проблемами проведення інституційних реформ. Розвиток інституту фінансово-бюджетної політики, що включає цілеспрямоване формування норм, правил, інститутів, властивих умовам трансформаційного процесу сприятиме вирішенню проблем, що існують у сфері державних фінансів. Архітектоніка бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі в суспільстві, заснованої на правилах, нормах, організаційних структурах, які в сукупності повинні цілеспрямовано формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства. Підвищення ефективності механізму функціонування інституту бюджетної політики вимагає врахування трансакційних витрат і створення основ для їх зниження в умовах трансформаційного періоду; необхідно виділяти витрати бюджетного процесу, обумовлені постійними змінами, що вносяться в процесі реалізації бюджетної політики. Інституційна архітектоніка бюджетної системи визначає як найбільш оптимальні бюджетні співвідношення, зокрема, питома вага дохідної та видаткової частин бюджету, дефіциту (профіциту) бюджету, обсягу державного боргу у валовому внутрішньому продукті, структуру доходів, видатків бюджету, державного боргу, джерел фінансування дефіциту бюджету, рівень бюджетної централізації, коефіцієнти міжбюджетного регулювання, так і основні положення бюджетного процесу, що містяться у ряді нормативно-законодавчих актів, у тому числі Конституції України, Бюджетному кодексі

України, Основних напрямках бюджетної політики на відповідний рік, Законах України про Державний бюджет України на відповідний рік [3,21,50,62,103].

Держава, як провідний учасник і регулятор інвестиційного процесу, формує й бере під контроль основний з інвестиційно-фінансових інститутів – державний бюджет розвитку. Навколо останнього утворюється й розвивається мережа інвестиційно-фінансових інститутів, які також належать державі. Бінарний характер інвестиційно-фінансових інститутів визначає особливості відповідного інституту регулювання держави. У рамках такого інституту регулювання поєднуються функції, структури, процедури, стандарти як фінансового, так і інвестиційного регулювання. Місія даного інституту полягає в ефективному забезпеченні інвестиційних інтересів держави як найбільшого власника й розпорядника фінансових фондів; зазначена місія реалізується за допомогою комплексу відповідних інструментів інвестиційно-фінансового регулювання. Рівень адаптивності фінансових систем країн, що розвиваються, значно нижче, ніж даний показник в країнах з розвинутою економікою. Це в першу чергу обумовлено недостатнім розвитком функціонуючих фінансових інститутів. Інституційні зміни постають як процес, спрямований на підвищення інституційної ефективності економічних систем шляхом удосконалення інституційної архітектури та інституційних форм, заданих типом інституційної матриці суспільства. Важливим збереження базових інституцій та цивілізаційних цінностей суспільства в умовах економічних перетворень. Основою внутрішньою причиною таких змін є ускладнення функціонування та розвитку сучасних економічних систем, зокрема науково-технологічні зрушення, залучення нових ресурсів у економічну діяльність, посилення соціальної спрямованості та врахування екологічних обмежень економічного розвитку. Зовнішні причини або фактори інституційних змін виявляються в умовах глобалізації, коли менш розвинені держави інтегруються в структури вже сформованих міжнародних економічних зв'язків та формують цільові параметри перетворень, орієнтуючись на інституційні моделі, характерні для розвинених держав. Наслідки таких інституційних перетворень є у достатній

мірі суперечливими у зв'язку з недостатньою конкурентноздатністю запозичених інституцій і можуть супроводжуватися загостренням соціальних, економічних та екологічних проблем у цих країнах. Таким чином, сучасні інституційні трансформації, що відбуваються під впливом ендогенних та екзогенних чинників, є складними та багатоплановими перетвореннями, які не завжди призводять до підвищення інституційної ефективності економічних систем. Методи, інструменти, важелі бюджетного регулювання визначають можливість кількісного і якісного впливу інституту бюджету на соціальне та економічне середовище. При цьому кількісний вплив характеризується обсягом і показниками перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну та податкову систему. Основною метою бюджетного регулювання є розробка і проведення збалансованої бюджетно-податкової політики, спрямованої на активізацію економічного зростання. Реалізація заходів бюджетного регулювання має визначатись з урахуванням циклічності динаміки економіки та рівня стійкості системи державних фінансів. Важливою складовою бюджетного регулювання повинна стати орієнтація державних закупівель на придбання високотехнологічної продукції вітчизняного виробництва. Одним із важливих заходів бюджетного регулювання є виділення видатків бюджету на модернізацію транспортної, телекомунікаційної, енергетичної та житлово-комунальної інфраструктури з метою забезпечення сприятливих умов для підвищення ефективності економічної діяльності [3,30,47,55,62].

Важливим є впровадження середньострокового індикативного планування в діяльність головних розпорядників бюджетних коштів. Ступінь державного регулятивного впливу, вибір напрямів, форм і методів визначаються у залежності від існуючого етапу соціально-економічного розвитку країни, історично сформованого суспільного бачення щодо обсягу втручання у процеси перерозподілу централізованого державного фінансового фонду. Використання регулюючої моделі розвитку економіки впливає на посилення ролі бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку, підвищення ефективності та результативності відповідних бюджетних механізмів.

Розробка та проведення науково-обґрунтованої, виваженої, послідовної бюджетної стратегії сприятиме забезпеченню підтримки макроекономічної стабільності в країні, реалізації завдань суспільного розвитку. Бюджетна стратегія повинна виходити із розуміння можливостей бюджету щодо виконання пріоритетів суспільного розвитку, забезпечувати передбачуваність умов формування бюджетів на всіх рівнях бюджетної системи. Формування ефективного механізму бюджетного регулювання дозволить збалансувати бюджетну систему та сприятиме розвитку фінансових, перерозподільних відносин на макро- і мікрорівні, вирівнюванню соціально-економічних диспропорцій. Розвиток суспільства зумовлює необхідність підвищення ефективності боргової політики у системі державного регулювання економіки. Важливою характерною ознакою інституційної архітектури податкового регулювання є гармонійність, яка забезпечується злагодженістю функціонування і розвитку її складових елементів з правилами, нормами, повноваженнями, вимогами, стандартами з відповідними інституціями, установами. Адаптивність визначає систему податкового регулювання як адаптивний механізм, який має пристосовуватися та змінювати функціонування у системі державного регулювання, відповідно до інтересів суспільства, стратегічних завдань, існуючих і виникаючих викликів та суперечностей, зміни фінансово-економічної ситуації, економічної циклічності. Доцільним є посилення впливу податкової політики на економічний розвиток, забезпечення адаптивності та когерентності податкового регулювання економічних процесів в умовах економічних перетворень. Вагомим завданням є посилення податкового впливу на соціально-економічний розвиток країни. Податкова політика має формувати сприятливі умови для економічного зростання. Зазначене потребує виваженого підходу до використання фіскальної функції оподаткування в умовах необхідності забезпечення сталого економічного розвитку. Податкове регулювання виступає важливим інструментом інституційного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Цілісність системи податкового регулювання повинна забезпечуватися

внутрішньою єдністю та взаємопов'язаністю таких його складових як планування, прогнозування, аналіз, облік, контроль, управління, координація, регулювання, адміністрування, фінансування. Така цілісність дозволить забезпечити стійку роботу системи податкового регулювання. Вилучення ж певного елемента із системи матиме наслідком порушення її інституційної рівноваги. Інституційна архітектура податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни визначає найбільш оптимальні співвідношення: фіскальної, економічної та соціальної функцій податків, кожного з податків у структурі валового внутрішнього продукту [30,47,50,62,95].

Виходячи із стратегічних потреб суспільства та беручи до уваги домінуюче фіскальне призначення податків, першочерговою метою податкового регулювання є забезпечення держави податковими надходженнями, які необхідні для фінансування вагомих суспільству видатків. У стратегії податкового регулювання дана ціль має бути пріоритетною та включає забезпечення державного бюджету та місцевих бюджетів податковими надходженнями, виходячи із суспільних потреб; зменшення тіньової економіки, за рахунок покращення сплати податків і зборів на базі побудови оптимального оподаткування їх платників; збільшення частки податків у бюджетних доходах, не допускаючи надмірного податкового навантаження; зміцнення державних фінансів за рахунок збільшення податкових надходжень; удосконалення структури системи оподаткування, підвищення рівня сплати бюджетоутворюючих податків. Фіскальна збалансованість виступає фундаментальним принципом макроекономічної стабілізації. Вагомий вплив на інституційні співвідношення в системі податкової та бюджетної політики, навіть в короткостроковій перспективі, має розмір мінімальної заробітної плати. Соціальна політика регулювання її розміру впливає на елементи та механізми податкового регулювання, співвідношення інституційних показників системи загальнодержавного та місцевого, прямого та непрямого оподаткування. Визначено вплив зміни такої соціальної гарантії як мінімальна заробітна плата на податкового регулювання, прямі та зворотні зв'язки такого

впливу з податковими надходженнями бюджету. Прямий зв'язок ідентифікується тоді, коли зростання мінімальної заробітної плати призводить до зростання податкових надходжень бюджету від того чи іншого податку, в механізм розрахунку якого вбудований даний інституційний показник державної соціальної політики. Зокрема, показник розміру мінімальної заробітної плати впливає на механізм визначення переліку платників та ставки податку на прибуток підприємств. Соціальна політика збільшення соціальних гарантій - мінімальної заробітної плати, впливає на фіскальну та соціальну функцію в податковому регулюванні. Соціальна політика, через встановлення розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, який вбудований у інституційні елементи та механізми податкового регулювання, впливає на бюджетну політику. Розмір такого базового державного соціального стандарту як прожитковий мінімум для працездатної особи, має зворотний зв'язок із розміром податкових надходжень бюджету від податку на доходи фізичної особи. Для прикладу, зростання даного соціального стандарту може мати наслідком зменшення податкових надходжень бюджету по податку на доходи фізичної особи, так як збільшується сума податкових соціальних пільг, гранична сума, яка обмежує надання таких пільг, сума деяких витрат платника податку, яка включається до податкової знижки. Для податкових надходжень бюджету від єдиного податку зв'язок буде навпаки прямий: зростання прожиткового мінімуму для працездатної особи збільшує надходження податку, фіксовані ставки встановлюються радами об'єднаних територіальних громад, міськими радами у межах до десяти відсотків розміру прожиткового мінімуму. Соціальна політика збільшення соціальних стандартів: прожиткового мінімуму для працездатної особи, впливає на фіскальну та соціальну функцію, в податковому регулюванні збільшуючи фіскальний потенціал єдиного податку та системи відповідальності за порушення податкового законодавства. Адаптивність та когерентність у формуванні і розвитку інституційної архітектури податкового регулювання має забезпечувати її адекватність та взаємозв'язки заходів і впливу регуляторної політики стратегії сталого

розвитку країни. Розбалансування механізмів адаптивності та когерентності інституційної архітектури сучасного податкового регулювання, недієвість навіть одного елемента, зменшення його регулюючого потенціалу, може стати причиною порушення фіскального балансу, стати причиною, яка стримує соціально-економічний розвиток країни[3,62,85,88,95].

Важливою передумовою достатньо високих темпів соціально-економічного розвитку країни є його стабільне фінансове забезпечення, яке має досягатися шляхом забезпечення інституційної координації податкової та бюджетної політики, що дозволяє запобігати непередбачуваним фіскальним розривам, забезпечувати оптимальне співвідношення дохідних та видаткових бюджетних складових у коротко, середньо та довгостроковій перспективі, цілісність політики економічного регулювання. Зазначеного можливо досягти за умови розвитку системи бюджетно-податкового планування, виконання дохідної та видаткової частини бюджету як цілісного фінансового механізму. Стійка сукупність базових інститутів, що визначають еволюційний розвиток інституційних структур є інституційною матрицею, що реалізує концепцію системи раціональних структурно-функціональних перетворень. Інституційна система підлягає постійним змінам виходячи з невідповідності діючих інститутів певним особливостям сучасного середовища. У бюджетній системі містяться інститути, які як підвищують, так і зменшують рівень ефективності функціонування цієї системи як інструмента соціально-економічного розвитку країни, тому важливою є оцінка бюджетних інституцій з цього питання, визначення «інституційного залишку», який має суттєвий вплив на ступінь спроможності фінансово-бюджетного регулювання. У бюджетній політиці відображаються суспільні інтереси, тому завдяки їй та за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів реалізуються функції й завдання держави. Система бюджетного регулювання характеризує процеси перерозподілу валового внутрішнього продукту та є потужним інструментом розвитку суспільства; бюджетна політика здатна впливати на розвиток виробництва, активізацію інвестиційної діяльності та є

дієвим механізмом, за допомогою якого держава справляє відповідний вплив на економічне зростання. Бюджетне регулювання, як вагома складова системи державного регулювання соціально-економічних процесів, є сукупністю функціональних фінансово-бюджетних і економічних елементів. Реалізація основних напрямів бюджетної політики потребує узгодженості і збалансованості податкової політики, регулювання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, внутрішнього і зовнішнього державного боргу, фінансової політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності, бюджетного регулювання цін, інноваційної діяльності. Інституційні засади системи фінансово-бюджетного регулювання визначаються відповідними нормативно-правовими актами, які регламентують порядок утворення основного централізованого грошового фонду в сукупності з напрямами й методами використання бюджетних коштів та забезпечують можливість виконання органами державного управління, місцевого самоврядування відповідних функцій, сприяють досягненню пріоритетних цілей. У зв'язку з цим важливим аспектом є наявність інститутів законодавчого регламентування фінансово-бюджетної політики. Правила, норми, закони, процедури, організації, державні органи й установи в сукупності цілеспрямовано формують інституційний механізм бюджетної політики, який є дієвим інструментом у системі державного регулювання та позитивно впливає на соціально-економічні процеси. Інституціональні основи формування системи фінансово-бюджетного регулювання держави встановлюються на основі реалізації підходів нової інституціональної теорії. Базовий елемент даної теорії – інститути, що упорядковують взаємодію між суб'єктами, дозволяючи вирішити протиріччя, які виникли внаслідок обмеженості ресурсів; тим самим інститути визначають головні результати господарської системи і магістральний напрям її розвитку. На даний час державне регулювання розглядається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Державні видатки визначаються як частина фінансових відносин, обумовлена використанням

централізованих і децентралізованих фондів держави. Державні видатки складаються з прямих витрат держави, які здійснюються через систему бюджетних і позабюджетних фондів, та витрат державних підприємств, організацій, установ. Видатки державного сектора складаються з усіх форм витрат, пов'язаних з діяльністю держави. Виважений державний підхід у сфері планування видатків бюджету є одним із найважливіших кроків та передумов ефективної соціально-економічної політики, що за своїм призначенням суттєво впливає на визначення курсу економічного розвитку країни, має враховувати та відображати інтереси держави, реального сектору економіки, населення, забезпечуючи тим самим реалізацію своїх функцій. Рішення у сфері видатків бюджету приймаються з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики держави, забезпечуючи задоволення суспільних потреб у фінансуванні пріоритетних напрямів розвитку, зокрема стратегічних галузей економіки та соціальної сфери (освіти, культури, охорони здоров'я та навколишнього середовища). Водночас питання пріоритетної спрямованості державної політики у сфері планування видатків надзвичайно різноманітні і багатопланові, що потребує наукового обґрунтування вибору суспільних пріоритетів та механізмів їх втілення. Особливої уваги заслуговує формування видаткової частини бюджету відповідно до визначених пріоритетів розвитку економіки, необхідності підвищення ефективності управління такими ресурсами, досягнення результативності від здійснених бюджетних видатків на всіх стадіях бюджетного процесу. Бюджетні видатки, забезпечуючи надання суспільних благ, сприяють встановленню справедливості у суспільстві. Система бюджетного регулювання економіки формується в певному інституційному середовищі та є сукупністю фінансово-бюджетних і економічних складових. Перетворення системи бюджетного регулювання значною мірою пов'язане зі зміною інституційного середовища суспільства, складові бюджетної політики вдосконалюються, виходячи зі стану соціально-економічного розвитку, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітектоніки бюджетної системи.

Дослідження взаємозв'язку дієвості бюджетної політики в системі державного регулювання та характеристики інституційного середовища країни доводить, що саме інституційне середовище великою мірою створює умови, за яких у межах інституційної архітектури економічної системи вибудовується її складова – інституційна архітектура бюджетної системи. Такі умови значною мірою залежать від низки особливостей країни в історичному й соціокультурному аспектах, становлення інститутів у суспільстві, характеристики його інституційного середовища. При цьому відбувається тісна взаємодія структури та функціонування інститутів ринкової економіки з інститутами бюджетної політики й механізмами їх впливу на соціально-економічний розвиток [3,47,62,95,108].

2.2. Бюджетно-податкова політика як інструмент суспільного розвитку

Важливою частиною бюджетної політики є податкова політика, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому як соціальна. Податкова політика суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. Механізм впливу податкової політики на обсяг сукупного попиту та доходів населення передбачає зниження рівня оподаткування у періоди економічного спаду та підвищення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та доходів населення. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну

частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання. Важливо відмітити, що термін «податкове навантаження» в економічній літературі з'являється практично одночасно з першими згадками та дослідженнями податків. Незважаючи на те, що питання оподаткування у XVI-XVII ст. не були виділені в самостійну галузь фінансової науки, у працях класиків політичної економії містяться положення щодо податкового навантаження, впливу податків на економічні процеси та добробут платників. Основоположником теорії оподаткування вважається У.Петті (1623-1687 рр). У його праці «Трактат про податки і збори» досить детально розглядається проблема розподілу податкового навантаження та пропонується пропорційне оподаткування, за якого кожен громадянин повинен сплачувати податки відповідно до рівня свого доходу. Загалом податки негативно впливають на платників, погіршуючи їх добробут, але для зменшення цих ефектів слід справедливо розподіляти податкове навантаження серед населення, зробити прозорою та простою систему адміністрування податків. Одним із перших дослідження питань перекладання податків та визначення податкового навантаження, які розглядаються в межах впливу податків на економіку і добробут громадян здійснив Д. Рікардо, який створив теорію податків, тісно пов'язану з його теорією ренти і заробітної плати. Сутність її полягає в тому, що всі податки в кінцевому результаті сплачуються з доходу підприємця і лише деякі – з ренти. За переконаннями вченого, податки є однією з причин підняття рівня заробітної плати. Але у підсумку навантаження податків має підприємець, власник виробництва, а працівників, найманих робітників податки майже не стосуються, крім випадків надмірного податкового навантаження, коли зменшується розмір капіталу. Проблеми взаємозв'язку між рівнем податкового навантаження та бюджетними доходами торкнувся Адам Сміт. «При понижені

податкового навантаження держава виграє більше, ніж при запровадженні непосильних податків, на вільні кошти може бути отриманий додатковий дохід, з якого в казну надходять більші обсяги податків; крім того, платники з здійснять ці платежі, що звільнить державу від додаткових витрат на збір податків, пов'язаних із покараннями і штрафами». Важливий крок у дослідженні сутності податкового навантаження зроблено наприкінці XIX ст. К. Вікселем, який здійснив обґрунтування основних принципів оподаткування та розподілу податкового навантаження, тобто побудови податкової системи. Основою оподаткування пропонував вважати принцип рівності між платежами державі та отриманими послугами з боку держави. Цю думку вчений пояснював тим, що за умов ринкової економіки індивіди не зацікавлені відкрито виявляти переваги щодо суспільних благ, і лише зустрічні послуги з боку держави можуть компенсувати сплачені податки [3,52,56,62,112].

Підвищення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Від ефективності системи формування доходів бюджету залежить обґрунтованість обсягу фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. В умовах економічних перетворень важливим є формування прогностичних показників дохідної частини бюджету на коротко- та середньострокову перспективу виходячи із принципів макроекономічної стабільності та бюджетної стратегії економічного зростання країни. Питання посилення дієвості механізму формування доходів бюджету набувають важливого значення в умовах інституційних змін розвитку фінансових процесів, підвищення ступеню глобалізації економічних перетворень. З огляду на зазначене, доцільним є подальше вдосконалення інструментів та важелів бюджетно-податкового регулювання, зокрема в частині посилення взаємозв'язку перспективного бюджетного планування з пріоритетними напрямками економічного розвитку країни. Важливими макрофіскальними індикаторами, які показують тенденції податкового

регулювання є питома вага податкових надходжень зведеного, державного та місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті та доходах відповідних бюджетів. Підвищення ролі податкового регулювання при формуванні доходів бюджету країни зумовлено зростанням надходжень від податку на додану вартість та акцизного податку як наслідок збільшення споживання домогосподарств, підвищення ставок акцизного податку, зростання імпорту товарів та рівня ефективності адміністрування таких податків; податку на прибуток підприємств – покращення фінансового стану підприємств – платників податку; податку на доходи фізичних осіб – зростання заробітної плати та доходів населення загалом. Необхідно удосконалювати систему формування та виконання доходів бюджету країни за рахунок покращення регулюючої функції податків. Важливими є підходи щодо оцінки та підвищення ефективності адміністрування бюджетоутворюючих податків і зборів. Збільшення частки даних видатків у структурі бюджету насамперед викликано збільшенням обсягів грошового утримання військовослужбовців та чисельності мобілізованих військовослужбовців за умов воєнного стану. Для створення сприятливих умов економічного зростання, держава має використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині зниження окремих податків та надання цільових податкових стимулів, які мають бути тимчасовими. Загальні заходи фіскальної політики, які впливають на формування бюджету країни у період воєнного стану, мають включати підтримку реального сектору економіки за рахунок: звільнення від сплати податків певних галузей економіки, податкові кредити для збереження робочих місць, податкові відрахування, покриття витрат на сплату відсотків за користування кредитом, підтримка з використанням гарантійних механізмів, субсидювання, податкові кредити на суму заборгованості, відстрочення або розстрочення податкових зобов'язань, зокрема по ПДВ, скасування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства для певних галузей та видів діяльності, податкові кредити по окремим витратам, відтермінування терміни сплати наявного податкового боргу, компенсація частини щомісячних витрат на

виплату заробітної плати, у тому числі пенсійних і страхових внесків, звільнення підприємств від сплати податку на майно, призупинення процедури на стягнення податкового боргу. Важливою складовою пакету фіскальних стимулів бюджетно-податкової політики в умовах війни є мають стати заходи фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, а саме: урядові гранти на виплату заробітної плати працівників, субсидії за умови найму нових працівників, компенсація відсотків по отриманих раніше кредитам, державні гарантії по кредитах, фінансова допомога самозайнятим особам, гранти на покриття лізингових і орендних витрат, мораторій на проведення заходів з податкового контролю, виплати при значному падінні виручки від реалізації товарів, робіт і послуг, виплати для недопущення банкрутства. Вагомим та дієвим є фінансовий інструментарій підтримки громадян які піддаються негативному впливу воєнного стану. Бюджетна підтримка населення є ключовою у нейтралізації наслідків військових дій, тому повинна знаходити своє відображення у зміні дохідних та видаткових параметрів бюджету країни. Серед таких дискреційних заходів можливо виділити найбільш поширені: виплати для окремих категорій населення, допомога по безробіттю, догляду за дітьми, пенсіонерам, прямі грошові виплати громадянам, у тому числі тим хто втратив роботу під час війни, одноразова допомога, компенсація найманим працівникам скороченого робочого часу, тимчасова допомога для покриття витрат на проживання, споживчі картки для окремих категорій населення, витрати на перепідготовку. При формуванні доходної частини державного і місцевих бюджетів, важливим є підвищення прозорості бюджетної системи, розробка і втілення дієвих заходів підвищення фіскальної стійкості на усіх її рівнях, підвищення регулюючої функції оподаткування при збереженні фіскальної на рівні достатньому для підтримання належного рівня виконання бюджету протягом тривалого періоду часу. При формуванні доходів бюджету країни в умовах воєнного стану доцільно забезпечувати прийнятний рівень фіскальної безпеки країни, що передбачає важливість дотримання певних фіскальних правил та обмежень, які стосуються відношення дефіциту

Державного бюджету України та державного боргу до ВВП країни, що дозволить запобігти дестабілізації економічного розвитку. Військові дії у короткостроковому періоді впливають і змінюють цілі фіскальної політики на усіх рівнях бюджетної системи. В таких умовах потребує певного корегування діюча модель оподаткування, маючи на меті підвищення дієвості фіскального механізму формування дохідної частини бюджету країни. Важливо забезпечити оптимізацію структури видаткової частини бюджету країни, для підвищення дієвості використання обмежених наявних у розпорядженні держави фінансових ресурсів. Таким чином, зростає стабілізаційна функція бюджетно-податкової політики. Нові фінансові виклики, зумовлені воєнним станом, вимагають системного формування бюджетних доходів і витрат, обґрунтування пріоритетів фіскальної політики, посилення державного фінансового контролю та підвищення результативності бюджетних видатків. Необхідно розвивати інституційний потенціал бюджетно-податкової політики, маючи на меті створення дієвих механізмів які нейтралізують негативний вплив воєнного стану, підвищувати стійкість та дієвість національної економіки. Фіскальна спроможність держави формувати та виконувати бюджет залежить від термінів військових дій, важливим є збереження фіскального простору та інституційної стійкості системи державних фінансів. Основними пріоритетами бюджету визначено підвищення обороноздатності держави та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, що потребує забезпечення стійких надходжень бюджету. Держава на початковому етапі воєнного стану запровадила низку фіскальних стимулів з метою підтримки економіки та споживання. Однак, затяжна тривалість воєнного стану та суттєве зростання дефіциту бюджету обумовили необхідність підвищення фіскальної значимості податків і зборів. З огляду на зазначене застосовано заходи фіскальної консолідації, що призвело до збільшення бюджетних доходів. Важливою є підтримка населенням намірів державних інституцій підвищити ставки оподаткування в якості джерела фінансування військових заходів. Підходи до підвищення дієвості механізмів формування бюджету країни в умовах війни мають базуватися на інституційній

взаємодії бюджетно-податкових та монетарних регуляторів. За умов воєнного стану, недостатньої фіскальною спроможністю, емісія використовується як екстраординарний інструмент фінансування бюджету. Важливо усвідомлювати що такий інструмент є тимчасовим та має обмежений спектр дії. З огляду на зазначене держава має посилити якість координації бюджетно-податкової політики задля утримання макроекономічної стабільності [3,49,62,89,95].

Важливою частиною бюджетної політики є податкова політика, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому як соціальна. Податкова політика суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. Механізм впливу податкової політики на обсяг сукупного попиту та доходів населення передбачає зниження рівня оподаткування у періоди економічного спаду та підвищення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та доходів населення. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання. Суттєві дослідження податкового навантаження було зроблено у минулому столітті. Зростання уваги до цієї проблеми було зумовлено збільшенням рівня оподаткування після першої Світової війни. У цей час було зроблено спроби

визначення категорії «податкове навантаження» та його розрахунку. Основний наголос у питаннях податкового навантаження здійснено на наслідках оподаткування, його важкості та характері впливу на економіку країни. Зазначені положення були розвинуті А.Лаффером у середині минулого століття, який був основоположником теорії економіки пропозиції на основі неокласичної школи. Основна думка даної теорії зводиться до того, що надмірне оподаткування негативно впливає на підприємницьку та інвестиційну діяльність, та, в кінцевому підсумку призводить до зменшення податкових надходжень. Тому представники теорії економіки пропозиції схилилися до думки, що податкове навантаження необхідно зменшувати, що повинно призвести до економічного зростання. Вченим було досліджено зв'язок між рівнем оподаткування та обсягом податкових надходжень [3,49,62,88,110].

На сучасному етапі розвитку державних фінансів важливим є підвищення ефективності видатків бюджету як дієвого інструменту впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Економічна сутність ефективності державних видатків як складової системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку полягає у сукупності досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку суспільного середовища. Доцільним є удосконалення інституційних засад результативності бюджетної системи, у тому числі формування доходів бюджету з урахуванням виваженої податкової політики, ефективного планування та використання видатків бюджету, регулювання міжбюджетних відносин, управління державним боргом виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприятиме підвищенню динамічної збалансованості бюджету як вагомому інструменту розвитку соціально-економічних відносин країни. Запровадження показників ефективності у бюджетне планування потребує удосконалення не тільки механізмів фінансування, а й управління державним сектором економіки в цілому. Доцільним є удосконалення механізму посилення впливу держави на

економічний розвиток шляхом переходу від управління видатками до управління відповідними результатами як складової програмно-цільового методу планування бюджету. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо запровадження елементів середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Впродовж останніх років бюджетна політика не у достатній мірі забезпечувала економічне зростання країни на засадах інвестиційно-інноваційного розвитку та структурно-інституційних перетворень. Одним із основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів; розробки та затвердження паспортів бюджетних програм, складання звітів про їх виконання; здійснення управління бюджетними коштами у межах встановлених бюджетних повноважень та проведення оцінки ефективності бюджетних програм, внутрішнього фінансового контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. Із метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Таким чином бюджетна політика як інструмент державного регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень [3,47,51,62,112].

Для досягнення достатнього рівня бюджетної результативності важливим є упорядкування та оптимізація кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів; розробки та затвердження паспортів бюджетних програм, складання звітів про їх виконання; здійснення управління бюджетними коштами у межах встановлених бюджетних повноважень та проведення оцінки ефективності бюджетних програм, внутрішнього фінансового контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. Пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму. Бюджетна політика є динамічним інституційним процесом, який полягає в здійсненні сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів економічних, правових, політичних, інституційних компонентів бюджетного простору та інституційного середовища суспільства у процесі формування бюджету й використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей і основних завдань розвитку суспільства. Бюджетна

політика визначає можливості кількісного і якісного впливу системи бюджетного регулювання на економічне середовище. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. Досягнення середньо- та довгострокових цілей економічного розвитку держави знаходиться в залежності від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища суспільства, тому інституційна архітектура бюджетної політики має передбачати поліпшення якісних характеристик бюджетних інститутів, які б сприяли розвитку соціально-економічної складової суспільства. Зазначене потребує удосконалення інституційного середовища економічного та бюджетного простору, підготовки відповідних інституційних змін. Важливим аспектом цих змін, який необхідно враховувати при формуванні адекватної інституційному середовищу бюджетної політики, є взаємопов'язаність інститутів, їх тісні взаємозв'язки створюють єдину інституційну систему; бюджетний простір у межах інституційної архітектури бюджетної політики є складовою національного інституційного середовища; зміна одного з інститутів без урахування зв'язків в інституційній системі може призвести до порушення збалансованості інституційного середовища. Запозичений із звичних умов інститут та впроваджений в динамічне середовище архітектури бюджетної політики може не дати очікуваного результату, що необхідно враховувати при здійсненні відповідних інституційних змін. До основних пріоритетів бюджетної політики розвинутих країн належать запровадження та підвищення якості середньострокового бюджетного планування; створення та удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів, як відносно бюджетів всіх рівнів, так і конкретних бюджетотримувачів, серед зазначених

методів особливу роль відіграє бюджетування, орієнтоване на результат, середньострокове планування витратів в умовах бюджетних обмежень; певне скорочення відомчих витрат, що створюватиме у розпорядників бюджетних коштів потребу в підвищенні ефективності діяльності. Бюджетна політика є однією з основних складових державного регулювання економіки країни, визначення бюджетної пріоритетності достатньо суттєво впливає на структурні перетворення у галузях економіки, соціальній сфері, рівень людського капіталу, конкурентноспроможність національної економіки. Вагомим чинником ефективної бюджетної політики є якість інституційного середовища, зміна якого відбувається у тому числі під впливом розвитку інформаційного потенціалу економіки. Архітектоніка бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура бюджетної політики як важлива складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Враховуючи, що економічна діяльність здійснюється у межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель бюджетної політики має спиратися на інституційне середовище суспільства як систему основних економічних, соціальних, політичних, правових положень, що визначаються історією, традиціями, культурою країни. Створення відповідних інституційних умов для формування та реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітектоніки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого та стійкого соціально-економічного розвитку держави [47,62,95,113,119].

З метою забезпечення макроекономічної стабільності, прискорення темпів економічного зростання та розвитку людського потенціалу вагомим завданням є розробка бюджетної стратегії, яка надасть можливість для обґрунтованого формування доходів та витратів бюджету, планування дефіциту бюджету та джерел його фінансування, управління державним боргом,

визначення оптимального рівня бюджетної централізації, міжбюджетного регулювання. При цьому, посилення інтеграційних процесів актуалізує питання взаємоузгодження інструментів бюджетного регулювання. Забезпечення розвитку суспільних відносин передбачає створення необхідних умов для стимулювання довгострокового економічного зростання. Зазначене в значній мірі зумовлене успішністю вирішення питань щодо підвищення рівня дієвості бюджетної архітектури. Бюджетна політика має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин у складі фінансової політики, спрямованої на створення умов для підвищення якості державних послуг, соціально-економічного розвитку країни та територій. Бюджетна система є вагомим складовим державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі фінансово-бюджетного регулювання економіки, що формується у певному інституційному середовищі та являє собою сукупність таких фінансово-бюджетних і економічних складових, як дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси в країні, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Перетворення системи фінансово-бюджетного регулювання значною мірою пов'язано зі зміною інституційного середовища суспільства, складові фінансової політики удосконалюються з розвитком соціально-економічної сфери, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітектури фінансової системи. Слід зазначити, що бюджетне регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи соціально-економічного розвитку, а також на стійкість і збалансованість бюджетної системи. Основним завданням фінансового, у тому числі бюджетного регулювання, є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-

територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи. З метою розробки і реалізації збалансованого фінансово-бюджетного регулювання протягом певного періоду бюджетна політика має визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, а також зі стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у проведенні ефективного бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на економічне зростання. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. При формуванні бюджетної політики важливо виходити з необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності, передбачуваність бюджетної політики є однією з основних складових макроекономічної стабільності. Державний бюджет має виступати в якості інструменту проведення структурних перетворень, підтримки позитивних процесів у сферах економічної діяльності. Важливим є розуміння сутності бюджетної політики та зміст її механізму формування з метою комплексного вирішення завдань, що стоять перед державою у бюджетній сфері [3,30,62,95,120].

Використання інструментів та важелів бюджетно-податкової політики з метою стимулювання розвитку людського капіталу має бути комплексним з урахуванням впливу сукупності соціальних, економічних та інституційних чинників. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки. Інтенсивний розвиток людського

потенціалу потребує своєчасної адаптації до змін соціально-економічного та інституційного середовища, зростає інтегруюча роль суспільних фінансів у формуванні інноваційної складової людського потенціалу. Використовуючи відповідні фінансово-бюджетні механізми держава має сприяти розширеному відтворенню суспільства, стимулювання розвитку людського капіталу як вагомому ендогенного інструменту забезпечення економічного зростання. Бюджетне регулювання у сфері видатків як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, є однією з важливих складових фінансової політики держави, що спрямовується на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку країни. Перспективне планування видатків бюджету є одним із необхідних інструментів державного регулювання соціально-економічного стану країни та передумовою підвищення керованості бюджетного процесу, впливу видатків на досягнення цілей та завдань розвитку національної економіки. Здатність видатків бюджету як важливого інструменту макроекономічної політики впливати на економічні процеси забезпечується передусім фінансуванням пріоритетних наукових досліджень. Фінансування соціальної інфраструктури позитивно впливає на прискорення розвитку людського капіталу, підвищення якості соціального захисту малозабезпечених верств населення, освітянських, медичних послуг. Формування ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення є ваговою складовою розвитку суспільства, що передбачає застосування сукупності дієвих інноваційних механізмів формування фінансових ресурсів та надасть можливість для забезпечення соціальної відповідальності, гарантованості, справедливості суспільно-економічних відносин. З метою підвищення рівня бюджетної ефективності в частині фінансування соціальної сфери необхідним є упорядкування переліку та кількості соціальних пілґ, використання інструментарію надання адресної соціальної допомоги, оптимізація соціальної інфраструктури відповідно до особливостей та потреб територіальних громад. Результативність виконання бюджетних програм соціального захисту населення надасть можливість підвищити якість і доступність соціальних послуг, сприятиме досягненню

відповідного рівня добробуту громадян. Механізм впливу державних видатків на обсяг сукупного попиту та випуску продукції передбачає їх збільшення у періоди економічного спаду та зменшення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та випуску продукції. Для розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму. Методологічні засади фінансового регулювання у сфері планування видатків бюджету ґрунтуються на системі взаємопов'язаних складових програмно-цільового методу: бюджетних програмах, відповідальних виконавцях, результативних показниках виконання програм, інтеграція яких у бюджетне планування дозволила розширити перелік інструментів управління видатками бюджету та посилила їх спрямованість на кінцеві результати, підвищити дієвість бюджетного процесу. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних коштів впливають на посилення якості реалізації бюджетної політики. Врахування оцінки результативності виконання бюджетних програм при підготовці бюджетних запитів позитивним чином відображаються на ефективності виконання бюджетних програм [3,47,58,62,95].

Питання удосконалення фіскальної політики взаємопов'язано із розширенням завдань і функцій, які постають перед державними інституціями. Однак, характер та ступінь впливу податкових і бюджетних інструментів на економічний розвиток залежить як від обсягу перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему державних та місцевих фінансів, так і бюджетно-податкової архітектури, якості фінансових інститутів у відповідній країні. Фінансова політика є дієвим інструментом впливу на інвестиційний та споживчий попит. За сучасних умов уповільнення темпів зростання світової економіки доцільним є подальший розвиток положень щодо оцінки можливостей використання заходів дискреційної фіскальної політики, їх обсягу

та структури для активізації економічної діяльності. Співвідношення між складовими системи бюджетно-податкового регулювання постійно повинні адаптуватися до економічної циклічності, пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. За умов економічного спаду для відновлення позитивної динаміки реального валового внутрішнього продукту доцільним є використання механізму державного регулювання у сфері бюджетних видатків. Важливим є запровадження інституційних обмежень показників інвестиційної та соціальної складової бюджету, дефіциту бюджету та структури джерел його фінансування. Бюджетна політика у наступних бюджетних періодах має формувати сприятливі умови для підвищення рівня розвитку людського капіталу як ендогенного фактору забезпечення інтенсивного економічного зростання. Обсяг фінансування установ соціальної сфери має безпосередньо залежати від показників їх діяльності, які повинні відповідати загальноприйнятим світовим стандартам. Подальший розвиток потребує державна політика підвищення результативності у сфері фінансового управління закладами освіти, науки, охорони здоров'я. В сфері фінансового забезпечення програм соціального захисту актуальним та необхідним є удосконалення інструментарію адресності надання соціальних пільг з упорядкуванням категорій і верифікацією їх отримувачів. Від рівня обґрунтованості регулювання і справляння податків залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, економічне зростання, перспективи соціально-економічного розвитку країни. Формування та реалізації податкової політики потребує використання збалансованого підходу, виходячи із поставлених перед фінансовими інститутами завдань забезпечення відповідного рівня фінансування бюджетних видатків, створення умов для стійкого економічного розвитку. Інституційні зміни в податковій політиці мають забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки. Подальший розвиток положень щодо розробки податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище. Врахування впливу інституційного

середовища на розвиток сучасних податкових відносин, використання можливостей підвищення його якісного рівня сприятимуть зростанню ефективності та регулюючого потенціалу податкової системи. Використання фіскального механізму має відбуватись у спосіб, що підвищує довіру економічних суб'єктів до фінансової політики держави [21,62,95,108,119].

Процеси фінансової глобалізації обумовлюють уніфікацію системи оподаткування, спрощення механізмів адміністрування податків, розширення співробітництва у сфері протидії податковим порушенням. Підвищення рівня обґрунтованості податкового навантаження передбачає аналіз рівномірності та пропорційності його розподілу в регіональному та галузевому розрізі, оцінку можливої зміни рівня оподаткування в залежності від впливу екзогенних та ендогенних факторів. Важливим при цьому є надійність прогнозів макроекономічних параметрів, оцінка ймовірності їх зміни, обґрунтовані фінансово-економічні показники. Стратегія формування дохідної частини бюджету повинна базуватись на оцінці тенденції розвитку вітчизняної економіки та спрямовуватись на забезпечення сталого розвитку національного виробництва, його інноваційної активності, поліпшення інвестиційного клімату і зовнішньоекономічних відносин країни. З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад перспективного бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і середньострокового бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю, підвищення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики суспільного розвитку. На сучасному етапі розвитку державних фінансів необхідне переосмислення сутності та підвищення теоретико-методологічного рівня формування

бюджетної політики, яка має спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань ефективності бюджетних відносин, що створить необхідні умови для забезпечення керованості соціально-економічних процесів у країні. Обґрунтовано важливість використання бюджетно-податкової політики як одного з вагомих інструментів економічного зростання, забезпечення конкурентоспроможності економіки країни. Показано становлення системи бюджетно-податкового регулювання в Україні як самостійній державі. Доцільним є посилення системності та послідовності у реалізації бюджетно-податкової політики, визначення оптимальної структури та змісту бюджетних програм. Визначено, що розробка бюджетно-податкової політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, оцінки ступеня досягнення поставлених завдань головними розпорядниками бюджетних коштів сприятиме дієвим інноваційним перетворенням вітчизняної економіки. Важливим є підвищення ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення інституційних засад бюджетно-податкової політики, подальше впровадження середньострокового бюджетного планування. Розкрито сутність бюджетно-податкової політики в умовах економічної глобалізації, системи регулювання міжбюджетних відносин, механізму управління дефіцитом бюджету, формування бюджетної стратегії у системі економічної циклічності. Визначено особливості бюджетного регулювання як складової економічного розвитку країни, розроблено інтегровані бюджетні показники відповідно до темпів економічного зростання у довгостроковій перспективі. Протягом тривалого часу однією з актуальних наукових проблем є визначення ролі бюджетних та податкових інструментів у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. Поширеною думкою неокласичної економічної школи є те, що зміна основних бюджетних показників у сфері доходів та видатків чинить вагомий вплив на рівень доходів, проте не має особливого значення для темпів економічного зростання у довгостроковій перспективі. Адаптивний розвиток системи управління фінансово-бюджетними взаємовідносинами, яка спрямована в

першу чергу на задоволення консенсусних інтересів суспільства щодо виробництва суспільних благ і послуг, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів надає змогу стверджувати, що бюджет є інструментом забезпечення як соціального, так і економічного розвитку країни. Значення даного інституту в приведеній площині об'єктивно зумовлене регулюванням економіки, що обумовлює форму використання бюджетних відносин через основний фінансовий документ держави, розподільчої природи бюджету, що дозволяє використовувати його в якості важливого важеля впливу на виробництво суспільних благ та послуг. Функціональна спрямованість бюджетного регулювання полягає у тому, що на сучасному етапі бюджет є інструментом державного регулювання економіки, стимулювання виробничих і соціальних процесів. Бюджетно-податкова політика відіграє вагомую роль в процесах забезпечення макроекономічної стабільності, яка є необхідною передумовою для підтримки стійкого економічного розвитку країни. Виходячи із мети та завдань стратегії поступального розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня ефективності її ендогенної складової, необхідним є удосконалення теоретико-методологічних засад формування бюджетно-податкової політики. Розвиток системи фінансового регулювання соціально-економічних процесів країни зумовлює необхідність відповідних інституційних перетворень складових бюджетного середовища. Належний рівень обґрунтованості рішень щодо формування основних показників функціонування бюджетної системи у сфері доходів, видатків, міжбюджетних відносин, дефіциту і державного боргу сприяє підвищенню дієвості регуляторного механізму бюджетної політики. З метою покращання якісного рівня інституційного забезпечення бюджетно-податкової політики необхідною є реалізація принципів єдності, комплементарності, системності, адаптивності, ефективності, результативності [3,47,51,62,95].

2.3. Фінансово-бюджетні механізми забезпечення соціально-економічного розвитку України

Розвиток інституційних засад системи формування видаткової частини бюджету, визначення принципів та основних пріоритетів здійснення бюджетних видатків, взаємопов'язані з трансформаційним процесом економіки країни. Необхідність забезпечення суспільного розвитку, ефективного виконання державою функцій в умовах економічних перетворень вплинули на розробку науково-обґрунтованих методів планування видаткової складової бюджету. Визначалося місце та роль бюджетної політики, підходи щодо оцінки ефективності використання бюджетних коштів як передумови дієвого економічного розвитку країни. Запровадження механізмів формування основних напрямів бюджетної політики у сфері видатків з врахуванням пріоритетів економічної і соціальної стратегії розвитку посилює інституційні засади бюджетного регулювання. Реалізація завдань бюджетної політики впливає на рівень і умови виконання державою функцій, фінансову та соціальну збалансованість, досягнення еволюційних зрушень у важливих сферах економіки країни. Впровадження програмно-цільового методу як вагомий стратегії формування бюджету, позитивним чином вплинуло на систему управління бюджетними видатками, досягнення визначених цілей суспільного розвитку, дозволило підвищити рівень взаємоузгодженості видатків бюджету з основними напрямками соціально-економічного розвитку країни. Методологічні засади фінансового регулювання у сфері планування видатків бюджету ґрунтуються на системі взаємопов'язаних складових програмно-цільового методу: бюджетних програмах, відповідальних виконавцях, результативних показниках виконання програм, інтеграція яких у бюджетне планування дозволила розширити перелік інструментів управління видатками бюджету та посилила їх спрямованість на кінцеві результати, підвищити дієвість бюджетного процесу. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних коштів впливають на посилення якості реалізації бюджетної політики. Врахування оцінки результативності виконання

бюджетних програм при підготовці бюджетних запитів позитивним чином відображаються на ефективності виконання бюджетних програм. Дієвим підходом до бюджетного планування є програмно-цільовий метод, який ґрунтується на раціональному управлінні бюджетними коштами та спрямований на вирішення соціально-економічних питань, що стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку. Формування бюджету за програмно-цільовим методом дозволяє визначити бюджетні показники на основі планування відповідних суспільно значущих досягнень на рівні держави, адміністративно-територіальних одиниць, відповідних галузей економіки та соціальної сфери, забезпечити розробку взаємопов'язаних заходів щодо їх досягнення у встановлені терміни. Програмно-цільовий метод планування видатків є інструментом середньострокового бюджетного планування, за допомогою якого забезпечується формування структури видатків на перспективу за пріоритетами, що відповідають стратегічним цілям держави з метою реалізації завдань соціального та економічного розвитку країни. Вдосконалення бюджетного регулювання у сфері видатків на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу базується на засадах ефективності бюджетного механізму як інструменту економічного розвитку, посилення впливу бюджетних коштів на реалізацію цілей суспільного зростання, розвитку системи управління державними фінансами, що дозволить підвищити результативність виконання стратегічних завдань економічного розвитку країни. На даному етапі розвитку бюджетних видатків як складової державних фінансів важливим є здійснення дієвих перетворень системи їх управління шляхом використання обґрунтованих методів планування з метою покращення результативності витрачання бюджетних коштів, надання державних послуг, спрямованих на отримання якісного суспільно-значимого кінцевого результату. Доцільним є удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної ефективності бюджетних видатків за допомогою якісних і кількісних індикаторів, підвищення рівня середньострокового бюджетного

планування, дотримання принципу прозорості та підзвітності органів державного управління громадськості [3,21,52,95,109].

Важливим є визначення на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті. Вагомим є підвищення ролі бюджетної політики в системі державного регулювання економіки. Механізм формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення розвитку суспільства. Важливим є підвищення ефективності видатків бюджету як дієвого інструменту впливу на розвиток суспільства, на сучасному етапі розвитку державних фінансів. Економічна сутність ефективності державних видатків як складової системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни полягає у сукупності досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку економічного середовища. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі бюджетного регулювання економіки, що формується у певному середовищі суспільства. Вирішення завдань бюджетної політики залежить від вибору та реалізації методів бюджетного регулювання. При розробці бюджетної політики необхідно визначити основні пріоритети, які повинні бути досягнені в результаті її реалізації. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу, підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання

економіки. Доцільним є подальше посилення системності та послідовності у реалізації державної політики у сфері планування бюджету, визначення оптимальної структури та змісту бюджетних програм, їх відповідність показникам розвитку галузей економіки на коротко- та середньостроковий періоди та напрямам соціально-економічного розвитку країни. Вітчизняна бюджетна політика характеризується структурним вдосконаленням інституційної системи та адаптацією до внутрішніх та зовнішніх тенденцій економічного середовища. Важливим в даному аспекті є використання бюджету як інструменту регулювання суспільного розвитку. Система формування бюджету має бути збалансованою у середньостроковому та довгостроковому періодах, доцільним є удосконалення інституційного середовища та фінансового інструментарію планування та прогнозування бюджетних показників. Одним з актуальних завдань на даному етапі трансформації фінансово-економічних відносин є розробка основних засад інституційної архітектури бюджетного регулювання у сфері видатків, яка визначається сукупністю співвідношень між складовими цієї системи, механізмами їх оптимізації з метою забезпечення ефективного та результативного впливу на динаміку показників економічного і соціального розвитку. Інституційна архітектура системи видатків бюджету у системі державного регулювання суспільного розвитку включає систему правил, норм, законів, організаційних структур та їх оптимальне поєднання і співвідношення, за допомогою яких формуються та реалізуються пріоритетні стратегічні і тактичні цілі соціально-економічного розвитку держави. Інституційні засади формування видатків бюджету у системі державного регулювання економічного розвитку передбачають запровадження низки обмежень відповідно до етапу соціально-економічного розвитку, зокрема, щодо обсягу та особливостей структури видаткової частини бюджету, співвідношення поточних і капітальних видатків, рівня інвестиційної складової бюджету, обсягу дефіциту бюджету та структури джерел його фінансування у взаємозв'язку з показниками державного боргу. Положення адаптивної

бюджетної архітектоніки передбачають розгляд бюджетного регулювання у сфері видатків як динамічної системи, що забезпечує оптимальні співвідношення між її складовими та постійно удосконалюється і адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку, враховуючи його циклічність. В періоди сталого соціально-економічного зростання доцільним є перегляд обсягу і структури видаткової частини бюджету у бік зменшення та оптимізації з метою створення профіциту бюджету, який буде спрямовуватися на поступове зменшення обсягу державного боргу країни [3,47,49,62,103].

Середньострокове планування видатків бюджету, яке застосовується у бюджетному процесі більшості розвинутих країн, передбачає застосування різних принципів і підходів до управління видатками бюджету з метою посилення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку держави і результатами діяльності органів державної управління. Аналіз міжнародного досвіду перспективного бюджетного планування дозволяє визначити наступні основні переваги застосування середньострокового планування видатків бюджету: підвищення рівня ефективності і послідовності бюджетної політики шляхом визначення пріоритетів соціально-економічного та бюджетного розвитку у середньостроковій перспективі; вибір раціональних способів бюджетного забезпечення запланованого рівня економічного і соціального розвитку на підставі аналізу рівня ефективності та результативності використання бюджетних ресурсів. Метод програмного бюджетування полягає у формуванні видаткової частини бюджету у розрізі бюджетних програм, показники виконання яких виступали критеріями для оцінювання рівня ефективності використання бюджетних коштів. Слід зауважити, що за умов застосування такого методу формування видатків бюджету процес контролю за виконанням акцентується на досягненні запланованих показників бюджетних програм без аналізу рівня результативності використання бюджетних коштів та досягнення конкретних суспільно вагомих результатів державної діяльності. Одним з актуальних завдань на даному етапі розбудови фінансово-економічних відносин є розробка основних засад інституційної архітектоніки системи

видатків бюджету, яка визначається сукупністю співвідношень між складовими цієї системи, механізмами їх оптимізації з метою забезпечення ефективного та результативного впливу на динаміку показників економічного і соціального розвитку. Інституційна архітектура системи формування видатків бюджету у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни включає систему правил, норм, законів, організаційних структур та їх оптимальне поєднання і співвідношення, за допомогою яких формуються та реалізуються пріоритетні стратегічні і тактичні цілі соціально-економічного розвитку держави. Інституційні основи формування видатків бюджету включають систему відповідних механізмів, які регулюють і забезпечують процеси прогнозування, планування і виконання видатків бюджету, здійснення контролю за їх виконанням. Формальні інституційні основи формування видатків бюджету включають систему нормативно-правових актів та організаційних структур, які регулюють і забезпечують процеси прогнозування, планування і виконання видатків бюджету, а також здійснення контролю за їх виконанням. Розробка державної фінансової політики потребує застосування системного підходу з огляду на певну відокремленість функціональних повноважень інституцій, що здійснюють прогнозування, планування її основних показників. Важливим є обґрунтування концептуальних положень координації бюджетно-податкової політики з урахуванням економічної циклічності. При формуванні стратегії та відповідних заходів фінансової політики необхідною умовою є дотримання сукупності принципів, які визначають базисну модель співвідношення і взаємодії її структурних складових. Вагомим є визначення пріоритетів у сфері фіскальної консолідації та створення сприятливих умов для стійкого зростання економіки. Задля забезпечення макроекономічної стабільності доцільним є розвиток інституційних механізмів управління державним боргом. Плановість та послідовність бюджетної політики є передумовою її дієвості, необхідним є удосконалення системи бюджетного планування і прогнозування. Потребують подальшого розвитку основні засади державного аудиту, підвищення рівня прозорості бюджетного процесу. Разом з тим, за умов

інституційних перетворень, постає необхідність удосконалення регуляторних фінансових механізмів для підтримки процесів економічного розвитку. Першочерговою є розробка державної фінансової стратегії, яка сприятиме ефективному досягненню визначених завдань бюджетно-податкової і монетарної політики за рахунок їх гармонійного узгодження, оптимізації обсягу залучених фінансових ресурсів [47,51,62,95,107].

Бюджетна політика динамічно реагує на зміни стадій економічного циклу. Послідовність та виваженість заходів бюджетного регулювання має значимий вплив на соціально-економічний розвиток країни. Використання показника циклічно скоригованого первинного балансу бюджету дозволило оцінити розмір та результативність фіскальної консолідації та бюджетно-податкового стимулювання. Ефективні експансіоністські заходи бюджетної політики проходили за умов доволі високих темпів економічного зростання. Зазначене супроводжувалось зниженням вагового показника державного боргу в валовому внутрішньому продукті. Позитивний вплив на динаміку економічного розвитку забезпечено за рахунок одночасного зниження податкового навантаження і збільшення продуктивних видатків бюджету. Результативні заходи фіскальної консолідації реалізовувались шляхом оптимізації бюджетних видатків, що сприяло економічному зростанню. Необхідним є запровадження бюджетних правил і накладення сукупності обмежень щодо граничного розміру та структури видаткової частини бюджету. Розміри видатків соціального спрямування, зокрема це стосується мінімальних соціальних стандартів і гарантій, мають щільно корелювати з показниками росту економіки. Розбудова інструментарію перспективного бюджетного планування посилить якість управління бюджетним процесом. Посилення ролі бюджетної політики в регулюванні соціальних і економічних процесів потребує покращення якості інститутів. Фінансування програм соціального захисту населення має супроводжуватись удосконаленням інструментарію забезпечення адресності надання пільг, упорядкування категорій їх отримувачів. За умов обмеженості бюджетних ресурсів доцільним є розвиток механізмів оцінки

фінансово-майнового стану одержувачів соціальної допомоги. Необхідним є визначення переліку і стандартів суспільних послуг, що є гарантованими державою за рахунок бюджету. Концентрація бюджетних коштів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни із підвищенням дієвості аудиту ефективності їх використання посилить бюджетну результативність. При розробці бюджетних програм важливим є встановлення стійкого взаємозв'язку між обсягом виділених бюджетних асигнувань з одержаними результатами. Подальшого розвитку потребують методологічні підходи до оцінювання ефективності видатків бюджету на етапі їх планування, враховуючи соціальну та економічну значимість. Бюджетна політика має спрямовуватись на задоволення запитів суспільства щодо одержання конкурентоспроможної освіти. Пріоритетами системи вищої освіти є модернізація фінансових засад здійснення наукових досліджень і впровадження їх результатів у навчальний процес, удосконалення механізмів оцінки якості вищої освіти, посилення ступеня фінансової спроможності освітніх закладів. Гарантоване базове фінансування наукової діяльності для університетів, які мають статус дослідницького та національного, є важливим і позитивним зрушенням в напрямі розвитку науки та інноваційної діяльності. Системної фінансової підтримки з боку держави потребують фундаментальні дослідження. Відповідний ступінь бюджетної децентралізації має створювати умови для збалансованого розвитку територій, посилити якість і доступність надання населенню послуг у сфері освіти, медицини, культури, соціального захисту. Координація бюджетно-податкової є вагомим передумовою для забезпечення довгострокової макроекономічної стабільності і стійкого економічного зростання. Значну увагу при взаємодії політик слід приділяти тривалості, характеру та лагу впливу відповідного інструменту на обраний цільовий орієнтир. Важливо узгоджувати дії центрального банку і органу державного управління, який відповідає за розробку бюджетної та податкової політики в розрізі часової протяжності, базуючись на інституційному підході. Зазначене потребує удосконалення правил їх взаємодії на засадах транспарентності та

результативності. Розподіл повноважень надає змогу репрезентувати низку підходів щодо впливу фінансових важелів і інструментів на економічний розвиток та здійснення перспективного прогнозування. Доцільним є удосконалення механізму обміну даними між фіскальними й монетарними інституціями. Своєчасність і повнота представлення інформації відповідними інституціями дозволить підвищити результативність заходів фінансового регулювання. Узгодження складових державної фінансової політики має забезпечити стимулювання темпів економічного зростання та мати антиінфляційне спрямування. Ґрунтуючись на основних положеннях довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку країни, враховуючи процеси циклічності, макроекономічні тенденції, доцільним є формування середньострокових програмних документів бюджетно-податкової і монетарної політики із закріпленням завдань, очікуваних результатів та відповідальних виконавців [3,21,55,62,109].

Важливим є оцінювання потенційного впливу фіскальних інструментів на сукупний попит і динаміку інфляції, а також обраного монетарного режиму і грошово-кредитного інструментарію на формування доходної частини бюджету і умови залучення облігацій державної позики для покриття бюджетного дефіциту і обслуговування боргу. Зниження індексу споживчих цін разом із структурними перетвореннями податкової системи позначаються на оптимізації темпів росту бюджетних показників у середньостроковій перспективі. Вдосконалення засад формування бюджетної політики в частині інструментарію перспективного бюджетного планування, помірне зростання основних показників бюджету знижує вплив фіскального механізму на цінову динаміку. Для країн із трансформаційною економікою відрахування частини прибутку центрального банку до бюджету мають значно більшу питому вагу, ніж у країнах з розвинутою економікою. Економічна динаміка обумовлює необхідність формування виваженої та адаптивної державної фінансової політики, що сприятиме забезпеченню умов для відновлення економічного зростання та соціальної стабільності у суспільстві. З метою активізації

структурних змін в економіці, важливим є застосування збалансованого підходу до формування державного та місцевих бюджетів, що передбачає зниження вагових показників дефіциту бюджету та державного боргу в середньостроковій перспективі. Пріоритетним напрямом бюджетної політики у сфері підвищення ефективності та результативності видатків є удосконалення механізму формування державних цільових та бюджетних програм, запровадження інституту оцінки ефективності видатків на стадії їх планування. Важливим є проведення подальшого упорядкування системи управління бюджетними коштами та підвищення рівня фінансової самостійності місцевого самоврядування. Інституційні зміни в податковій політиці мають забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки, зростання рівня економічної активності. Важливим є реалізація системних заходів фінансової політики, спрямованих на посилення дієвості механізму державного регулювання фінансового ринку. Разом з тим, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни, важливим є підвищення рівня обґрунтованості перспективних напрямів державної фінансової політики з урахуванням економічної циклічності. Вагомим є узгодження впливу та сфери дії економічних механізмів та важелів у процесі формування та реалізації бюджетно-податкової та монетарної політики. Особливого значення набувають питання запровадження системи державного стратегічного та середньострокового бюджетного планування. В процесі формування та реалізації фінансової політики, необхідним є забезпечення умов для відновлення довіри суб'єктів економічних відносин до фінансової системи [3, 52, 95,101,113] .

Державна фінансова політика є одним з дієвих інструментів впливу на динаміку та якісний рівень соціально-економічного розвитку країни. Використання інструментів та важелів фінансової політики має здійснюватись з урахуванням впливу сукупності економічних, інституційних та соціальних факторів. В умовах трансформації економіки, посилюється роль фінансової політики як основи для досягнення макроекономічної стабілізації та подальшого відновлення економічного зростання. Фінансова політика є дієвим

інструментом регулювання циклічних коливань економіки, важливим є забезпечення поступальної адаптації економіки до змін зовнішнього економічного середовища. Необхідність розробки ефективної державної фінансової політики зумовлена тим, що за будь-якого типу економічної системи, основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, що не можуть бути задоволені через ринковий механізм. До них можна віднести, насамперед, структурну перебудову економіки, захист навколишнього середовища, оборону, громадський правопорядок, соціальну підтримку малозабезпечених верств населення, проведення фундаментальних наукових досліджень, охорону здоров'я, освіти. Основним завданням державної фінансової політики має бути пошук оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів із метою забезпечення зростання матеріального виробництва та добробуту громадян країни. Для побудови такої моделі потрібно визначити рівень втручання державних органів влади у діяльність виробничих структур, рівень забезпечення виконання державних зобов'язань, пов'язаних із соціальним забезпеченням населення. Від даних факторів залежить, яка частка валового внутрішнього продукту повинна бути зосереджена у фінансових інституціях держави. Зростання обґрунтованості стратегічних економічних рішень у фінансовій системі країни потребує розробки та впровадження ефективного та якісного інструментарію їх підготовки та надає можливість вирішувати нагальні проблеми, пов'язані із забезпеченням стійкого економічного зростання, підвищенням ефективності інвестиції, планування та прогнозування бюджетних показників та їх позитивного впливу на економічну систему. При формуванні та реалізації зазначених напрямів необхідно спиратися на поєднання принципів суспільної необхідності та економічної ефективності, враховувати вплив структури власності в економіці, що дозволить при виборі стратегії державного управління визначати найбільш раціональні пропорції перерозподілу валової доданої вартості та досягати реалізації суспільних інтересів. Принцип суспільної необхідності означає визначення ступеня достатності та якості

втручання влади в економічну систему з точки зору забезпечення умов суспільного розвитку. У свою чергу, принцип економічної ефективності означає здійснення такого централізованого перерозподілу валової доданої вартості, яка сприяє її зростанню. В сучасних умовах фінансова політика є найбільш дієвим інструментом реалізації державної політики за напрямками: економічна, соціальна, демографічна політика, геополітика. Інститути управління фінансовою системою, їх кількість і функції повинні визначатися на основі ознак, згідно з якими до суб'єктів фінансової політики слід відносити органи державної, місцевої влади, виходячи з наявності у них права участі в процесі управління фінансовою системою. Класифікація суб'єктів фінансової політики за територіальним рівнем, функціональним призначенням і характером участі у формуванні фінансової політики дозволить оптимізувати управління фінансовою системою за рахунок раціонального співвідношення кількості суб'єктів та їх функцій [3,47,55,62,100].

Економічну сутність державної фінансової політики можна представити як складову суспільного розвитку, яка полягає у використанні та реалізації сукупності відповідних економічних заходів, механізмів фінансово-економічного регулювання у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами розбудови країни з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, довгострокового розвитку національної економіки. Основною метою фінансової політики є забезпечення економічної та соціальної стабільності шляхом створення сприятливих умов для економічного зростання. Формування та реалізація дієвої фінансової політики має ґрунтуватися на принципах централізації, єдності, самостійності, збалансованості, обґрунтованості, системності, комплексності, що спрямовано на забезпечення оптимальних співвідношень між складовими системи фінансового регулювання. Інституційна структура системи фінансового регулювання еволюціонує та удосконалюється разом з розвитком суспільства. Інституційні зміни не відбуваються дискретно, для них характерний поступовий перехід від старих до нових інститутів, залежність від тенденцій попереднього розвитку визначає

інституційну стійкість суспільства. Також взаємовплив спостерігається між інституційним середовищем суспільства та державною фінансовою політикою. Позитивні результати запланованих інституційних змін сприятимуть підвищенню дієвості механізмів управління державними фінансами в системі суспільного розвитку. В сучасних умовах модель економічного зростання повинна поєднувати інноваційні та соціальні фінансово-бюджетні складові, що забезпечить якісне функціонування системи державних фінансів. Система державного фінансового регулювання є інструментом забезпечення відтворювальних процесів в економіці, спрямованим на реалізацію відповідних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Однією із вагомих складових даної системи є середньострокове бюджетне прогнозування, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей розвитку економіки та соціальної сфери держави. Важливим є збільшення часових періодів фінансово-бюджетного прогнозування, яке використовується в сучасній політиці державного управління. На сучасному етапі розробляються середньострокові програми, формується довгострокова стратегія розвитку країни, галузей суспільного виробництва. Формування системи стратегічного фінансово-бюджетного прогнозування і планування сприяє визначенню довгострокових цілей, що дають характеристику очікуваному рівню розвитку соціальної сфери та економіки країни, та передбачає аналіз можливих альтернативних сценаріїв розвитку. Система фінансового прогнозування та індикативного планування сприяє підвищенню дієвості державного регулювання економіки, надасть можливість створити належні умови для подальшого розвитку програмно-цільового методу бюджетного планування як на державному так і на місцевому рівні, посилить дієвість моніторингу за виконанням бюджетних програм. Сукупність встановлених фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, регулювання та використання національного доходу з метою задоволення потреб та інтересів суспільства відповідно до основних

завдань соціально-економічного розвитку країни. Водночас, система фінансово-економічних інститутів є інституційною складовою фінансової архітектури. Основними функціями даних інститутів є створення належних умов для розвитку інвестиційних, виробничих, розподільчих процесів, зниження рівня трансакційних витрат фінансового механізму, підвищення рівня захисту прав інвестора та власника, трансформація заощаджень у дієві фінансові інструменти, координація взаємозв'язків між суб'єктами фінансово-економічних відносин. Ступінь розвитку національної фінансової системи, сукупність фінансових інституцій та інструментів, що ними використовуються у діяльності значним чином визначають інституційні обмеження соціально-економічного розвитку країни, фінансовим інститутам належить вагома роль у реалізації політики економічного зростання. Фінансизація економічних відносин і розвиток процесів фінансової глобалізації змінюють управління фінансових потоків і фінансово-кредитними відносинами. В умовах формування багатополюсного світу посилюється вплив фінансової глобалізації на розвиток кредитних відносин, на політику держав щодо підтримки фінансової стабільності у економічному середовищі. Державна фінансова політика в значній мірі залежить від бюджетно-податкової політики як базових структурних інструментів регулювання економічних відносин країни. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм, підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. В умовах обмеженості

фінансових ресурсів вагомим завданням бюджетної стратегії є спрямування видатків на пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку країни, обґрунтування цілей, завдань та принципів бюджетної політики, узгодження фінансових можливостей бюджету щодо їх реалізації в межах бюджетних періодів [47,51,56,62,109].

Розвиток системи планування та виконання бюджетів, який ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Відповідні бюджетні механізми мають забезпечити бюджетну рівновагу та дієвий вплив на соціально-економічні процеси. Основні засади формування та реалізації бюджетного забезпечення суспільного розвитку базуються на сукупності фінансово-економічних відносин з урахуванням інституційної архітекtonіки бюджетної системи, динамічної макроекономічної рівноваги, збалансованості бюджетного середовища. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Важливим є удосконалення та посилення ефектів податкового стимулювання людського капіталу як інструменту ендogenous економічного зростання. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітекtonіки, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорості та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки. Інституційна трансформація бюджетно-податкових відносин держави та територіальних громад зумовлює

необхідність визначення рівня доходів бюджету від основних податків, які є вагомим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту, на цілі соціального та економічного розвитку. Результативність виконання бюджетних програм соціального захисту населення надасть можливість підвищити якість і доступність соціальних послуг, сприятиме досягненню відповідного рівня добробуту громадян. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Держава відіграє провідну роль у стимулюванні соціально-економічного розвитку. На різних етапах становлення світової фінансової системи ступінь впливу державного регулювання на темпи економічного зростання був різним, що обумовлювалось обраною моделлю соціально-економічного розвитку країни, пріоритетами економічної політики, дієвістю фінансово-інституційних механізмів її практичної реалізації. Фінансова політика є однією з найбільш вагомих складових системи державного регулювання, основою реалізації механізму впливу держави на економічні процеси. Використовуючи інструменти фінансової політики держава здійснює значний вплив на обсяг та структуру валового внутрішнього продукту, стан платіжного балансу, державних фінансів, рівень зайнятості, індекс споживчих цін тощо. Бюджетна політика держави як динамічна система, що розвивається залежно від соціально-економічних потреб суспільства, має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Функціональне призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку. Залежно від показників економіки слід коригувати цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання.

При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки повинна спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни [3,47,55,62,95].

Розробка бюджетно-податкової політики з врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Вплив фінансово-бюджетної політики на економічні процеси полягає в стимулюванні внутрішнього попиту для підтримки достатньо високого рівня зайнятості населення, розбудові інфраструктури та посилення інноваційної складової економічного розвитку. На результативність здійснюваної бюджетної політики впливає якісний рівень розвитку інституційного середовища економіки, пріоритети соціально-економічного розвитку країни. В умовах трансформації економіки, необхідним фактором стимулювання суспільного розвитку є розширення обсягів внутрішнього попиту, що надасть можливість збільшити обсяги державного замовлення для вітчизняних підприємств, підвищити рівень активності суб'єктів підприємництва. Розвиток суспільства на даному етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи в цілому. Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Фінансово-бюджетна політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями є удосконалення системи державних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових механізмів,

здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектури, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансово-бюджетних інструментів на економічний розвиток країни. Розвиток суспільства на даному етапі вимагає використання фінансово-бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування бюджетної системи та дієвість економічних перетворень. Фінансова політика має здійснюватися з урахуванням досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Доцільно враховувати відповідний зарубіжний досвід в частині посилення ефективності бюджетного стимулювання економіки, підвищення якісного рівня фінансово-бюджетного прогнозування та державного фінансового контролю. Фінансова політика як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль в визначенні цілей, завдань структурних перетворень бюджетно-податкової системи з урахуванням циклічної динаміки економічного розвитку. Інституційні фінансові механізми повинні посилювати рівень адаптивності до змін екзогенних чинників впливу на економічні процеси, підвищувати роль ендогенної складової у забезпеченні економічного зростання в середньостроковій перспективі. Доцільним є підвищення дієвості координації складових фінансово-бюджетної політики. Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітектури у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни. Бюджетна політика у сфері державних видатків є досить вагомим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток, особливо на перехідному етапі економічних

перетворень при обмеженості фінансових ресурсів держави. Механізм формування фінансово-бюджетної політики постійно вдосконалювався, поступово адаптуючи свою інституційну структуру до соціально-економічного стану. В умовах трансформації економіки вагомими пріоритетами бюджетної політики стали забезпечення збалансованості бюджетної системи, оптимізація видаткової частини бюджету та кількості бюджетних програм, покращання добробуту населення, підвищення дієвості управління державним боргом. Факторами зниження рівня макроекономічної стабільності є зростання боргового навантаження на бюджет, недостатній рівень відповідності між соціальними зобов'язаннями держави та можливостями їх фінансового забезпечення. Вагомою передумовою для забезпечення економічного зростання є формування прозорої та стабільної системи оподаткування, яка б враховувала інституційні особливості розвитку економіки. Завданням податкової політики є забезпечення формування доходів бюджету з урахуванням цілей та завдань економічної моделі держави, зовнішнього та внутрішнього економічного середовища та інтересів суспільства. З метою підвищення результативності трансформацій економіки доцільним є підвищення частки її інноваційної складової шляхом використання інструментів бюджетно-податкової політики, вдосконалення інститутів економічного розвитку та соціальної сфери. Необхідним є забезпечення дієвих перетворень механізму розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами для забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування, посилення податкового потенціалу територій та удосконалення системи адміністрування податків та зборів. Разом з тим, суттєві відмінності податкового потенціалу в розрізі адміністративно-територіальних одиниць обумовлює доцільність та необхідність здійснення міжбюджетного регулювання з метою певного вирівнювання фінансових можливостей місцевого самоврядування для виконання власних та делегованих видаткових повноважень. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни мають стати посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів

державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, розвиток вторинного ринку державних облігацій, подальший розвиток системи соціального захисту населення. Розвиток суспільства зумовлює необхідність підвищення ефективності боргової політики у системі державного регулювання економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державним боргом залежить результативність фінансово-бюджетної політики. Важливим є визначення напрямів боргової політики як інструменту соціально-економічного розвитку, запровадження дієвого фінансового механізму у системі інституційного середовища суспільства з метою забезпечення стратегічної спрямованості розвитку вітчизняної економіки. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки. Інтенсивний розвиток людського потенціалу потребує своєчасної адаптації до змін соціально-економічного та інституційного середовища, зростає інтегруюча роль суспільних фінансів у формуванні інноваційної складової людського потенціалу. Використовуючи відповідні фінансово-бюджетні механізми держава має сприяти розширеному відтворенню суспільства, стимулювання розвитку людського капіталу як вагомому ендогенного інструменту забезпечення економічного зростання [3,52,62,95,111].

Висновки до розділу 2

Під інституційним середовищем механізму бюджетної політики можна розглядати сукупність найбільш вагомих економічних, правових, суспільних та соціальних правил, які визначають межі впливу інструментів бюджетного регулювання на економічний розвиток країни. Складовими інституційного середовища також є ступінь розвитку взаємовідносин суб'єктів бюджетної системи, зниження рівня трансакційних витрат, довгостроковий характер економічних зв'язків. При дослідженні ролі інститутів у забезпеченні

економічного зростання вагоме місце відводиться таким факторам як рівень якості правової системи держави та ступінь розвиненості бюджетного системи. Механізм формування і реалізації бюджетно-податкової політики залежить від циклічності економіки та потенціалу застосування дискреційних заходів. Розбудова інституту фінансового контролю за ефективністю використання бюджетних коштів сприяє підвищенню результативності бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Для зростання рівня життя населення бюджетна політика потребує здійснення системних змін інституційного характеру. Якість та доступність послуг у галузі освіти, охорони здоров'я, науковий і інноваційний потенціал країни, інфраструктура для дієвого впровадження розробок є факторами розвитку людського капіталу. Фінансування соціальної сфери за рахунок коштів бюджету має здійснюватися на основі вартісних нормативів надання відповідної послуги отримувачу. З метою посилення конкурентоспроможності суспільних послуг держава має визначити базовий перелік і стандарти послуг, які є гарантованими. Важливим є вдосконалення інструментарію оцінки якості медичних і освітніх послуг, посилення фінансової спроможності бюджетних установ. Особливої значущості набувають питання оцінювання ефективності видатків бюджету на етапі планування, що сприяє своєчасному внесенню змін у бюджетну програму, покращенню її структури для досягнення відповідних результатів. Вагома роль у підвищенні бюджетної результативності належить архітектоніці бюджетних відносин, що знижує трансакційні витрати та підвищує рівень ефективності використання бюджетних коштів.

Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Важливим є удосконалення та посилення ефектів податкового стимулювання людського капіталу як

інструменту ендогенного економічного зростання. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітектури, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорості та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки. Інституційна трансформація бюджетно-податкових відносин держави та територіальних громад зумовлює необхідність визначення рівня доходів бюджету від основних податків, які є вагомим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту, на цілі соціального та економічного розвитку.

Результативність виконання бюджетних програм соціального захисту населення надасть можливість підвищити якість і доступність соціальних послуг, сприятиме досягненню відповідного рівня добробуту громадян. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Видатки бюджету є вагомим інструментом державного впливу на динаміку показників економічного і соціального розвитку країни та її регіонів. З метою підвищення результативності бюджетної політики при вирішенні пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку необхідним є посилення використання регулюючої функції видатків бюджету з метою забезпечення їх результативного впливу на економічне зростання та соціальний розвиток країни. У контексті регулюючої функції, видатки бюджету – інструмент регулювання соціально-економічного розвитку країни, ефективно та результативно використання якого передбачає науково обґрунтоване визначення обсягу і структури видаткової частини бюджету в залежності від стратегічних пріоритетних напрямків та завдань суспільного розвитку з

урахуванням циклічності економічних і соціальних процесів. Формування видатків бюджету повинно базуватися на аналізі динаміки соціально-економічних та бюджетних показників для прогнозу можливих змін макроекономічної і демографічної ситуації для розробки антикризових бюджетних заходів й прийняття своєчасних регулюючих дій з метою забезпечення достатнього обсягу видатків бюджету для задоволення суспільних потреб із одночасним регулюючим впливом структури бюджетних видатків на циклічність соціально-економічних процесів. Необхідним є активне використання регулюючої моделі розвитку економіки у напрямку посилення ролі бюджетних видатків у досягненні визначених цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку з одночасним підвищенням результативності використання бюджетних коштів. Питання удосконалення системи бюджетного регулювання у сфері видатків повинні розглядатися у єдиному комплексі з подальшим розвитком системи перспективного бюджетного планування.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у другому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [9-18].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / за ред. Л. В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456 із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
4. Василик О.Д. Бюджетна система України. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
5. Васютинська Л.А. Система видатків бюджету в умовах розвитку програмно-цільового управління: монографія. Одеса: Друк-Південь, 2014. 192 с.
6. Гаврилова Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 62–70.
7. Демиденко Л.М., Наконечна Ю.Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. №10 (187). С. 20–27.
8. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання: моногр. К.: Інститут соц.-ек. стратегій, 2007. 528 с.
9. Zharikov A.Yu. State financial policy in the system of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2020. Vol.3. N.59. pp.20-25.
10. Жаріков А.Ю. Інституційні засади формування системи бюджетно-податкового регулювання. *Агросвіт*. 2020. № 24. С. 79–85.
11. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. №12. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua>

- 12.Жаріков А.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі . 2023. № 58. С. 5–11.
- 13.Жаріков А.Ю. Економічна сутність формування бюджетної політики //Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрями розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3.С. 38-40.
- 14.Жаріков А.Ю. Бюджет у системі державного регулювання економіки //Міжнародна науково-практична конференція " Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України ", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С. 28-30.
- 15.Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.57-60.
- 16.Жаріков А.Ю. Формування фінансово-бюджетних відносин в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція " Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки ", (м.Київ,14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.45-47.
- 17.Жаріков А.Ю. Фінансовий механізм у системі економічного розвитку // Міжнародна науково-практична конференція "Сучасні дослідження світової науки", (м.Львів, 25-27 грудня 2022 р.). Львів,2022. С.1016-1022.
- 18.Жаріков А.Ю. Напрями бюджетної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів. "Фінансова політика як складова економічного розвитку " : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 57–59.

19. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2020. Вип. 44. С. 172–179.
20. Канєва Т.В. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджетних установ. *Бізнес Інформ*, 2020 № 1 (504). С. 115–122.
21. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 391 с.
22. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // *Вісник Львівської державної фінансової академії* 2012. № 23. С. 28–35.
23. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
24. Козарезенко Л.В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
25. Лисяк Л.В., Журавель М.О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern Economics*. 2018. № 9. С. 53–59.
26. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект. *Економічний вісник університету: Зб. наук. праць*. 2016. Вип. 27/1. С. 595–601.
27. Лук'яненко І.Г., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. Київ: НаУКМА, 2014. 229 с.
28. Луніна І. О. Державні фінанси та інфраструктурні проблеми розвитку економіки. *Економіка України*. 2011. № 8 (597). С. 46–55.
29. Макогон В.Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129-135.

- 30.Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
- 31.Максюта А.А. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. 2013. № 1 (49). Економічні науки. С. 265 - 272.
- 32.Мялковський А.І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни . *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 5. С. 5–15.
- 33.Офіційний сайт Верховної ради України: zakon.rada.gov.ua
- 34.Офіційний сайт Державної казначейської служби України: www.treasury.gov.ua
- 35.Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс: www.minfin.gov.ua].
- 36.Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії: <http://ec.europa.eu/eurostat>
- 37.Пасічний М.Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
- 38.Пасічник В.А. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Бізнес Інформ. 2017. № 12. С. 126–131.
- 39.П'ятаченко Г.О. Становлення та розвиток фінансів України (1917–2003). Київ: НДФІ, 2005. 784 с.
- 40.Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 41.Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 42.Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 р. № 2629-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 43.Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>

44. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
45. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
46. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
47. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. К.: НІОС, 2003. 488 с.
48. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Державні видатки у системі фінансового регулювання. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 3-8.
49. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
50. Чугунов І.Я. Інституційна архітектура бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3–10.
51. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13–22.
52. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни // *Казна Україна*. 2014. № 6. С. 25–28.
53. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
54. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2016. № 28/1. С. 217–226.
55. Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку // *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 2. С. 64–73.
56. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни . *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.

57. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.
58. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 2. С.103–121.
59. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 3. С.40–52.
60. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С.87–98.
61. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 6. С.57–65.
62. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.
63. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: наказ Міністерства фінансів України від 17.05.2011 р. №608 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
64. Про паспорти бюджетних програм: наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2002р.№1098.URL<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
65. Про проведення огляду видатків бюджету в окремих сферах: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. №101 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
66. Про результативні показники бюджетної програми: наказ Міністерства фінансів України від 10.12.2010 р. №1536 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
67. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р.

68. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р. №1805-р.
69. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-ІХ.
70. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану»
71. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»
72. Радіонов Ю.Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів. *Фінанси України*. 2011. № 5. С. 47-55.
73. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ:Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2019. 616 с.
74. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації / за ред. І.О.Луніної. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2014. 296 с.
75. Самошкіна О.А. Удосконалення використання програмно-цільового методу в процесі управління державними видатками. *Наукові праці НДФІ*. 2005. Вип. 4 (33). С. 70-76.
76. Сафонова Л.Д. Казначейська система виконання. К.:КНЕУ, 2014. 417 с.
77. Сафонова Л.Д., Невешкіна Т.С. Теоретичні засади управління видатками бюджету. *Фінанси України*. 2011. № 3. С. 100-110.
78. Стратегія оптимізації кількості бюджетних програм: розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.04.2011 р. №292-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2011-p>.

79. Сідельникова Л.П. Соціальні видатки бюджету у системі забезпечення добробуту громадян. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 64-69.
80. Сідельникова Л.П. Системні детермінанти податків на споживання у формуванні доходів бюджету. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 411–418.
81. Теорія фінансів / П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін.; за заг. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
82. Тірбах Л. В. Фіскальні реформи і бюджетна консолідація // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 16. Ч. 3 С. 123–126.
83. Тірбах Л. В. Оптимізація кількості державних цільових та бюджетних програм // *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 2. С. 186–189.
84. Ткаченко Н.В. Прагматика і проблематика впровадження програмно-цільового методу в бюджетний процес. *Фінансовий простір*. 2013. № 3(11). С.78-84.
85. Чугунов І.Я., Нікітішин А.О. Податкова безпека держави. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 4. С.31–41.
86. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64-77.
87. Чугунов І.Я., Лисяк Л.В. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 3-11.
88. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку . *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1(13).Ч.1. С. 54-61.
89. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5 (145). С. 124–137.

90. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31.
91. Afonso, A., & Jalles, J. T. Fiscal composition and long-term growth // *Applied Economics*. 2014. – vol. 46(3). – pp. 349-358.
92. Ahmed, I., Soggi, C., Severini, F., Pretaroli, R. (2019). Fiscal policy for households and public budget constraint in Italy. *Economia Politica*, 36(1), pp. 19-35.
93. Arestis, P. (2012). Fiscal policy: a strong macroeconomic role. *Review of Keynesian Economics*, 1(1), pp. 93–108.
94. Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.
95. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
96. Government Finance Statistics Yearbook/ - Washington, DC: Prepared by Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4). p.113–122.
97. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp.54–61.
98. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.
99. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.
100. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.

101. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.
102. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. *The potential of modern science*. volume 2. Sciemcee Publishing.London, United Kingdom. 2019. pp.29-44.
103. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Volume 17, Issue №4, pp.252-261.
104. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume17.2020, Issue№1, pp.134-142.
105. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. 2020. No.1 pp. 130-135.
106. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol.6. N.2. pp.100-107.
107. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*.2020.4, Issue№35. pp.328-334.
108. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. *Fiscal and Monetary Policy of Economic Development*. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(1), pp. 42-52.
109. Chugunov I., Koroviy V. *Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph*. Primedia eLaunch. Boston, USA. 2020. pp.139-160.

110. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.3. N.54. pp.12-18.
111. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
112. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country . *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.
113. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.
114. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. Actual problems of science and practice. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.
115. Chugunov I., Nasibova O. Public funding of social protection:Impact on social indicators in Eurozone countries. *Investment Management and Financial Innovations*.Vol.18.Issue 2. 2021.pp. 181–192.
116. Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4). p.113–122.
117. Chugunov, I., Makohon, V., Kaneva, T., Adamenko, I. Influence of financial support of human capital development on economic growth.*Problems and Perspectives in Management*[this link is disabled](#), 2022, 20(2), стр. 269–280.
118. Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. *European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research (Hamburg, Germany, April 28, 2022)*. “EASR”. No. XXVIII (2022), pp. 6-7.

119. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery from COVID-19 and Sustainable Development. *Problemy ekorozwoju – problems of sustainable development*. 2022, № 17(2), pp.102-109.
120. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance*. 2023, № 12(1), pp.1-11.
121. Fedyshyn M., Morozova L. Development Fintech Ecosystem: Evidence of European Countries for Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.22 No.2, February 2022. Journal article DOI: 10.22937/IJCSNS.2022.22.2.5
122. Cogan, J. F., Taylor, J. B., Wieland, V., Wolters, M. H. Fiscal consolidation strategy // *Journal of Economic Dynamics and Control*. 2013. vol. 37(2). pp. 404-421.
123. Gaspar, V., Amaglobeli, D., Garcia-Escribano, M., Prady, D., Soto, M. (2019). Fiscal policy and development: Human, social, and physical investments for the SDGs. *International Monetary Fund*, 45 p.
124. Ho, A. (2018). From performance budgeting to performance budget management: theory and practice. *Public Administration Review*, 78(5), pp. 748-758.
125. Kuzheliev M., Nechyporenko A. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. *Association agreement: driving integrational changes: collective monograph / edited by R.Iserman, M.Dei, O.Rudenko, Y.Tsekhmister, V.Lunov*. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 374–385.
126. Kuzheliev M., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. 2018. № 7. P. 8–18.

127. Morozova, L, Kholiavko, N, Zhavoronok A Integrated Model of the Higher Education Financing Under the Quadruple Helix Concept. International Journal of Computer Science and Network Security 2021 VOL.21 No.7. pp.125-132.
128. Seliverstova L., Tkachenko N., Kurmaiev P., Pozhydaeva M. Features of financing military defense of NATO countries 2020 features of financing NATO's armed forces. Amazonia Investiga. 2020. Vol 9 (26), P.117-124.
129. Larch, M., Orseau, E., Van Der Wielen, W. (2021). Do EU fiscal rules support or hinder counter-cyclical fiscal policy?. Journal of International Money and Finance, Volume 112, 102328.
130. Pasichnyi M. (2017). Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. Problems and Perspectives in Management, 15(3), pp. 316-322.
131. The official website of OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org>
132. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>
133. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>
134. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>
135. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Пріоритети формування бюджетно-податкової політики економічного розвитку

Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекτονіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання. Рівень збалансованості бюджетної політики впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Тому важливим є запровадження відповідної методології розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю.

Взагалі необхідним є не тільки розробка прогнозних бюджетних показників на середньострокову перспективу але й визначення довгострокової бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, що підвищить керованість бюджетного процесу. Від виваженості та своєчасності прийняття зазначених рішень залежить рівень ефективності бюджетної політики та функціонування бюджетної системи в цілому. Державне регулювання економічної та соціальної політики реалізується за допомогою бюджетного механізму, який включає як з одного боку процес перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, так і вплив на соціально-економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць. Перспективне прогнозування доходів і видатків бюджету є одним із вагомих елементів державного регулювання сталого розвитку та забезпечення економічного зростання. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі бюджетного регулювання економіки, що формується у певному середовищі суспільства. Вирішення завдань бюджетної політики залежить від вибору та реалізації методів бюджетного регулювання, тому перш за все при формуванні бюджетної політики необхідно чітко визначити її пріоритети, які повинні бути досягненні при її реалізації. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Якщо під інститутами мати на увазі обмеження, що накладаються суспільством на певну діяльність, то інституційні зміни у бюджетному процесі передбачають запровадження низки обмежень відповідно до етапу економічного розвитку, зокрема рівень інвестиційної складової у бюджеті, дефіцит бюджету та структуру джерел його фінансування, обсяг та структуру дохідної та видаткової частин бюджету. Інститути можна

представити як результат процесів, які відбувалися у попередніх періодах часу і тому вони відповідають, перш за все, минулому середовищу. Важливим є визначення ступеню адекватності цих інститутів сучасним обставинам, терміну початку, поетапності, швидкості внесення необхідних інституційних змін. Від зазначеного залежить ефективність розвитку державних фінансів, національної економіки, суспільства в цілому. Стійка сукупність базових інститутів, що визначають еволюційний розвиток наступних інституційних структур є інституційною матрицею, що реалізує концепцію системи раціональних структурно-функціональних перетворень. Інституційна система підлягає постійним змінам виходячи з невідповідності діючих інститутів певним особливостям сучасного середовища. У бюджетній системі містяться інститути, що як підвищують так і зменшують рівень ефективності функціонування цієї системи в якості інструмента соціально-економічного розвитку країни, тому важливою є оцінка бюджетних інституцій з цього питання, визначення інституційного залишку, який має суттєвий вплив на ступінь спроможності бюджетного регулювання [1,15,26,61,71].

Збереження стійкості фінансово-бюджетної системи країни і особливостей бюджетного забезпечення в умовах воєнного стану потребують подальшого застосування принципів стратегічного, програмно-цільового і результативного управління бюджетними ресурсами з метою суттєвого підвищення дієвості фінансово-бюджетної політики у досягненні стратегічних пріоритетів розвитку країни. Ефективна реалізація зазначених принципів повинна відбуватися в рамках застосування державного стратегічного планування і прогнозування соціально-економічного розвитку країни та середньострокового програмно-цільового бюджетного планування, що дозволяє оцінити взаємозв'язок між стратегічними пріоритетними завданнями розвитку країни у різних сферах суспільних відносин і результатами діяльності органів державного управління. Особливої актуальності набувають дослідження з питань розробки і реалізації науково обґрунтованої соціально-економічної політики держави в умовах воєнного стану з урахуванням критеріїв пріоритетності, послідовності,

системності, результативності і ефективності відповідних заходів. Бюджетна політика як ефективний інструмент впливу на динаміку соціально-економічних процесів у країні, повинна формуватися виходячи із визначених державних стратегічних пріоритетів розвитку, рівня результативності і ефективності бюджетних видатків у різних сферах суспільної діяльності, а також враховуючи тенденції економічних і соціально-демографічних процесів у країні. Оскільки обсяг і структура видаткової частини бюджету у програмному, відомчому, функціональному та економічному розрізах характеризують перелік стратегічних пріоритетів розвитку країни, регулюючи ці показники, держава здатна реалізовувати послідовну, системну та ефективну бюджетну політику, яка матиме на меті результативне вирішення нагальних економічних, соціальних та оборонних потреб країни на певному етапі її розвитку, а також запобігання негативних тенденцій у середньостроковій перспективі. Бюджетний механізм соціально-економічного розвитку країни в умовах воєнного стану повинен передбачати ефективне і результативне досягнення економічних, соціальних і оборонних пріоритетів розвитку країни, що передбачає перехід від планування галузевих бюджетних видатків до бюджетного планування галузевих результатів від використання бюджетних коштів у сферах суспільних відносин. Відповідно до статті 95 Конституції України бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Держава прагне до збалансованості бюджету України. Реалізація цих положень є вкрай важливою в умовах воєнного стану країни. Важливим є удосконалення теоретико-методологічних та практичних основ середньострокового програмно-цільового планування бюджетних програм з урахуванням критеріїв пріоритетності та результативності при вирішенні стратегічних завдань розвитку країни в умовах воєнного стану. Подальші напрями удосконалення бюджетного механізму соціально-економічного розвитку країни повинні передбачати: удосконалення підходів до оцінки результативності бюджетних програм та діяльності їх розпорядників щодо співвідношення бюджетних

затрат, ефективності, кількісних і якісних характеристик галузевого продукту, а також оцінки кінцевого соціально-економічного ефекту від реалізації бюджетних програм у різних сферах суспільних відносин; визначення впливу видатків бюджету країни на показники функціонування і тенденції розвитку економічної, соціально-демографічної і оборонної сфер; удосконалення програмно-цільового розподілу бюджетних коштів між їх розпорядниками у різних галузях суспільних відносин на підставі їх планів з урахуванням критеріїв результативності і пріоритетності їх діяльності. Важливим є підвищення ефективності розподілу фінансових ресурсів на рівні формування державної політики в умовах воєнного стану, забезпечення ефективного виконання державного та місцевих бюджетів, дотримання жорсткої бюджетно-податкової дисципліни, підвищення рівня прозорості управління державними фінансами, управління людськими ресурсами в сфері державних фінансів, підвищення результативності використання бюджетних коштів. Бюджетна політика як вагома складова державної фінансової політики повинна бути адаптивним регулятором соціально-економічних процесів з урахуванням основних принципів бюджетної архітекtonіки як дохідної, так і видаткової частини бюджету. Фінансування з державного бюджету здійснюється перш за все на потреби збройних сил України, соціальні виплати населенню. За попередніми оцінками близько тридцяти відсотків підприємств зупинили свою діяльність, відповідно сорок п'ять відсотків скоротили виробництво. За оцінками Міністерства фінансів України втрати бюджету становлять понад два мільярди гривень щоденно. Інфраструктурні втрати щомісячно за попередніми розрахунками становлять сто двадцять мільярдів доларів. Якщо враховувати військові втрати, збільшення військових та соціальних видатків бюджету, державні програми підтримки населення, то це – сотні мільярдів доларів. Основне завдання – збереження дієвості фінансово-бюджетної системи України. Фіскальний розрив збільшується з кожним днем війни. Євросоюзом вже створено програму макрофінансової допомоги Україні у розмірі понад один мільярд двісті мільйонів євро. З метою оперативного забезпечення потреб

секторів безпеки і оборони в умовах воєнного стану Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету», якою передбачено збільшення коштів резервного фонду на понад п'ятдесят мільярдів гривень. Також урядом прийнято рішення щодо спрощення бюджетних процедур з метою забезпечення дієвого функціонування бюджетної сфери в умовах воєнного стану. Важливими є не тільки суттєві зовнішні запозичення, а також реструктуризація зовнішнього державного боргу та виплат по його обслуговуванню. Уряд здійснює низку достатньо обґрунтованих бюджетних заходів, поступово знаходить розуміння балансу бюджету воєнного часу, що є важливим на даному етапі бюджетно-податкових та соціально-економічних відносин в Україні [1,15,28,56,71].

Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Основні засади формування бюджетно-податкової політики на середньострокову перспективу мають враховувати волатильність економічних процесів, обумовлених, в тому числі кон'юктурою на світових ринках та глобалізаційними тенденціями. Посилення інституційної спроможності фінансових органів управління, підвищення рівня прозорості їх діяльності сприятиме зростанню ефективності державної політики. Фінансова політика для підвищення рівня її результативності потребує постійного

удосконалення системи прогнозування бюджетно-податкових показників. Пріоритетними напрямками фінансової політики на середньострокову перспективу мають стати вдосконалення інституційного середовища фінансового регулювання, підвищення дієвості фінансово-бюджетного планування і прогнозування, посилення взаємозв'язку бюджетно-податкового механізму із циклічністю економічного розвитку, забезпечення макроекономічної збалансованості. Бюджетна політика має бути спрямована на формування дієвої моделі перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи, сприяти соціально-економічному розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць. Належний рівень обґрунтованості управлінських рішень щодо формування бюджетних показників надасть змогу підвищити ефективність фінансово-бюджетної політики. Механізм публічних закупівель має ґрунтуватись на принципах прозорості, справедливості та ефективності. Необхідним є подальше посилення системності та послідовності у реалізації державної політики у сфері планування витрат бюджету, визначення оптимальної структури та змісту бюджетних програм, їх відповідність показникам розвитку галузей економіки на коротко- та середньостроковий періоди та напрямам соціально-економічного розвитку країни. Важливим є удосконалення стратегічного планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, планування бюджетних програм відповідно до завдань і функцій розпорядників бюджетних коштів, спрямування бюджетних асигнувань на цілі та завдання, визначені планом діяльності розпорядника бюджетних коштів, виконання поставленої мети та досягнення відповідних результатів бюджетної програми. Доцільним є підвищення фінансової спроможності територіальних громад, забезпечення збалансованого поєднання доходних та витраткових повноважень органів місцевого самоврядування. З огляду на посилення ролі витрат бюджету у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави та адміністративно територіальних одиниць, важливим є оптимізація кількості бюджетних програм, покращення якісного рівня управління бюджетними

коштами у межах встановлених бюджетних повноважень та проведення оцінки ефективності бюджетних програм, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. Важливим є розвиток дієвих інструментів, методів планування та прогнозування дохідної частини бюджету, у тому числі податкових надходжень [15,26,66,71,87].

Виважена бюджетна політика є ваговою умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних засад системи державного фінансового регулювання, результативності бюджетної системи, ефективності планування та використання видатків бюджету. Розробка та реалізація державної фінансової політики має ґрунтуватись на обґрунтованих положеннях, що сприятиме збалансованості фінансової системи та дієвості фінансового регулювання розвитку суспільства. Проте впродовж останніх років бюджетна політика держави не у достатній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки, соціальне забезпечення населення. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи бюджетного регулювання з врахуванням макроекономічної динаміки. Бюджетно-податкова політика є одним з вагомих інструментів впливу на соціально-економічний розвиток країни. Забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання потребує формування відповідної системи фінансового регулювання, спрямованої на управління результатами на основі удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних перетворень. До них належить зокрема, структурна перебудова економіки, захист навколишнього середовища, оборона, правопорядок, соціальна підтримка малозахисених верств населення, проведення фундаментальних наукових досліджень, охорона здоров'я тощо. Виходячи з цього, держава будує фінансову політику, основним завданням якої є пошук оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів із метою забезпечення зростання виробництва й добробуту населення. Для побудови такої моделі доцільно визначити рівень впливу держави на економічну

діяльність і рівень зобов'язань держави в питаннях соціального забезпечення громадян. Від цих факторів залежить, яка частка валового внутрішнього продукту має зосереджуватися у державних фінансових інституціях. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення потреб населення. Необхідним є забезпечення перетворення фінансового механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії. Важливими завданнями в умовах трансформаційних перетворень є проведення ефективної бюджетно-податкової політики, підвищення рівня прозорості бюджетного процесу. Зазначене надасть можливість підвищення інвестиційної складової вітчизняної економіки та збільшення обсягу податкових надходжень до бюджету, реформування податкової системи та використання податкового потенціалу територій для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим, важливо не тільки оптимізувати використання податкового потенціалу територій, а й створювати сприятливі умови для зростання економічної активності суб'єктів господарювання та економіки в цілому, у тому числі за рахунок запровадження принципів транспарентності податкових правовідносин, відновлення довіри між платниками податків та державою. Інститут бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу [15,25,26,71,82].

Бюджетно-податкова політика держави як динамічна система, що розвивається у залежності від соціально-економічних потреб суспільства має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Функціональне призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку, у залежності від показників економіки мають коригуватися цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах рецесії бюджетна політика має

реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни. Подальші наукові дослідження мають спрямовуватися на розробку ефективних фінансових механізмів участі держави у впровадженні інноваційної моделі розвитку економіки. Проблеми підвищення ефективності державного фінансового регулювання зумовлюють необхідність визначення теоретико-методологічних засад, напрямів розвитку та трансформації фінансово-економічних відносин із врахуванням зарубіжного досвіду. Розробка бюджетно-податкової політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси країни та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання у країні та регіонах. Дослідження питання впливу податкового навантаження на дохідну частину бюджету та економічний розвиток країни і адміністративно-територіальних одиниць є актуальним та необхідним для розробки і реалізації виваженої державної політики у сфері оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та формування доходів бюджету. Основним завданням бюджетного регулювання є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку країни, однак при цьому важливою є підтримка у необхідних межах запасу стійкості бюджетної системи, яка є одним з вагомих інструментів впливу на економічне зростання, разом з цим, з лагом у часі бюджетна система виступає як об'єкт впливу з боку макроекономічного

стану, тому важливим є визначення ступеня взаємовпливу бюджетної системи і соціально-економічного розвитку країни [1,26,56,71,85].

Бюджетно-податкова політика суттєво впливає на створення відповідних умов для дієвої структурної перебудови економіки з врахуванням ендогенних чинників економічного зростання, розвитку людського капіталу, розробки та впровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Вагомим механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційного характеру мають стати видатки розвитку державного та місцевих бюджетів, ступінь ефективності використання яких суттєво впливатиме на дієвість довгострокової стратегії економічного розвитку. Доцільним є планування найбільш ефективних та дієвих бюджетних програм та суспільних послуг, що спроможні забезпечувати економічний розвиток у перспективі, використання системи відповідних показників оцінки бюджетної результативності, дотримання принципу прозорості та підзвітності органів державного управління громадськості. З метою розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного часового інтервалу бюджетна політика має визначатися, виходячи, з одного боку, з циклічності економічного розвитку, з іншого, — зі стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у проведенні ефективного бюджетного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання. На кожному етапі економічного розвитку є необхідність розробки такого бюджетного механізму, який забезпечив би втілення поставлених завдань перед державою. З економічної точки зору, бюджетний механізм є сукупністю певних видів бюджетних відносин, методів формування та використання бюджетних коштів. Розвиток суспільства на даному етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів

бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи в цілому. Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Бюджетний механізм та реалізація відповідної політики у сфері державних фінансів із використанням регулюючих можливостей бюджету є вагомими інструментами впливу держави на розвиток економіки, забезпечення необхідного рівня соціальних стандартів. Особливо вагомим значення набуває бюджетний механізм за умови трансформаційних перетворень економіки та необхідності її стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекtonіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання. Бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в дієвий засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Соціальні пріоритети бюджетної політики мають зменшувати нерівномірність ринкового механізму розподілу доходів, вирішувати питання подолання бідності. Розбудова інституту бюджетної політики, що включає розробку відповідних норм, правил, інституцій сприятиме вирішенню проблем, які існують у сфері державних фінансів. Архітекtonіка бюджетної політики має створювати належні інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, які у сукупності повинні формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства [1,15,26,61,71].

Державна політика у сфері видатків бюджету суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. В умовах економічного спаду держава повинна здійснювати заходи щодо одночасного послаблення податкового навантаження на економіку та збільшення бюджетного дефіциту, таким чином, бюджетне регулювання дозволяє впливати на обсяг сукупного попиту, темпи і пропорції економічного розвитку. Важливою умовою посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства є розробка та запровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків державного та місцевих бюджетів. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів відбувається подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу як складової системи перспективного бюджетного прогнозування та планування. Удосконалення системи планування видатків місцевих бюджетів шляхом запровадження програмно-цільового методу сприятиме підвищенню бюджетної прозорості, взаємозв'язку пріоритетів соціально-економічного розвитку територій з фінансовою складовою місцевого самоврядування, посиленню ефективності використання бюджетних коштів з врахуванням досягнутих результатів бюджетних програм. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм. підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. Економічна стабілізація

на макрорівні невіддільна від загальної фінансової стабілізації в економіці, моніторинг макроекономічних показників дозволяє виявити реальну ситуацію у фінансовій сфері, у тому числі рівень бюджетного дефіциту, хід виконання бюджету, рівень заборгованості підприємств перед бюджетом, рівень інфляції, ставка рефінансування Національного банку, зміни валютного курсу тощо. Фінансова стабільність означає наявність стійких джерел фінансування, можливість залучення коштів на ринку капіталів, накопичення ресурсів для розширення виробництва і розвитку суспільного сектора економіки. Призначення бюджетно-податкового регулювання полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави та добробуту громадян за допомогою низки фінансових інституцій. Реалізація основної мети суспільного розвитку – створення умов для забезпечення гідного життя громадян передбачає в сфері державних фінансів досягнення збалансованості між соціальними зобов'язаннями органів державної влади та їх можливостями мобілізації фінансових ресурсів як на державному так і на місцевому рівні. Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Перспективне прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни та територій. За останні роки здійснено відповідні заходи щодо посилення обґрунтованості планування

видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства. Формування бюджетної політики на середньострокову перспективу дозволяє визначати стратегічні цілі бюджетної політики, забезпечити прозорість і відкритість щодо досягнення соціально-економічних завдань протягом запланованого періоду, досягати реалістичних прогнозів доходів бюджету; встановлювати основні пріоритети у сфері бюджетних видатків, забезпечувати своєчасне корегування бюджетної політики, посилити державний фінансовий контроль за реалізацією цілей, встановлених основними напрямками бюджетної політики, відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів за ефективністю використання бюджетних коштів. Основні напрями бюджетно-податкової політики мають формуватися із пріоритетів, які визначають дієвий інноваційний розвиток економіки, вагомим механізмом реалізації цього має стати бюджет розвитку. Доцільним є впровадження стратегічного планування у роботу головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними відповідних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, спрямовані на результат з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків. Бюджетне регулювання країни формується в умовах соціально-економічної політики, яка виходить з необхідності рівноправної участі держави у світових економічних і фінансових відносинах, підвищення якості державних суспільних послуг, що вимагає реалізації стратегії економічного зростання на якісно новому інституційному рівні. Необхідно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого державного фінансового контролю для посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства. Бюджетна політика повинна бути спрямована на відповідні економічні перетворення, ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджет як вагомий інструмент

системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Бюджетно-податкова політика як складова регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень. [1,15,29,66,71].

3.2. Напрями удосконалення бюджетно-податкових механізмів як складової фінансово-економічної політики

Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави. Встановлення довго- і середньострокових цілей та завдань бюджетної політики, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування та посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави. Розробка і реалізація бюджетної політики мають спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань бюджетних відносин, що посилять збалансованість державних фінансів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів у країні. Інституційна модель бюджетної політики має поєднати, виходячи з положень економічної архітекτονіки, соціальні та інноваційні бюджетні складові, що забезпечить якісний рівень функціонування фінансово-економічної системи держави. Підвищення ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально – економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами. З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування,

застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції бюджетної системи та приведення її у відповідність з пріоритетами бюджетної політики соціально-економічного розвитку країни. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі бюджетного регулювання економіки, що формується у певному середовищі суспільства. Вирішення завдань бюджетної політики залежить від вибору та реалізації методів бюджетного регулювання, тому перш за все при формуванні бюджетної політики необхідно чітко визначити її пріоритети, які повинні бути досягненні при її реалізації. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Пріоритетним напрямом бюджетної політики у сфері формування дохідної частини бюджету є покращення дієвості механізму адміністрування податків. Податкова політика як складова системи формування доходів бюджету перебуває під впливом економічних трансформацій і адаптується до макроекономічних умов. При розробці і реалізації фінансово-бюджетної політики країни достатньо важливим є формування дохідної частини бюджету. Важливим є зростання ефективності управління структурою податкових надходжень бюджету. Для підвищення ефективності формування доходів бюджету доцільним є забезпечення принципу інституційної стабільності податкового простору. Бюджетна політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи управління публічними фінансами, посилення ефективності бюджетних механізмів, спрямованих на економічне зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від

якісного рівня інституційної складової бюджетної архітекτονіки, стійкості бюджетної системи країни, дієвості впливу бюджетних інструментів на соціально-економічний розвиток країни [1,15,61,71,93].

Основними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм. підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. Бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в дієвий засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Соціальні пріоритети бюджетної політики мають зменшувати нерівномірність ринкового механізму розподілу доходів, вирішувати питання

подолання бідності. Розбудова інституту бюджетної політики, що включає розробку відповідних норм, правил, інституцій сприятиме вирішенню проблем, які існують у сфері державних фінансів. Архітектоніка бюджетної політики має створювати належні інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, які у сукупності повинні формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства. Державна політика у сфері видатків бюджету суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. В умовах економічного спаду держава повинна здійснювати заходи щодо одночасного послаблення податкового навантаження на економіку та збільшення бюджетного дефіциту, таким чином, бюджетне регулювання дозволяє впливати на обсяг сукупного попиту, темпи і пропорції економічного розвитку. Підвищення ефективності управління бюджетним процесом передбачає формування бюджетної політики на основі сталого, довгострокового підходу. Розробка бюджетної стратегії надасть можливість для спрямування розпорядників бюджетних коштів на обґрунтоване визначення цілей і завдань та досягнення конкретних результатів; розробити довгострокові орієнтири формування і реалізації бюджетної політики, встановити баланс між поточними та капітальними видатками бюджету, що сприятиме забезпеченню стабільності бюджетної системи, оптимізації бюджетних видатків, посилення бюджетної стійкості та збалансованості в довгостроковій перспективі. Підвищення ефективності управління результатами в процесі виконання бюджету необхідно здійснювати шляхом запровадження постійного моніторингу реалізації бюджетних програм на основі удосконалення системи показників, які підлягають моніторингу, розробки методології корегування бюджетних програм, з огляду на реалізацію ними загальнодержавних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, розвитку методологічних засад визначення напрямів спрямування та критеріїв розподілу субвенцій на виконання інвестиційних проектів на середньо- та довгострокову перспективу.

Політику державних видатків можна вважати ефективною за умови збільшення співвідношення сукупного показника результативності бюджетних програм до загального обсягу бюджетних видатків [15,27,61,71,87].

Результативність виконання бюджетних програм і, відповідно, використання бюджетних коштів значною мірою залежить від налагодження дійового державного контролю на всіх етапах бюджетного процесу, що має забезпечувати належне виконання бюджетних програм згідно з паспортом програми, цільове використання бюджетних коштів відповідно до затвердженого кошторису, своєчасне виявлення неефективного використання бюджетних коштів, розробку пропозицій та заходів щодо усунення та недопущення зазначеного у наступних періодах, правильність і достовірність ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, інформування відповідних органів влади та громадськості про законність та ефективність використання бюджетних коштів. Посилення дієвості контролю за виконанням бюджетних програм передбачає запровадження оперативного контролю з боку головних розпорядників бюджетних коштів за показниками, що характеризують стан виконання бюджетних програм, методології аналізу впливу використаних коштів на реалізацію загальнодержавних пріоритетів соціально-економічного розвитку та проведення структурних перетворень в економіці країни; удосконалення процедур звітності щодо використання бюджетних коштів в частині підготовки окремих звітів про виконання бюджету розвитку державного бюджету та бюджетів розвитку місцевих бюджетів; запровадження програмно-цільового методу планування бюджету на місцевому рівні, з урахуванням результатів реалізації пілотних проектів в адміністративно-територіальних одиницях країни. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи

соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітектури, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорої та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки. Розробка та реалізація податкової політики має здійснюватися з урахуванням підвищення конкурентоспроможності національної економіки, зростання економічної активності суб'єктів господарювання, збільшення позитивного впливу ендогенних та екзогенних факторів на процеси суспільного відтворення. Розвиток інституційної архітектури податкового регулювання має забезпечити відповідність податкової системи вимогам стратегічних завдань економічного і соціального розвитку країни. Для підвищення ефективності використання бюджетних коштів доцільним є оновлення методології моніторингу та оцінки ефективності бюджетних програм. Виконання стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни вимагає вдосконалення структури системи державного фінансового контролю, посилення взаємозв'язків між складовими

системи управління державними фінансами. Доцільним є подальший розвиток відповідних механізмів та інструментів державного фінансового аудиту в умовах трансформації фінансово-економічної системи [1, 26,61,71,95].

Бюджетна політика є однією зі складових економічної політики та інструментом реалізації функцій, покладених на державу, зокрема щодо розробки та впровадження стратегії економічного зростання. З огляду на це, основними завданнями на даному етапі економічного розвитку мають стати: затвердження довгострокової стратегії соціально-економічної політики, здійснення структурної перебудови економіки у відповідності з сучасними вимогами глобалізованого середовища, створення ефективної моделі державного управління процесами економічного зростання як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм. підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. Важливого значення набуває удосконалення системи середньострокового бюджетного планування і прогнозування виходячи з макроекономічної та бюджетної стратегії, що надасть можливість сформулювати пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку країни, оцінити необхідні фінансові ресурси для реалізації даних завдань та визначити основні джерела їх отримання. Розробка середньострокових та довгострокових бюджетних прогнозів надає можливість для прийняття обґрунтованих, раціональних рішень щодо формування та реалізації бюджетної політики,

оцінки їх наслідків у майбутньому. Підвищення дієвості бюджетної політики та її взаємозв'язків з фінансовими інститутами на сучасному етапі розвитку системи державних фінансів обумовлює необхідність поглиблення дослідження бюджетної архітектури, розробки концепції її інституціоналізації на основі обґрунтування оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових, що визначають бюджетний простір. Формування обґрунтованої бюджетної архітектури надасть можливість реагувати на вплив ендогенних та екзогенних факторів, зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури, зберігаючи відповідні бюджетні параметри цілісного економічного розвитку та забезпечити фінансову стійкість держави на основі застосування якісних перспективного бюджетного прогнозування та планування. Необхідно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого державного фінансового контролю для посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства. Бюджетна політика як складова регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень. Бюджетне планування та прогнозування доцільно розглядати як комплексний адаптивний процес реалізації регуляторного механізму фінансової політики у межах якої здійснюється сукупність відповідних заходів в частині формування, коригування, контролю та моніторингу системи бюджетних показників з урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку країни та сукупного впливу зовнішніх факторів на збалансованість та стійкість бюджетної системи. Прогнозування доходної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який, певним чином, дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості

формування бюджетних доходів у територіальному та галузевому аспектах, показник кореляції між рівнем оподаткування у розрізі окремих податків та обсягом податкових надходжень, що сприяє підвищенню дієвості бюджетної політики. Бюджетна політика є вагомим важелем впливу на процеси соціально-економічного розвитку країни. Завдяки виваженій та обґрунтованій бюджетній політиці держава може відігравати активну роль у регулюванні економічних процесів, забезпеченні соціального захисту громадян. Виступаючи складовою основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, бюджетна політика спрямована на оптимізацію формування бюджетних доходів і використання державних фінансових ресурсів, управління показниками дефіциту бюджету та державного боргу, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу. Бюджетна політика розглядається як процес формування та витрачання державою фінансових ресурсів з метою виконання відповідних функцій. Підвищення ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої вагомості. З метою реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами. Бюджетний механізм має забезпечувати систему бюджетного регулювання, відображати певну спрямованість бюджетних відносин на виконання економічних і соціальних завдань на конкретному етапі розвитку держави [15,26,71,91,104].

Стратегічним напрямом розвитку суспільних відносин є посилення ролі держави в економіці й соціальному забезпеченні, що викликає необхідність застосування інструментарію бюджетного регулювання на більш якісному

рівні. Сукупність форм та методів формування і використання бюджетних фінансових ресурсів, які складають бюджетний механізм, орієнтується на пошук компромісу інтересів усіх учасників бюджетного процесу поряд із підвищенням їх відповідальності задля вирішення завдань стимулювання економічного зростання, формування структурних зрушень у основних галузях відповідно до суспільних пріоритетів, прискорення науково-технічного розвитку, підвищення рівня соціальних стандартів. Бюджетна політика має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин у складі фінансової політики, спрямованої на створення умов для підвищення якості державних послуг, соціально-економічного розвитку країни та територій. Бюджетна система є вагомим складовим державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі фінансово-бюджетного регулювання економіки, що формується у певному інституційному середовищі та являє сукупність таких фінансово-бюджетних і економічних складових, як дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси в країні, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Перетворення системи фінансово-бюджетного регулювання значною мірою пов'язано зі зміною інституційного середовища суспільства, складові фінансової політики удосконалюються з розвитком соціально-економічної сфери, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітекtonіки бюджетної системи. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток країни потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого

державного фінансового контролю. Бюджетна система є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку країни. При формуванні бюджетної політики важливо виходити з необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності, передбачуваність бюджетної політики є однією з основних складових макроекономічної стабільності. Державний бюджет має виступати в якості інструменту проведення структурних перетворень, підтримки позитивних процесів у сферах економічної діяльності. Важливим є розуміння сутності бюджетної політики та зміст її механізму формування з метою комплексного вирішення завдань, що стоять перед державою у бюджетній сфері. Основна мета бюджетної політики полягає у забезпеченні стійкого довготривалого економічного зростання шляхом структурно-інноваційних перетворень економіки, створення сприятливого інвестиційного середовища. Важливим є забезпечення ефективного використання бюджетних коштів в усіх ланках бюджетної системи. Для досягнення цієї мети необхідно створити умови, що сприятимуть розвитку конкурентоспроможного реального сектора економіки, сформувати ефективну та результативну фінансово-бюджетну систему [1,29,71,85,95].

Одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, зміст якого полягає у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньо- та довгостроковий період, зважаючи на необхідність виконання завдань, які постають перед суспільством на певному етапі його розвитку. Проведення цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики передбачає запровадження стратегічного бюджетного планування. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання найважливіших проблем державного впливу на економічний розвиток. Важливого значення набуває удосконалення системи перспективного бюджетного планування і прогнозування виходячи з макроекономічної та

бюджетної стратегії, що надасть можливість сформулювати пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку країни, оцінити необхідні фінансові ресурси для реалізації даних завдань та визначити основні джерела їх отримання. Розробка середньострокових та довгострокових бюджетних прогнозів надає можливість для прийняття обґрунтованих, раціональних рішень, оцінки їх наслідків у майбутньому. Перспективне прогнозування бюджету є важливою складовою бюджетної стратегії країни. Перспективне планування видатків бюджету є одним із необхідних інструментів державного регулювання соціально-економічного стану країни та передумовою підвищення керованості бюджетного процесу, впливу видатків на досягнення цілей та завдань розвитку національної економіки. При формуванні видатків бюджету держава виходить із розуміння необхідності забезпечення фінансування стратегічних довгострокових програм економічного розвитку, отже є важливим встановлення в видаткових призначеннях бюджету обґрунтованих пропорцій між видатками споживання та видатками розвитку та дотримання їх у ході фінансування відповідних бюджетних програм. Вагомим є перехід до перспективного бюджетного планування видатків: на плановий і два наступні бюджетні періоди, на рівні головних розпорядників бюджетних коштів із врахуванням стратегічних планів їх діяльності як основного документу із формування державної політики у відповідній галузі економіки, що визначає місію відповідного розпорядника коштів як суб'єкта державного управління, цілі, завдання, функції, заходи, очікувані результати з урахуванням наявних фінансових ресурсів. Запровадження середньострокового бюджетного планування для реалізації цілей національної політики за допомогою видатків бюджету в рамках макроекономічної та фінансової стратегії вимагає від головних розпорядників бюджетних коштів якісного рівня підготовки обґрунтованих програм галузевого розвитку. Вдосконалення бюджетного регулювання у сфері видатків на середньо- та довгострокову перспективу базується на засадах удосконалення ефективності бюджетного механізму, як інструменту економічного розвитку, посилення впливу бюджетних коштів на реалізацію

цілей суспільного зростання, розвитку системи управління державними фінансами, що дозволить підвищити результативність виконання стратегічних завдань розвитку країни. Розробка бюджетної стратегії із врахуванням циклічності економічного розвитку, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення завдань бюджетної політики попередніх періодів, реформування державного сектору економіки позитивним чином вплинуть на ефективність регулювання у сфері видатків бюджету. Доцільним є наукове обґрунтування застосування інституційного підходу до удосконалення податкової політики, що дозволить врахувати існуючий стан соціально-економічного середовища при інституційних перетвореннях, спрямовувати їх на вирішення найбільш актуальних суспільних проблем. Зміни у податковій політиці мають бути взаємопов'язані з суспільним розвитком та відображати його соціальну і економічну сторони, що дозволить мінімізувати негативний вплив дестабілізуючих факторів та уникнути соціальних і економічних проблем. Важливим є розкриття податкової політики, як адаптивного механізму у системі державного регулювання соціально-економічних процесів, що дозволить підвищити його стійкість і ефективність у невизначених, складних та динамічних умовах розвитку викликаних змінами соціального та економічного середовища країни. Наукове обґрунтування напрямів удосконалення податкової політики як складової фінансово-економічної політики сприятиме інституалізації податкових відносин. Методологія дослідження інституційного підходу до розвитку податкової політики базується на взаємовпливі формальних і неформальних інституцій, інститутів державного, міждержавного регулювання, саморегулювання та приватного регулювання. При такому підході податкову політику необхідно розглядати як цілісну систему, механізми впорядкування податкових відносин досліджувати у взаємозв'язку із правовими, політичними, соціальними, психологічними, організаційними явищами, які є характерними для країни у конкретно-історичний момент її розвитку. Такий підхід до розвитку податкової політики та визначення напрямів її удосконалення дозволяє враховувати вплив

політико-юридичних: політична стабільність, норми і вимоги до охорони навколишнього природного середовища, оподаткування, міжнародної торгівлі, виконання контрактів, умов праці, економічних: економічне зростання, бюджетна, грошово-кредитна, інвестиційна, галузева, валютна, цінова, антициклічна, конкурентна та зовнішньоекономічна політика, соціально-культурних: демографія, розподіл доходів, освіта, споживчі уподобання, довіра до уряду, соціальна відповідальність, соціальний добробут та технологічних: державне регулювання наукових досліджень, технологічні нововведення, рівень споживання енергії, розвиток інформаційних технологій, кваліфікація робочої сили факторів зовнішнього середовища на систему податкових відносин. Розвиток податкової системи має враховувати наявність значної кількості дестабілізуючих факторів в країні, упереджувати їх негативний вплив на соціально-економічний розвиток у майбутньому. Для вітчизняних реалій найбільш проблемними факторами, які заважають веденню підприємницької діяльності в порядку зменшення їх негативного впливу є: інфляція, корупція, політична нестабільність, податкове регулювання, урядова нестабільність, доступ до фінансування, державна неефективність, валютне регулювання, недостатньо освічена робоча сила. Сучасна інституціональна економіка розглядає інститути як набір правил, які визначають, які дії є дозволеними або обмеженими, які процедури повинні бути дотримані і яка інформація повинна бути надана або не надана. Інституції податкової політики встановлюють певні правила у відносинах між державою та платниками податків і зборів щодо формування загальнодержавного централізованого фонду фінансових ресурсів з метою ефективного забезпечення виконання державою її основних і додаткових функцій. Інституційний підхід надає можливість розкрити податкову політику як складну інтегровану в соціально-економічний розвиток країни систему фінансових відносин між різними взаємодіючими інститутами: Державна податкова служба України, її органами, платниками податків і зборів та державою, яка виконує функції правового забезпечення і нагляду в сфері оподаткування з метою забезпечення його стабільного функціонування та

розвитку. Розкриття змісту інституційного устрою системи податкової політики зумовлює необхідність застосування положень інституціоналізму. При визначенні напрямів розвитку досліджуваної системи доцільно враховувати важливість формальних інститутів в інституційній системі, їх вплив на фінансові відносини між головними суб'єктами оподаткування – це дозволяє розглядати податкову політику як багаторівневу систему взаємопов'язаних елементів, до складу якої варто відносити сукупність первинних регулюючих інститутів: платників податків і зборів, Державна податкова служба України, яка через встановлення норм та правил взаємодії усіх суб'єктів податкових відносин у податковій системі контролює їх дотримання, інших національних та міжнародних інститутів – організацій, які забезпечують поєднання інтересів всіх суб'єктів податкових відносин [15,56,71,82,91].

Інституційний механізм податкової політики – це економічний механізм, його організаційна структура, методи побудови, способи узгодження дій його складових елементів, інституційні фактори та явища його зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування, є системою взаємовідносин усієї сукупності суб'єктів на основі формальних і неформальних інституцій в рамках існуючого інституційного середовища. Значний вплив на розвиток податкової політики має інституційна інфраструктура, яка визначається сукупністю інститутів, які необхідні для управління соціально-економічним розвитком країни. Формальні та неформальні інституції, що регламентують фінансові відносини в країні, передбачають наявність законодавчо визначених організаційних структур з метою досягнення певних цілей. Напрями удосконалення податкової політики повинні передбачати можливість її адаптації до змін зовнішнього соціально-економічного середовища, факторів та обмежень, що прямо чи опосередковано впливають на діяльність усіх учасників податкових відносин. Податкова політика є адаптивним механізмом у системі державного регулювання соціально-економічних процесів на міжнародному, макро-, мезо- мікро- та нанорівнях, спрямованим на забезпечення впорядкування, злагодженої взаємодії та відповідності регулятивних заходів,

відповідно до змін соціального та економічного середовища з метою забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Адаптація повинна підвищувати ефективність заходів податкової політики в умовах циклічності в соціально-економічному розвитку, здатність системи своєчасно реагувати на зміни і таким чином зберігати інституційну спроможність. Розробка основних напрямів бюджетної політики, бюджетного планування на середньострокову перспективу з урахуванням динаміки макроекономічних показників, стійкості бюджетної системи, функцій та завдань головних розпорядників бюджетних коштів надасть можливість підвищити якісний рівень бюджетного впливу на економічне зростання. Бюджетне прогнозування доцільно розглядати як дієвий інструмент формування бюджетної політики, у тому числі планування видатків бюджету з урахуванням динаміки показників соціально-економічного розвитку країни, рівня бюджетної збалансованості та стійкості бюджетної системи. Перспективне прогнозування бюджету є важливою складовою бюджетної стратегії країни [15,61,71,93,95].

Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на суспільний розвиток. Прогнозний показник питомої ваги видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2025-2034 років становить 38,75 відсотка, найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – 9,45 відсотка; оборону – 6,30, освіту – 5,48; загальнодержавні функції – 4,85; охорону здоров'я – 3,64; економічну діяльність – 3,45; громадський порядок, безпеку та судову владу – 2,92 відсотка; найменше – видатки на охорону навколишнього природного середовища – 0,48 відсотка; духовний та фізичний розвиток – 0,86; житлово-комунальне господарство – 1,32 відсотка.

Висновки до розділу 3

Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи управління публічними фінансами, посилення ефективності бюджетних механізмів, спрямованих на економічне зростання. Бюджетна політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової бюджетної архітектури, стійкості бюджетної системи країни, дієвості впливу бюджетних інструментів на соціально-економічний розвиток країни.

Пріоритетним напрямом бюджетної політики у сфері формування дохідної частини бюджету є покращення дієвості механізму адміністрування податків. Податкова політика як складова системи формування доходів бюджету перебуває під впливом економічних трансформацій і адаптується до макроекономічних умов. При розробці і реалізації фінансово-бюджетної політики країни достатньо важливим є формування дохідної частини бюджету. Важливим є зростання ефективності управління структурою податкових надходжень бюджету. Для підвищення ефективності формування доходів бюджету доцільним є забезпечення принципу інституційної стабільності податкового простору.

Бюджетна політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи управління публічними фінансами, посилення ефективності бюджетних механізмів, спрямованих на економічне зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової бюджетної архітектури, стійкості бюджетної системи країни, дієвості впливу бюджетних інструментів на соціально-економічний розвиток країни.

Основними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів.

Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на суспільний розвиток.

Прогнозний показник питомої ваги видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2025-2034 років становить 38,75 відсотка, найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – 9,45 відсотка; оборону – 6,30, освіту – 5,48; загальнодержавні функції – 4,85; охорону здоров'я – 3,64; економічну діяльність – 3,45; громадський порядок, безпеку та судову владу – 2,92 відсотка; найменше – видатки на охорону навколишнього природного середовища – 0,48 відсотка; духовний та фізичний розвиток – 0,86; житлово-комунальне господарство – 1,32 відсотка.

Бюджетного регулювання має постійно вдосконалюватися та адаптуватися до інституційних перетворень економічного середовища, динаміки і тенденцій суспільного розвитку, економічної циклічності з урахуванням необхідності підвищення рівня збалансованості та ефективності функціонування державних фінансів. Результативність бюджетної стратегії визначається як перевищення ефективності видатків бюджету фіскального впливу доходів бюджету. Значення цього перевищення повинно бути найбільшим. Країни, які здатні у певній мірі досягнути зазначеного мають дієвий фінансовий інструмент економічного зростання. Подальші наукові дослідження теоретичних засад розвитку бюджетних відносин сприятимуть

підвищенню рівня ефективності використання бюджетних коштів та результативності бюджетної системи як інструменту впливу на дієвість функціонування національної економіки.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у третьому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [3-12].

Список використаних джерел до розділу 3

1. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
2. Гаврилова Л.В. Перспективне бюджетне планування як складова бюджетного процесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019.№3. С. 65–71.
3. Zharikov A.Yu. State financial policy in the system of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic.2020. Vol.3. N.59. pp.20-25.
4. Жаріков А.Ю. Інституційні засади формування системи бюджетно-податкового регулювання. *Агросвіт*. 2020. № 24. С. 79–85.
5. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL:[http:// www.economy. nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua)
6. Жаріков А.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі* . 2023. № 58. С. 5–11.
7. Жаріков А.Ю. Економічна сутність формування бюджетної політики //Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3.С. 38-40.
8. Жаріков А.Ю. Бюджет у системі державного регулювання економіки //Міжнародна науково-практична конференція " Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України ", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С. 28-30.

9. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.57-60.
10. Жаріков А.Ю. Формування фінансово-бюджетних відносин в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція " Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки ", (м.Київ,14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.45-47.
11. Жаріков А.Ю. Фінансовий механізм у системі економічного розвитку // Міжнародна науково-практична конференція "Сучасні дослідження світової науки",(м.Львів, 25-27 грудня 2022 р.). Львів , 2022. С.1016-1022.
12. Жаріков А.Ю. Напрями бюджетної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів. "Фінансова політика як складова економічного розвитку" : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 57–59.
13. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2020. Вип. 44. С. 172–179.
14. Канєва Т.В. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджетних установ. Бізнес Інформ, 2020 № 1 (504). С. 115–122.
15. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
16. Корнієнко Н.М. Стратегічне та середньострокове планування видатків як інструменти підвищення ефективності використання бюджетних коштів // Наукові праці НДФІ. 2012. № 2. С. 61–64.

17. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // Вісник Львівської державної фінансової академії 2012. № 23. С. 28–35.
18. Корнієнко Н.М. Оцінка і моніторинг ефективності бюджетних програм // Економічний часопис-XXI: науковий журнал. 2013. № 5–6(2). С. 31 – 33.
19. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
20. Коровій В. В. Основні напрями державної фінансової політики. Агросвіт. 2021. № 12. С. 51–57.
21. Козарезенко Л.В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
22. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 1(90). С. 74–82.
23. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. Бізнес Інформ. 2017. № 9. С. 58–62.
24. Макогон В.Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. Бізнес Інформ. 2017. № 10. С. 314–318.
25. Макогон В.Д. Стратегічні пріоритети бюджетної політики в умовах інституційних перетворень. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. С. 38–45.
26. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. 364 с.
27. Максютя А.А. Бюджетна стратегія як інструмент економічного зростання // Економічний часопис-XXI. 2013. № 5-6(1). С. 34 - 37.

- 28.Мярковський А. І. Пріоритетні напрями бюджетної політики // Наукові праці НДФІ. 2010. Вип. 1 (50). С. 3–14.
- 29.Мярковський А. І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни // Вісник КНТЕУ. 2010. № 5. С. 5–15.
- 30.Набока Т.С. Проблематика оцінювання виконання бюджетних програм в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. №7. С. 298-303.
- 31.Офіційний сайт Верховної ради України: zakon.rada.gov.ua
- 32.Офіційний сайт Державної казначейської служби України: www.treasury.gov.ua
- 33.Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс: www.minfin.gov.ua].
- 34.Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії: <http://ec.europa.eu/eurostat>
- 35.Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р.
- 36.Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р.№1805-р.
- 37.Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-ІХ.
- 38.Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану»
- 39.Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»

40. Чугунов І.Я. Інституційна архітектура бюджетної системи. Фінанси України. 2008. № 11. С. 3–10.
41. Пасічний М.Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
42. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
43. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
44. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 р. № 2629-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
45. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
46. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
47. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
48. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
49. Про схвалення Основних напрямів бюджетної політики на 2019-2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2018 р. № 315-р. Режим доступу: [www. http://zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
50. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 р. № 548. Режим доступу: [www. https://zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
51. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 616 с.
52. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації / за ред. І.О.Луїної. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2014. 296 с.

53. Самошкіна О.А. Формування видатків бюджету у системі суспільного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 21. С. 79-84.
54. Самуельсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 19-е изд.: пер.с англ. М.: Вильямс, 2015. 1360 с.
55. Тірбах Л. В. Проблеми та напрями реалізації бюджетної політики в Україні // *Вісник Житомирського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. № 1 (75). С. 197–202.
56. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. К.: НІОС, 2003. 488 с.
57. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Теоретико-методологічні засади удосконалення програмно-цільового методу планування видатків бюджету. *Фінанси України*. 2004. №9. С. 37-44.
58. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. *Фінанси України*. 2008. №5. С. 3-14.
59. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни // *Казна Україна*. 2014. № 6. С. 25–28.
60. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень// *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
61. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності // *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64–77.
62. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
63. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації/ В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С.Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.

64. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Науковий вісник Полісся. 2018. № 1(13).Ч.1. С. 54-61.
65. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку України // Вісник КНТЕУ. 2018. №3. С.103–116.
66. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С.5–18.
67. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2019. № 2. С.103–121.
68. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. Вісник КНТЕУ. 2019. № 3. С.40–52.
69. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2. С.87–98.
70. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. Вісник КНТЕУ. 2020. № 6. С.57–65.
71. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.
72. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5 (145). С. 124–137.
73. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31.
74. Afonso, A., & Jalles, J. T. Fiscal composition and long-term growth // *Applied Economics*. 2014. vol. 46(3). – pp. 349-358.
75. Arestis, P. (2012). Fiscal policy: a strong macroeconomic role. *Review of Keynesian Economics*, 1(1), pp. 93–108.

76. Ahmed, I., Socci, C., Severini, F., Pretaroli, R. (2019). Fiscal policy for households and public budget constraint in Italy. *Economia Politica*, 36(1), pp. 19-35.
77. Azzimonti, Marina, Eva De Francisco, and Vincenzo Quadrini. Financial globalization, inequality and the rising public debt // *The American Economic Review*. 2014. vol. 104 (8). pp. 2267-2302.
78. Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.
79. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
80. Cimadomo Jacopo. Fiscal Policy in Real Time // *The Scandinavian Journal of Economics*. 2012. vol. 114 (2). pp. 440-465.
81. Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4). p.113–122.
82. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 3-4 (2). pp. 66-69.
83. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1.pp.54–61.
84. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.
85. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.

86. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 5. pp. 197-203.
87. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17, Issue 3, pp. 101-110.
88. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. The potential of modern science. volume 2. *Science Publishing*. London, United Kingdom. 2019. pp. 29-44.
89. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Volume 17, Issue №4, pp. 252-261.
90. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 17. 2020, Issue №1, pp. 134-142.
91. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. 2020. No. 1 pp. 130-135.
92. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. N. 2. pp. 100-107.
93. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. 4, Issue №35. pp. 328-334.
94. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(1), pp. 42-52.

95. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph. Primedia eLaunch. Boston, USA. 2020. pp.139-160.
96. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2020. Vol.3. N.54. pp.12-18.
97. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
98. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country . Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.
99. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.
100. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. Actual problems of science and practice. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.
101. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal regulation in the conditions of social and economic transformations. Scientific basis of solving of the modern tasks . Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference. Frankfurt am Main, Germany 2020. pp. 26-30.
102. Chugunov I., Nasibova O. Public funding of social protection: Impact on social indicators in Eurozone countries. Investment Management and Financial Innovations. Vol.18. Issue 2. 2021. pp. 181–192.
103. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. Public and Municipal Finance. 2023, № 12(1), pp.1-11.

104. Chugunov, I., Makohon, V., Kaneva, T., Adamenko, I. Influence of financial support of human capital development on economic growth. *Problems and Perspectives in Management* this link is disabled, 2022, 20(2), стр. 269–280.
105. Chugunov, I., Sidelnykova, L., Sosnovska, O., Zhytar, M., Navolokina, A. Tools for Assessing the Level of Adaptivity of the Financial Architecture of Economy to Financial Globalization Conditions based on the Capacity of Banks, Non-Banking Financial Institutions and Stock Market. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 2022, № 19, pp.1075–1084.
106. Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. *European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research (Hamburg, Germany, April 28, 2022). "EASR". No. XXVIII (2022), pp. 6-7.*
107. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. №10(1), pp. 42-52.
108. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery from COVID-19 and Sustainable Development. *Problemy ekorozwoju – problems of sustainable development*. 2022, № 17(2), pp.102-109.
109. Morozova, L, Kholiavko, N, Zhavoronok A Integrated Model of the Higher Education Financing Under the Quadruple Helix Concept. *International Journal of Computer Science and Network Security* 2021 VOL.21 No.7. pp.125-132.
110. Seliverstova L., Tkachenko N., Kurmaiev P., Pozhydaeva M. Features of financing military defense of NATO countries 2020 features of financing NATO's armed forces. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol 9 (26), P.117-124.

111. Fedyshyn M., Morozova L. Development Fintech Ecosystem: Evidence of European Countries for Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.22 No.2, February 2022. Journal article DOI: 10.22937/IJCSNS.2022.22.2.5
112. Cogan, J. F., Taylor, J. B., Wieland, V., Wolters, M. H. Fiscal consolidation strategy // *Journal of Economic Dynamics and Control*. 2013. vol. 37(2). pp. 404-421.
113. DeLong, J. B., Summers, L. H. (2012). Fiscal policy in a depressed economy. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2012(1), pp. 233-297.
114. Gaspar, V., Amaglobeli, D., Garcia-Escribano, M., Prady, D., Soto, M. (2019). Fiscal policy and development: Human, social, and physical investments for the SDGs. *International Monetary Fund*, 45 p.
115. Ho, A. (2018). From performance budgeting to performance budget management: theory and practice. *Public Administration Review*, 78(5), pp. 748-758.
116. Larch, M., Orseau, E., Van Der Wielen, W. (2021). Do EU fiscal rules support or hinder counter-cyclical fiscal policy?. *Journal of International Money and Finance*, Volume 112, 102328.
117. *Managing Public Expenditure. A reference book for transition countries.* OECD: [Electronic resource]. Access mode: <http://www.worldbank.org/publicsector/pe/oecdpehandbook.pdf>
118. Pasichnyi M. (2017). Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. *Problems and Perspectives in Management*, 15(3), pp.316-322.
119. Teles, V., Mussolini, C. (2014). Public debt and the limits of fiscal policy to increase economic growth. *European Economic Review*, 66, pp. 1–15.

120. The official website of OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org>
121. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>
122. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>
123. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>
124. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад та механізмів формування бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень зроблені *наступні висновки*:

1. Бюджетно-податкова політика суттєво впливає на створення відповідних умов для підвищення рівня розвитку національної економіки з урахуванням достатнього рівня збалансованості державних фінансів, дієвості бюджетного планування, системи міжбюджетних відносин, державного фінансового контролю. Вагомою умовою досягнення основних цілей бюджетної політики є розвиток інструментарію оцінки та моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних програм, що надасть можливість забезпечити відповідний взаємозв'язок між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів.

2. Досвід зарубіжних країн показує, що дієвість бюджетно-податкової політики залежить від рівня розвитку фінансових інститутів, економічних відносин. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, подальшого розвитку програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю. У країнах із розвинутою економікою відбувається застосування сучасних методів управління державними фінансовими ресурсами, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів, низка провідних країн використовують дієві механізми інтеграції коротко- і середньострокового бюджетного планування.

3. Пріоритетним напрямом бюджетної політики у сфері формування дохідної частини бюджету є покращення дієвості механізму адміністрування податків. Податкова політика як складова системи формування доходів бюджету перебуває під впливом економічних трансформацій і адаптується до макроекономічних умов. При розробці і реалізації фінансово-бюджетної політики країни достатньо важливим є формування дохідної частини бюджету.

Важливим є зростання ефективності управління структурою податкових надходжень бюджету. Для підвищення ефективності формування доходів бюджету доцільним є забезпечення принципу інституційної стабільності податкового простору.

4. Бюджетна політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи управління публічними фінансами, посилення ефективності бюджетних механізмів, спрямованих на економічне зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової бюджетної архітектури, стійкості бюджетної системи країни, дієвості впливу бюджетних інструментів на соціально-економічний розвиток країни.

5. Основними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів.

6. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Важливим є удосконалення та посилення ефектів податкового стимулювання людського капіталу як інструменту ендogenous економічного зростання.

7. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітектури, циклічності економічного розвитку,

стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорі та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки. Інституційна трансформація бюджетно-податкових відносин держави та територіальних громад зумовлює необхідність визначення рівня доходів бюджету від основних податків, які є вагомим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту, на цілі соціального та економічного розвитку.

8. Важливим є постійний розвиток структурно-функціональної моделі оподаткування з урахуванням її впливу на фактори виробництва та споживання, забезпечення достатнього обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів. З метою підвищення рівня бюджетної ефективності в частині фінансування соціальної сфери необхідним є упорядкування переліку та кількості соціальних пільг, використання інструментарію надання адресної соціальної допомоги, оптимізація соціальної інфраструктури відповідно до особливостей та потреб територіальних громад.

9. Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на суспільний розвиток.

Прогнозний показник питомої ваги видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2025-2034 років становить 38,75 відсотка, найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – 9,45 відсотка; оборону – 6,30, освіту – 5,48; загальнодержавні функції – 4,85; охорону здоров'я – 3,64; економічну діяльність – 3,45; громадський порядок, безпеку та судову владу – 2,92 відсотка; найменше – видатки на охорону навколишнього природного середовища – 0,48 відсотка; духовний та фізичний розвиток – 0,86; житлово-комунальне господарство – 1,32 відсотка.

10. Результативність виконання бюджетних програм соціального захисту населення надасть можливість підвищити якість і доступність соціальних послуг, сприятиме досягненню відповідного рівня добробуту громадян. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Номінальний та реальний валовий внутрішній продукт
за 2010-2022 рр.

	Валовий внутрішній продукт		Індекс- дефлятор ВВП, %
	номінальний, млн. грн.	реальний, % до відповідного періоду попереднього року	
2010	1 079 346	104,1	113,7
2011	1 299 991	105,5	114,2
2012	1 404 669	100,2	107,8
2013	1 465 198	100,0	104,3
2014	1 586 915	93,4	115,9
2015	1 988 544	90,2	138,9
2016	2 385 367	102,4	117,1
2017	2 983 882	102,5	122,1
2018	3 560 596	103,4	115,4
2019	3 977 198	103,2	108,1
2020	4 191 864	96,0	109,8
2021	5 459 574	103,4	125,1
2022	5 191 028	70,9	134,3

Додаток Б

Таблиця Б.1

Видатки зведеного бюджету України за 2010-2022 рр.

	Видатки		Кредитування	
	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП
2010	377 842,8	33,72	1 348,4	0,12
2011	416 853,6	30,90	4 757,9	0,35
2012	492 454,7	33,75	3 856,3	0,26
2013	505 843,8	33,22	535,2	0,04
2014	523 125,7	32,96	4 972,1	0,31
2015	679 871,4	34,19	3 057,8	0,15
2016	835 832,1	35,04	1 841,3	0,08
2017	1 056 973,1	35,42	2 122,1	0,07
2018	1 250 189,5	35,11	1 893,0	0,05
2019	1 372 350,6	34,53	4 762,7	0,12
2020	1 595 289,7	38,06	5 316,2	0,13
2021	1 845 367,4	33,80	4 775,7	0,09
2022	3 043 871,4	58,64	-2 242,5	-0,04

Додаток В

Таблиця В.1

Доходи зведеного бюджету України за 2010-2022 рр.

	млн. грн.	у % до ВВП
2010	314 506,3	28,07
2011	398 553,6	29,54
2012	445 525,3	30,53
2013	442 788,7	29,08
2014	456 067,3	28,74
2015	652 031,0	32,79
2016	782 859,5	32,82
2017	1 016 969,5	34,08
2018	1 184 290,8	33,26
2019	1 289 849,2	32,45
2020	1 376 661,6	32,84
2021	1 662 333,6	30,45
2022	2 196 634,6	42,32

Додаток Д

Таблиця Д.1

Доходи Державного бюджету України за 2010-2022 рр.

	млн. грн.	у % до ВВП
2010	240 615,2	21,47
2011	314 616,9	23,32
2012	346 054,0	23,72
2013	339 226,9	22,28
2014	357 084,2	22,50
2015	534 694,8	26,89
2016	616 283,2	25,84
2017	793 441,9	26,59
2018	928 114,9	26,07
2019	998 344,9	25,12
2020	1 076 016,7	25,67
2021	1 296 896,5	23,75
2022	1 787 711,1	34,44

Додаток Е

Таблиця Е.1

Видатки Державного бюджету України за 2010-2022 рр.

	Видатки		Кредитування	
	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП
2010	303 588,7	27,09	1 292,0	0,12
2011	333 459,5	24,72	4 715,0	0,35
2012	395 681,5	27,12	3 817,7	0,26
2013	403 456,1	26,50	477,5	0,03
2014	430 217,8	27,11	4 919,3	0,31
2015	576 911,4	29,01	2 950,9	0,15
2016	684 883,7	28,71	1 661,6	0,07
2017	839 453,0	28,13	1 870,9	0,06
2018	985 851,8	27,69	1 514,3	0,04
2019	1 075 122,1	27,05	4 216,5	0,11
2020	1 288 016,7	30,73	5 096,1	0,12
2021	1 491 206,4	27,31	4 533,9	0,08
2022	2 705 749,6	52,12	-3 170,5	-0,06

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Частка основних податків у загальному обсязі доходів зведеного бюджету України та ВВП, %

Показники	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2020	2021-2022	2001-2022
Податок на додану вартість						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	20,16	29,14	30,13	30,23	26,77	27,36
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	5,65	8,89	9,31	10,08	9,76	8,60
Податок на доходи фізичних осіб						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	15,73	15,41	15,70	19,64	20,10	16,94
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	4,37	4,69	4,85	6,54	7,57	5,34
Податок на прибуток підприємств						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	16,59	14,38	10,71	8,32	7,90	12,08
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	4,63	4,39	3,30	2,76	2,86	3,69
Акцизний податок						
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	6,31	6,21	9,00	11,49	8,06	8,23
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	1,76	1,88	2,78	3,83	2,85	2,59

Додаток 3

Таблиця 3.1

Частка видатків зведеного бюджету України у ВВП, %

Функціональна класифікація	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2020	2021-2022	2001-2022
Загальнодержавні функції	3,85	3,61	4,55	5,31	4,89	4,38
Оборона	1,67	1,17	1,49	2,65	13,02	2,77
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,21	2,61	2,69	3,35	6,33	3,04
Економічна діяльність	4,25	5,07	3,79	4,07	4,31	4,29
Охорона навколишнього природного середовища	0,33	0,29	0,31	0,24	0,15	0,28
Житлово-комунальне господарство	0,75	0,91	0,93	0,83	0,95	0,86
Охорона здоров'я	3,44	3,80	3,88	3,46	4,10	3,68
Духовний та фізичний розвиток	0,71	0,88	0,89	0,78	0,75	0,81
Освіта	5,46	6,69	6,65	5,86	5,89	6,14
Соціальний захист та соціальне забезпечення	6,17	8,10	8,94	9,10	8,09	8,08
Всього	28,81	33,15	34,11	35,64	48,46	34,34

Додаток К

Таблиця К.1

Дефіцит(-) / профіцит (+) бюджетів України
за 2010-2022 рр.

	Зведений бюджет		Державний бюджет		Місцеві бюджети	
	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП	млн. грн.	у % до ВВП
2010	-64 684,9	-5,77	-64 265,5	-5,73	-419,4	-0,04
2011	-23 057,9	-1,71	-23 557,6	-1,75	499,7	0,04
2012	-50 785,7	-3,48	-53 445,2	-3,66	2 659,5	0,18
2013	-63 590,3	-4,18	-64 706,7	-4,25	1 116,4	0,07
2014	-72 030,5	-4,54	-78 052,8	-4,92	6 022,3	0,38
2015	-30 898,2	-1,55	-45 167,5	-2,27	14 269,3	0,72
2016	-54 813,9	-2,30	-70 262,1	-2,95	15 448,2	0,65
2017	-42 125,7	-1,41	-47 882,1	-1,60	5 756,4	0,19
2018	-67 791,8	-1,90	-59 251,1	-1,66	-8 540,6	-0,24
2019	-87 264,2	-2,20	-80 993,7	-2,04	-6 270,5	-0,16
2020	-223 944,3	-5,34	-217 096,1	-5,18	-6 848,2	-0,16
2021	-187 809,5	-3,44	-198 843,8	-3,74	11 034,4	0,20
2022	-844 994,3	-16,28	-914 868,0	-17,62	69 873,8	1,35

Додаток Л

Таблиця Л.1

Джерела фінансування дефіциту бюджету за 2010-2022 рр., млрд.грн.

	Зведений бюджет			Державний бюджет			Місцеві бюджети		
	ВСЬОГО	В Т.Ч.		ВСЬОГО	В Т.Ч.		ВСЬОГО	В Т.Ч.	
		внутрішнє	зовнішнє		внутрішнє	зовнішнє		внутрішнє	зовнішнє
2010	64,68	17,51	47,17	64,27	17,01	47,26	0,42	0,50	-0,08
2011	23,06	8,56	14,50	23,56	9,85	13,70	-0,50	-1,30	0,80
2012	50,79	40,08	10,70	53,45	40,61	12,83	-2,66	-0,53	-2,13
2013	63,59	49,69	13,90	64,71	50,78	13,93	-1,12	-1,09	-0,03
2014	72,03	29,86	42,17	78,05	35,80	42,26	-6,02	-5,94	-0,08
2015	30,90	-78,75	109,65	45,17	-64,52	109,69	-14,27	-14,23	-0,04
2016	54,81	21,55	33,26	70,26	37,04	33,23	-15,45	-15,48	0,04
2017	42,13	5,14	36,98	47,88	10,92	36,96	-5,76	-5,78	0,02
2018	67,79	22,96	44,83	59,25	14,49	44,76	8,54	8,47	0,07
2019	87,26	90,88	-3,61	80,99	85,01	-4,01	6,27	5,87	0,40
2020	223,94	128,74	95,21	217,10	122,20	94,89	6,85	6,54	0,31
2021	186,9	77,2	109,7	197,9	87,4	110,5	-11,0	-10,2	-0,8
2022	845,0	281,9	563,1	914,9	349,3	565,6	-69,9	-67,4	-2,5

Додаток М

Таблиця М.1

Державний та гарантований державою борг
за 2010-2022 рр., млрд.грн.

	Загальна сума боргу	у % до ВВП	Державний борг			Гарантований державою борг		
			всього	внутрішній борг	зовнішній борг	всього	внутрішній борг	зовнішній борг
2010	432,3	38,6	323,5	141,7	181,8	108,8	13,9	94,9
2011	473,1	35,1	357,3	161,5	195,8	115,8	12,2	103,6
2012	515,5	35,3	399,2	190,3	208,9	116,3	16,2	100,1
2013	584,8	38,4	480,2	257,0	223,3	104,6	27,1	77,4
2014	1 100,8	69,4	947,0	461,0	486,0	153,8	27,9	125,9
2015	1 572,2	79,1	1 334,3	508,0	826,3	237,9	21,5	216,4
2016	1 929,8	80,9	1 650,8	670,6	980,2	279,0	19,1	259,9
2017	2 141,8	71,8	1 833,7	753,4	1 080,3	308,1	13,4	294,7
2018	2 168,4	60,9	1 860,3	761,1	1 099,2	308,2	10,4	297,8
2019	1 998,3	50,3	1 761,4	829,5	931,9	236,9	9,4	227,6
2020	2 551,9	60,9	2 259,2	1 000,7	1 258,5	292,7	32,3	260,4
2021	2 671,8	48,9	2 362,5	1 062,6	1 299,9	309,3	49,0	260,3
2022	4 075,5	78,5	3 715,1	1 389,7	2 325,4	360,3	72,2	288,1

№ 67-192/1-23 від 28.08.2023р.

**Державний торговельно-економічний
університет**

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
Жарікова Антона Юрійовича на тему
«Бюджетно-податкова політика в умовах економічних перетворень»**

Основні висновки та результати дисертаційної роботи Жарікова А.Ю. «Бюджетно-податкова політика в умовах економічних перетворень» використано при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань формування бюджетної та податкової політики.

**Заступник директора Департаменту з питань
фінансового та економічного розвитку,
начальник Управління з питань
бюджетно-податкової та митної політики
Секретаріату Кабінету Міністрів України**

В.А. Пасічник

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ**

02156, м. Київ-156, вул. Кіото 19, к. А-342, тел. 531-47-57.

01 09.2023р.

№ 220

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Жарікова Антона Юрійовича на тему
«Бюджетно-податкова політика в умовах економічних перетворень»**

Положення дисертаційної роботи Жарікова А.Ю. на тему «Бюджетно-податкова політика в умовах економічних перетворень» використано у навчальному процесі Державного торговельно-економічного університету при викладанні дисциплін «Бюджетна система», «Податкова система».

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради Державного торговельно-економічного університету.

Декан ФФО

Тетяна КАНЄВА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, тел. +380 (44) 531 47 41, e-mail: knute@knute.edu.ua, код ЄДРПОУ 44470624

14.09.2023 № 1592/20

На № _____

ДОВІДКА

Видана Жарікову Антону Юрійовичу, аспіранту кафедри фінансів Державного торговельно-економічного університету, про те, що він дійсно з I кв. 2022 р. бере участь у виконанні науково-дослідної роботи № 734/20 «Державна фінансова політика суспільного розвитку» (термін виконання теми: I кв. 2022 р. – IV кв. 2024 р.).

Номер державної реєстрації НДР 0122U001433.

Особистий внесок Жарікова Антона Юрійовича:

– розкрито сутність формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень;

– удосконалено підходи щодо дієвого використання бюджетно-податкових механізмів як складової фінансово-економічної політики держави.

Довідку видано для подання до спеціалізованої вченої ради.

Проректор
з науково-педагогічної роботи
та міжнародних зв'язків

Анжеліка ГЕРАСИМЕНКО

Додаток С

Список публікацій здобувача

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Zharikov A.Yu. State financial policy in the system of socio-economic development of the country. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.3. N.59. pp.20-25. (0,4 друк. арк.)
2. Жаріков А.Ю. Інституційні засади формування системи бюджетно-податкового регулювання. Агросвіт. 2020. № 24. С. 79–85. (0,4 друк. арк.)
3. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Ефективна економіка. 2021.№ 12. URL:<http://www.economy.nauka.com.ua> (0,4 друк. арк.)
4. Жаріков А.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі . 2023. № 58. С. 5–11. (0,4 друк. арк.)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

5. Жаріков А.Ю. Економічна сутність формування бюджетної політики //Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3. С. 38-40. (0,2 друк. арк.)
6. Жаріков А.Ю. Бюджет у системі державного регулювання економіки //Міжнародна науково-практична конференція " Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України ", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С. 28-30. (0,2 друк. арк.)
7. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.57-60. (0,3 друк. арк.)
8. Жаріков А.Ю. Формування фінансово-бюджетних відносин в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки" (м.Київ, 14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.45-47. (0,2 друк. арк.)

9. Жаріков А.Ю. Фінансовий механізм у системі економічного розвитку // Міжнародна науково-практична конференція "Modern Research in World Science", (м. Львів, 25-27 грудня 2022 р.). Львів, 2022. С.1016-1022. (0,4 друк. арк.)
10. Жаріков А.Ю. Напрями бюджетної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів. "Фінансова політика як складова економічного розвитку" : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 57–59. (0,2 друк. арк.)

Додаток Т

Таблиця Т.1

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ п/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму, круглого столу, місця та дати проведення
1.	<i>Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика</i> : Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.)
2.	<i>Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України</i> : Міжнар. наук.-практ.конф. (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.)
3.	<i>Фінансова політика як складова економічного розвитку</i> : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 квітня 2020 р.)
4.	<i>Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки</i> : Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14-15 квітня 2021 р.)
5.	<i>Modern Research in World Science</i> : Міжнародна наук.-практ.конф. (м.Львів, 25-27 грудня 2022 р.)
6.	<i>Фінансова політика як складова економічного розвитку</i> :Всеукр.наук.-практ.конф. (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.)